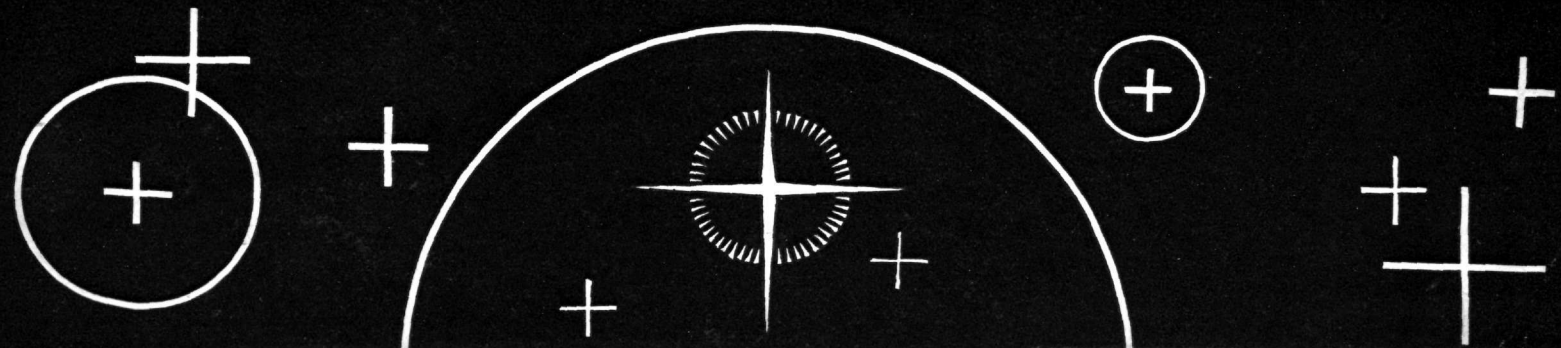

S O U T H

NR 50 50 50

SÕJAASJANDUSE AJAKIRI „SÕDUR“

Nr. 50-52 — 1935.

Sisustik:	Lk.	Sommaire:	Pages.
<i>Kk.</i> — Võõrkeelte õppimisest sõjaväes, eriti meie oludes	1180	<i>Kk.</i> : Etude de langues étrangères dans l'armée, particulièrement dans nos conditions	1180
<i>Mjr. E. Marguste</i> — Sanitaarteenistuse organiseerimine linnades õhukallaletungide puhul	1184	<i>Comm. E. Marguste</i> : Organisation du service sanitaire dans les villes à l'occasion d'attaques aériennes	1184
<i>Maa. A. Soom</i> — Narva laiendamine ja kindlustamine 17. sajandi keskel	1186	<i>Maître ès sciences A. Soom</i> : Elargissement et fortification de Narva au milieu du XVII siècle	1186
<i>P. V.</i> — Eesti-Vene rahulepingu sõlmimise käik	1195	<i>P. V.</i> : Conclusion de la paix entre l'Estonie et l'U. R. S. S.	1195
<i>E. M.</i> — Feodorovka (Feodormaa) lahingud detsembris 1919. a.	1203	<i>E. M.</i> : Les combats près Feodorovka (Feodormaa) en décembre 1919	1203
<i>Kpt. A. Kask</i> — Mehhaniseeritud osade kasutamist kaitsel	1212	<i>Cap. A. Kask</i> : Emploi des unités mécanisées en défensive	1212
<i>J. L.</i> — Allveelaevastiku sihtkapitali tegevusest	1218	<i>J. L.</i> : Activité du Fonds pour la construction de sous-marins	1218
<i>J. I.</i> — Märkmeid Ameerika hävitajate taktikast võitluses saksa allveelaevade vastu Maailmasõjas	1223	<i>J. I.</i> : Remarques sur la tactique des destroyers américains contre les sous-marins allemands pendant la Guerre mondiale	1223
<i>Kol.-ltm. A. Balder</i> — Kaitseliidu tähtsamad õppetegevuse alad 1936. aastal	1228	<i>Lieut. colonel A. Balder</i> : Les branches principales d'instruction de la Garde civique en 1936	1228
<i>P. S.</i> — Sõjakirjanduse näitus Tartus	1231	<i>P. S.</i> : Exposition de la littérature militaire à Tartu	1231
<i>Mjr. K. Liivola</i> — Uuemat kirjandust. Kapten A. Irve elulugu	1233	<i>Comm. K. Liivola</i> : Editions récentes. Biographie du capitaine A. Irv	1233
<i>Ltn. K. Talpak</i> — Muistsete eestlaste kehakultuur	1236	<i>Lieut. K. Talpak</i> : Culture physique chez les anciens Estoniens	1236
BIBLIOGRAAFIA:		BIBLIOGRAPHIE:	
— Inglise õhuanõõvrid 1935. a. — „Deutsche Wehr“ nr. 37 — 1935	1242	— Manoeuvres aériennes anglaises en 1935. „Deutsche Wehr“ No 37, 1935	1242
— Prantsuse motoriseeritud osade manöövrid Campagnes'es 1935. a. septembris. — „Mil.-Wochenbl.“ nr. 20	1243	— Manoeuvres d'unités motorisées en Champagne, septembre 1935. „Mil.-Wochenbl.“ No 20	1243
— N.-Vene: „Voina i Revoljutsia“ juuli-august 1935	1247	Vie militaire	1251
Kaitseväe elu	1251	Partie officielle	1253
Ametlik osa	1253	Feuilleton. Noël 1919 sous Narva	1254
Veste: Jõulud 1919. a. Narva all	1254	Sports, informations familiales, échecs	1258
Sport, perekondlikke teateid ja male	1258		

Vastutav toimetaja kolonelleitnant **J. REMMEL**

Kõnetr. Kaitseväe nr. 40
Kodune kõnetraat Kaitseväe 13-34.

Tegev toimetaja major **J. KÕRGE**

Kõnetr. Kaitseväe nr. 163

Väljaandja: „SÕDUR“ Tallinn, Toomkooli nr. 7

Toimetus ja talitus:

Toompeal, Toomkooli nr. 7
Kõnetr. Kaitseväe nr. 163
Talitus avat. k. 0800—1500
Toim. kõnet. k. 0800—1500

„SÕDURI“ TELLIMISE HIND:

Aastas 6 kr. — poolaastas 3 kr.
Veerandaastas 1 kr. 50 s.
Üksiknumber 20 s.

Aasta vahetusel.

Aasta lõppedes „Sõdur“ saadab käesolevaga lugejatele oma 17. aastakäigu viimased leheküljed.

Nüüd, aasta vahetusel, peatume hetkeks praegusaja kiirtempolises rühis selleks, et heita pilku möödunud aastatel tehtud tööle ja seada üles ning kaaluda tuleviku kavasad ja väljavaateid.

Seitseteistkümne aastat „Sõdur“ on pidevalt seisnud lugejate teenistuses, levitades riigikaitse vajaduse mõtet ja avaldades sõjateaduse alalt parimat, mis võimalik meie oludes.

Kas see on läinud korda — see jäägu lugejate otsustada.

Si saa jätta mainimata aga seda tööd ja hoolt, mis „Sõdurile“ on osutanud tema arvurohke kaastöölise pere. Tahaksime loota, et senine tööind ja tihe koostöö jääks püsima ka tulevikus.

Toimetusel on eriline heameel märkida ära ka seda vastutulekut, mis temale on avaldanud kõik asutused ja ettevõtted, kellega toimetuse töö on nõudnud kokkupuuteid.

Kõigile oma kaastöölistele, lugejatele ja ärisõpradele

Rõõmsaid Jõulupühi ja

Õnnerikast Uut aastat!

soovib „Sõdur“.

Võõrkeelte õppimisest sõjaväes, eriti meie oludes.

Nimetatud küsimus üldiselt ei tohiks olla mingiks uudsuseks. Selle kohta on sõjakirjanduses, nii välisriikide kui ka meie omas, juba varemaltki sõna võetud, selgitades võõrkeele tundmise tähtsust ning tarvidust sõjaväes, eriti just ohvitseride kaadrile, missugune moodustab endast n. ö. sõjaväe peaaegu ja sellena peab alati olema vastuvõtlik kõikidele nendele uutele mõtetele, mida igapäevane tegelik elu paneb liikuma ja nihutab päevakorrale ühe või teise rahva juures, riigikaitse ja selleks vajalikkude relvastatud jõudude organiseerimise, varustamise ja lahingulise ettevalmistuse alal.

Seepärast oleks ehk üleliigne siinkohal hakata lähemalt selgitama teiste, võõraste rahvaste keelte tundmise tarvidust sõjaväes. Võiks vast ainult juhtida tähelepanu sellele tõsiasjale, et kui juba suuremate rahvaste sõjavägedes osutatakse erilist tähelepanu võõrkeelte tundmisele, siis veel enam peame seda küll tegema meie, kus materjalsed võimalused ei luba tarvilises ulatuses arendada oma sõjakirjandust ja seepärast kaitseväge juhtkond peab paratamatult hankima omale lisaks vaimu- ja mõttetoiu teistest allikatest, kui ta tahab tarvilisel määral laiendada oma silmaringi kutsealalistes küsimustes ja teadmiste ning oskuste poolset sõjanduslikul alal püsida kaasaja nõuete kõrgusel.

Kahtlemata sai sellest niiviisi aru ka meie kaitseväge juhatus, kui ta möödunud aastakümne alul, pärast Vabadussõja lõppu rahuaaja tööle üle minnes asus edendama võõrkeelte õppimist ohvitseride hulgas, muretsedes selleks soovijatele riigi poolt kaunis soliidset rahalist toetust, mis mõnikord ulatus kunni 100% tegelikudest kuludest sellel alal. Jääb ainult kahetseda, et see tähtis ja tarviline üritus ei andnud igalpool oodatavaid tulemusi ja ohvitserid tolajal suhtusid keelte õppimisele üldiselt kaunis tagasihoidlikult. Nii, näiteks, ühes võrdlemisi suures garnisonis oli tavaliseks nähteks, et õppeaasta alul vastavate järelepärimiste peale kunni 50% ohvitseridest avaldas soovi riigi kulul korraldatud võõrkeelte õppimisest osa võtta; neist asus tegelikult töö juurde tublisti vähem ja kevadel pärast õppeaasta lõppu ilmus katsetele keskasutiselt selleks kohapeale saadetud komisjoni ette vaid mõned üksikud; kõik teised olid õppeaasta vältusel vähehaaval välja langenud, harilikult põhjendades seda oma loobumist õppetööst teenistuse raskusega, ajapuudusega jne.

Kui mõned aastad hiljem rahalised toetused riigilt võõrkeelte õppimiseks kaitseväes majanduslikkudel kaalutlustel ära jäid, tuli muidugi loobuda ka vastavate kursuste korraldamisest garnisonides. Kuid praktiliselt see veel ei tähendanud, et ühes sellega ka võõrkeelte õppimine seisma jäi. Energilisemaid ning töökamaid ohvitseri, peamiselt küll nende hulgas, kes olid keelte õppimisega algust teinud riigi toetusel, jätkasid seda nüüd omal kulul, ühed — kõrgemasse sõjakooli või mõnesse välismaa õppeasutisse astumise eesmärgiga, teised — sooviga omandada võimalusi välismaa sõja- kui ka muusisulise kirjanduse lugemiseks algupärandite järgi, kolmandad — lihtsalt huvist asja vastu jne.

Seega siis võõrkeelte tundmaõppimise küsimus kaitseväes arenes ka ilma vastava rahalise toetuseta ja tänapäeval nooremate ohvitseride seas leidub küllalt ka neid, kelledele teiste riikide sõjakirjanduse jälgimine vastavate keelte oskuse vaatepunktist ei tekita enam erilisi raskusi, rääkimata veel vanematest kaitseväge juhtidest, kellede hulgas kaugelt suurem osa valdab enamal või vähemal määral ühte või isegi mitut võõrast keelt.

Kuid niisugust olukorda, kus üks osa ohvitseridest ei tunne üldse võõrkeelt või valdab neid puudulikult, ei saa siiski lugeda veel küllalt rahuldavaks. Iga kaitseväge juhi kohuseks on rahuajal ennast alatas kutsealaliselt n. ö. vormis hoida ja, pidevalt jälgides sõjaasjanduse arenemist, vahetpidamata täiendada oma teadmisi ja oskusi riigikaitse teostamise alal. Niisuguse nõudmisega esinevad ka vastavad ametlikud määrustikud, eeskirjad ja juhendid, millistes me võime selle kohta lugeda muuseas järgmist: „Riigikaitse teenistusele kaitseväelased on kohustatud pühendama kogu oma mõistuse, tahtmise ja jõu“ (SM § 47)... „Omi teadmisi ja oskusi kaitseväelane on kohustatud alaliselt täiendama ja värskendama“ (SM § 50)... „Üldhariduslikest ainetest omavad erilise tähtsuse võõrad keeled, millede tundmine ohvitserile ülitarvilik. Sõjaliteratuuri lugemine ja teiste rahvaste sõjaasjanduse tundmaõppimine, mis on võimaldatud nende rahvaste keelte tundmisega, arendab ohvitseri silmaringi, muudab avaramaks tema vaated sõjalistes küsimustes, teritab otsustusvõimet ning sellega aitab kaasa ohvitseri iseseisvale tööle omal alal“ (J. O. ja Ü. A. § 12)...

Seega siis eeltoodu põhjal võib kinnitada tõsiasja, et võõrkeelte tundmist ei saa kuidagi lugeda mingiks üleliigseks luksusasjaks, nagu selle kohta on mõnikord kuulda olnud arvamusi, vaid see kuulub teenistuskohuste hulka mille täitmine on sunduslik igale kaitseväge juhile, eriti aga ohvitseridele, kes moodustavad endast juhtkonna n. ö. tooniandvama ehk kandvama osa; ta on sunduslik just seepärast, et — nagu oli juba tähendatud eelpool — meie oma sõjakirjanduses, materjalsetel põhjustel, praegusel ajal ja väga tõenäoliselt ka lähemas tulevikus, ei suuda pakkuda ohvitserile vaimutoitu ulatuses, nagu ta seda vajab oma kutsealaliste teadmiste ja oskuste täiendamiseks, vaid paratamatult peab hankima võõrastest varasalvedest lisa sellele, mida meie omame ise.

Seda on arvesse võetud ka uusimates kaadri täiendusõppuste kavades, kus on selgesti juhitud tähelepanu võõraste keelte õppimise tarvidusele ohvitseridelt.

Kuid kuidas seda õppekava nõudmist praktiliselt läbi viia?

Möödunud aasta talveperioodi õppetöö alul pandi ühe kaitseringkonna juhatuse algatusel ja hoolel ühes garnisonis käima võõrkeelte kursused, kusjuures — vastavate krediitide puudusel — õpilased pidid maksma tundide eest omast rahast. Sellistel tingimustel korraldatud kursusest avaldas soovi osa võtta ümmarguselt 50% kõikidest garnisonis elavatest ohvitseridest; neist asus tegelikult töö juurde ning ilmus esimesse tundi umbes 40%, katkestas õppimise talve vältusel — 25% ja töötas pidevalt kevadeni välja ainult 15%. Töö katkestamise põhjusena harilikult toodi ette aja puudust tingituna mitmesuguste teenistusliikude ülesannete täitmisest. Käesoleva aasta sügisel samas garnisonis avaldas soovi asuda õppima võõrkeeli juba kõigest 35% ohvitseridest, kuna sellevastu ühes teises sama ringkonna garnisonis see arv tõusis kuni 100% kohalolijatest, kusjuures enamik ohvitseridest on ühtlasi seadnud üles tingimuse, et neile võimaldataks õppida keeli tasuta. Ainult ümmarguselt 20% selle garnisoni ohvitseridest on avaldanud valmisolekut keelte õppimiseks omal kulul.

Nendest mõnest kokkuvõtlikust ning üldise iseloomuga statistilisest arvust selgub kaks asjaolu ja need on järgmised:

- a) ohvitserkond — üldises läbilõikes võetuna — tunneb küllaldaselt määral huvi võõrkeelte õppimise vastu;
- b) materjalsetel kaalutlustel nad ei tahaks seda siiski teha omal kulul.

See on ka arusaadav, kui võtta arvesse meie tagasihoidlikke palgaolusid ja ka seda

asjaolu, et suur enamus ohvitseride — ka nõoremad neist juurde arvatud — omavad vähe- või suuremaarvulise liikmetega perekonna, kuigi siinjuures peab ühtlasi ka tähendama, et võõrkeele õppimine grupi koosseisus üldiselt ei lähe maksma kuigi palju ning kulud sellel alal tegelikult ei tohiks sünnitada erilisi ülepääsmatuid raskusi ka madalampalgalistele kaitseväge juhtidele. Küsimus ole- neb ka sellest, kui suur on grupi arvuline koosseis, millised on õpetaja vilumused oma tööalal ja kuidas on kujunenud kohalikud tunniandmise töötasud, võttes veel arvesse, et üksiktunnid on harilikult tublisti kallimad ning seega kättesaadavad rohkem keskmise- ja kõrgemapalgalistele ohvitseridele.

Muidugi leidub praegusel ajal, nagu varemaltki, ohvitseride ja isegi ü.-allohvitseride hulgas ka neid, kes ühe või teise eesmärgiga õpivad võõrkeeli ilma kõrvalise rahalise toetuseta omal kulul, kuid see ei suuda ikkagi palju muuta eelpool üldistes joontes lugeja silma ette manatud meeleolulist pilti keelte õppimise suhtes kaitseväes.

Seepärast tekib päevakorrale küsimus, kuidas oleks võimalik muretseda toetust võõrkeelte õppimiseks kaitseväes.

Seda saaks teha kõigepealt eelarve korras või kui see ei peaks osutama võimalikuks, siis väeosade säästsummade kasutamisele võtmiseks selleks otstarbeks. „Väeosa majapidamise seadlus“ igatahes ei tee selleks vormilisi ega ka sisulisi takistusi, kusjuures nimetatud otstarbeks määratavad summad võiks assigneerida § 109 korras — toetusena väeosa ohvitseride- ja ka üleajateenijate allohvitseride kogudele, kes omakorda oleksid kohustatud nendest summadest tasuma oma liikmete võõrkeelte õppimisega seoses olevad kulud. Peale selle oleks veel mõeldav, et kõrgemad kaitseväge juhid, kes oma ameti kohaselt käsutavad teatavaid rahalisi summasid — võimaluse korral — nendest toetaksid keelte õppimist, või jälle seda teeksid ohvitseride- ja ü.-allohvitseride kogud eelarve korras oma isiklikkudest rahadest.

Ühel või teisel viisil võõrkeelte õppimiseks antavad rahalised toetused äärmisel juhul ei tarvitseks isegi olla 100%-dilsed. Tähtis on vaid asja põhimõtteline külg, sest kui juhtkonnale rahalist toetust õppimiseks antakse, siis muutub keelte küsimus kaitseväes juba ka vormilisest küljest teenistusasjaks ja ül- musel avaneb võimalus õpilaste edasijõudmist kontrollida kas perioodiliselt korraldatavate katsete abil või mõnel muul viisil, et sel teel ammutada näpunäiteid, kuid korraldada õppetöö edukust takistavaid tegureid.

Kui nüüd oletada, et toetust võõrkeelte õppimiseks ühest või teisest allikast antakse, siis tõuseb esile järgmine, mitte vähema tähtsusega küsimus, mil viisil korraldada õppetööd, et see annaks maksimaalselt kasulikke tagajärgi?

See on omaette probleem ja tundub, et tegelikus elus ei saa seda sugugi nii hõlpsasti lahendada, kui ehk võiks paista küsimuse esialgsel pealiskaudsel vaatlemisel. Nii näiteks ühes garnisonis käesoleva aasta talveperioodi õppetöö algul ohvitseridest ja ü.-allohvitseridest on soovi avaldanud õppida võõrkeeli kogusummas 60% (ohvitseridest kuni 100%) üldisest arvust. Neist: saksa keelt — ümmarguselt 50%, vene keelt — 35% ja inglise keelt — 15%. Kui neid ohvitseride ja ü.-allohvitseride soove täiel määral arvestada, siis tuleks õpetada kolme keelt korraga, mis ei sünnitaks just erilisi raskusi. Kuid häda on selles, et õpilased ei ole mitte kõik algajad ja need, kes keeli juba tunnevad, oma eelteadmiste poolest sellel alal ei asu ligikaudugi ühel tasapinnal; seega siis peaksid ühed algama A-st, B-st, teistel on juba mõningaid eelteadmisi õpitavas keeles, kolmandad jälle loevad vabalt, kuid tahaksid harjutada kõnelemist jne.

Kõiki neid keele oskuse poolest nii mitmesugusel tasapinnal asuvaid õpilasi koondada ühte gruppi ei oleks kuidagi otstarbekohane, sest et niisugusel korral need, kes keelt juba enam-vähem tunnevad, võiksid varstigi kaotada huvi asja vastu, kui neil, näiteks, tuleks pealt kuulata, kui algajatele selgitatakse mõnd keele elementaarsemat reeglit. Ka üks või isegi kolm gruppi ei suudaks siin rahuldavalt lahendust pakkuda, sest niivõrra mitmekesine on tegelikult võõrkeelte oskuse tasapind eelpooltoodud konkreetsetes olukorras.

Seega siis, kui tahetakse õppetööd korraldada kõige tagajärjekamalt, tuleks iga keele alal moodustada mitu gruppi ja kogusummas tuleks selliseid gruppe garnisoni peale kaunike arv.

Suuremates garnisonilinnades, nagu näiteks Tallinnas ja Tartus, kus võõrkeelte õpetajaid leidub küllaldaselt arvul, ei tekitaks see asjaolu õppetöö organiseerijatele palju muret, kuid antud garnisonis, kus väeosa asupaigas ja selle lähemas ümbruses saaks tõsisemalt arvestada vast ainult mõne üksiku keskkoolis töötava võõrkeele õpetajaga, kes pealegi seotud oma otsese tööga, sünnitab võõrkeelte õpetamine ohvitseridele ja ü.-allohvitseridele tõsisemaid raskusi. Õpetajate palkamine väljaspoolt oleks juba seotud suuremate rahaliste kuludega ning seepärast ei saaks tulla tõsisemalt kõne alla.

Paistab kaunis tõenäolikuks, et umbes samasugune on olukord ka teistes väiksemates garnisonilinnades, vast ainult selle erinevusega, et seal võiks leiduda ka neid ohvitseride ja ü.-allohvitseride, kes peale saksa, vene ja inglise keele sooviksid, näiteks, õppida ka prantsuse, itaalia, poola või veel mõnd teist keelt. Loomulikult muudaks see asja veelgi keerukamaks ning kõne all oleva küsimuse soodsaks lahendamiseks tuleks astuda võitluse otsse ülepääsmatute raskustega.

Tundub, et selle keeruka ning organiseerimise mõttes raskesti lahendatava küsimuse otsustamiseks oleks vaja kaitseväge keskasutise korraldavat kätt selles mõttes, et kaadri praegu tublisti lahkuminev huvi võõrkeelte õppimise asjus tuleks koondada ning juhtida teatavate üksikute keelte peale, milliste tundmine, peale riigikeele muidugi, oleks kaitseväes sunduslikuks igale ohvitserile ja soovitav ü.-allohvitseridele.

Siin seisame küsimuse ees, mitme võõrkeele ja nimelt missuguste tundmist peaks sellisel korral nõudma kaitseväge? Näib, et tuleks vist küll piirduda kahega, kuna sellest suurema arvu keelte õppimine ning tundmine ei ole mitte kõikidele jõu kohane, hajutab tähelepanu ja praktiliselt võiks lõppeda sellega, et tegelikus elus tuntakse igat keelt vähehaaval, kuid ikkagi mitte niisuguses ulatuses, kui see, näiteks, oleks tarvilik ühe või teise võõrkeelse sõjakirjandusliku teose vabaks lugemiseks ning loetust arusaamiseks, ilma et tuleks otsida leksikonist igat teist sõna, mis pikapeale teeb lugemise igavaks ning tüütavaks.

Mis puutub küsimuse teise ossa, s. o. milliste võõrkeelte tundmist just oleks tarvis nõuda, siis paistab, et käesoleval juhul peaks teatava määraneni ka meie tsiviileluse sellel alal kujunenud tarvidusi ja nõudmisi, silmas pidades, et kaitseväge ammutab oma elujõudu laiematest rahvamassistest ning seepärast on lahutamatu sidemetega ühendatud rahva ja riigi kõikide teiste eluavaldustega ja tarvidustega. Meie koolides võõrkeeltest õpetatakse enamasti inglise ja saksa keelt, mispärast peab oletama, et just neid keeli on mõeldud edaspidi kasutada läbikäimiseks igapäevases elus seal, kus selleks peaks ette tulema tarvidusi.

Nendest eelpool nimetatud keeltest esimene ei suuda pakkuda just väga palju sõjanduse alal ning seepärast on vähema väärtuega kaitseväes. Teine, saksa keel, on aga tähendatud mõttes palju tähtsam ning selle tundmine kaitseväes on rohkem soovitav, sest saksa sõjakirjandus on alati olnud ja on ka praegu üks sisukamaid ning kahtlemata suu-

dab pakkuda meie juhtkonnale laialdast ning huvitavat lugemismaterjali. Teiseks võorkeeleks võiks olla üks meile geograafiliselt lähemal asuvate riikide keeltest.

Siin võiks esimeses järjekorras kõne alla tulla venekeel, sest tundub ju loomulikuna ning seega tarvilikuna, et kaitseväge juhid oskaksid meie suurima ning vägevama naaberriikide keelt sedavõrra, et nad suudaksid vabalt jälgida tema sõjalise mõtte ning tegevuse ja ka teiste elunähetate arenemist algupärase kirjanduse kaudu, niiviisi omandades kogemusi tema vaimsete ja materjalsete jõudude hindamiseks. Pealegi omab venekeele tundmine juhtkonna tarvis veel suure praktilise tähtsuse selles mõttes, et vene sõjakirjanduses tavaliselt leidub suurel arvul tõlkeid, referaate ja kokkuvõtteid välisriikide sõjakirjanduses ilmunud tähtsamate kirjutiste üle, millistega tutvumine, vastava keele oskuse puudusel, poleks muidu laiematele hulkadele kättesaadav. Vististi kõikide nende asjaoludega arvestades ka teised meie naaberriigid pühendavad kaunis suurt tähelepanu venekeele õppimisele.

Seega siis saksa- ja venekeele tundmine võiks kaitseväes olla üldiselt sunnustlikuks ning nende õppimist oleks soovitav ühel või teisel teel toetada. Muidugi oleks, näiteks, veel huvitav prantsuse keel, milline annab samuti häid võimalusi oma silmaringi laiendamiseks sõjanduslikul alal, ja ka teiste meie naaberriikide keelte tundmine oleks kaitseväs vägagi tarvilik. Kuid esimene neist keeltest nähtavasti ei ole määratud meil laiemaks kasutamiseks, mispärast — praktilistel kaalutlustel — ta ei sobiks ka kaitseväs, kuna jälle teised ei suudaks meile palju anda puht kutsealal, sest et nende noorte ja pealegi veel väikeriikide sõjakirjandus sisul ja ulatuselt ei oma seda väärtust, mis suuremates, sõjanduslikult rohkem arenenud riikides.

Kui aga toetuse andmise küsimust ei peaks saama lahendada soovitavas suunas ja ulatuses, siis kas peaksime loobuma nõudmisest võorkeelte tundmise asjus kaitseväs? Vist küll mitte, ja seda põhjustel, mis olid toodud esile selle kirjutise alul. Niisugusel juhul peaks igatahes hakkama otsima teisi võimalikke teid võorkeelte õpetamiseks kaitseväs.

Probleemi võiks lahendada, näiteks, selliselt, et igalt ohvitserilt ametlikult nõutakse võorkeelte tundmist umbes samal alusel kui ta peab teadma maksvate määrustikkude, eeskirjade jne. nõudeid, kusjuures keelte äraõppimiseks ta ei saaks riigilt mingit materjalset toetust, nagu ta ei saa ka — töötasu muidugi välja arvatud — erilist toetust oma korraliste teenistusülesannete täitmise eest.

Teatavate kindlaksmääratud võorkeelte tundmine lihtsalt kuulub ohvitseri teenistuskohuste hulka ja ilma selle täitmata ta ei saaks liikuda edasi teenistuses normaalses korras.

Niisugusel juhul võorkeelte õppimine jääks muidugi iga ohvitseri isiklikuks mureks ja kas teeb ta seda siis vastava tunniandja kaasabil või jälle iseõppimise teel — see jääks tema enda otsustada.

On kaunis tõenäolik, et materjalsetel kaalutlustel paljud niisugusel juhul valivad keelte õppimiseks just viimase tee, liiategi veel, et ka selle meetodi juures, nagu näitavad kogemused, on võimalik saavutada kaunis rahuldavaid tagajärgi — tingimused muidugi, et õpilasel on küllalt tahtejõudu ja püsivust järjekindlaks ning pidevaks tööks, nagu seda tavaliselt nõuab keelte õppimine, iseäranis kui selleks puudub annet ja loomupärast, mitte sunnitud huvi asja vastu.

Iseõppimise tähtsamaid pahesid on, et siin ka kõige paremate käsiraamatute juures on raske harjutada kõnelemist ja saavutada puhas ning õiget hääldamist. Kuid teistest küljest, kaugelt suurem osa meie ohvitseridest elab ja töötab niisugustes tingimustes, kus tegeliku elu kogemuste kohaselt väga harva läheb tarvis võorkeelt omavahelises või seltskondlises läbikäimises ja seetõttu kõnelemis- oskus nendes keeltes osutub õieti luksusasjaks või mingiks surnud kapitaliks, mis ei anna tulu, vaid seistes kasutamata ta pika peale aastate jooksul haihtub isendast, kui teda vahatevahel ei värskendata.

Seda tähtsam on aga oskus lugeda võorkeeltes ja loetust aru saada, mida tegelikus elus võib kaitseväge juhtidele tarvis minna kui mitte just igapäev, siis ikkagi kaunis tihti sõjakirjanduslikkude teoste lugemisel ja vastavasisuliste ajakirjade jälgimisel. Ja seda võib — kindla tahtmise ja püsiva töö juures — kätte saada ka iseõppimisega. Selleks kohandatud vastavasisulistest eestikeeles välja antud käsiraamatutest on meil praegu teatav valik juba olemas, kuigi on raske mõnda neist just eriliselt soovitada, sest et need õppevahendid on ilmunud enamasti viimasel ajal ja seega pole veel suutnud tegelikul tööel täiel määral näidata oma häid või halbu külgi. Peale selle võib leida vanaraamatute kauplusest, ehkki võrdlemisi harva — veel selliseid vanasti üldiselt tuntud käsiraamatuid keelte omandamiseks iseõppimise teel nagu seda, näiteks, olid Toussaint ja Langenscheidt'i omad.

Väga kasulikuks võiks lugeda iseõppijatele raadio kaudu edasiantavaid keelte tunde, sest et siin õpilane kuuleb õiget hääldamist ja ta kõrv harjub sellega, mida ei võimalda juba ükski õpperaamat. Keelte tundidel raadios

on aga see tähtsam puudus, et siin õpilane ei saa esitada tunniandjale küsimusi või paluda korrata seda, millest ta ei ole hästi aru saanud, vaid tuleb tahes või tahtmata leppida õppematerjaliga, niisugusel kujul nagu teda pakutakse valjuhääldaja kaudu. Selles mõttes on juba hulga paremad tunnid grammofooni plaatidelt ehk n. n. linguaphon, sest et siin ei ole tundide kordamiseks praktiliselt mingeid takistusi, vaid see võib sündida kas või tuhat korda järgimööda, kui seda ainult soovib õpilane.

Linguaphoni kui väga kasuliku abilise kohta võõrkeelte omandamise, eriti just kui see sünnib iseõppimise teel, on viimasel ajal korduvalt sõna võetud poola sõjakirjanduses (Polska Zbrojna“), kusjuures selgub, et rida asutisi („Wojskowy Instytut Naukowo-Oświatowy M. S. Wojsk“, „Centrum Wyzskolenia Leczności“) ja ohvitseri noorematest kuni kindraliteni kaasa arvatud oma kogemuste kohaselt väga soovitatavad seda õppeviisi ning vahendit.

Kk.

Sanitaarteenistuse organiseerimine linnades õhukallaletungide puhul.

Major E. Marguste.

Sõja puhkedes langevad õhukallaletungide alla mitte ainult sõjaväeasutised ja -üksused, vaid ka linnad ja asulad sõdivate poolte tagalas. Seda nägime Maailmasõjas, Jaapani ja Hiina konflikti lahendamisel ja näeme ka praegu Itaalia ja Abessiinia sõjas.

Õhukallaletungide eesmärk on takistada vastase mobilisatsiooni läbiviimist, purustada vastase juhtimise tsentrumid, hävitada vastase materjalosa, tagavarad, laod jne. ja nõrgestada vastase sõjaväe ja rahva moraalset vastupanu.

Kallaletungi teostatakse lennuväe suurte koondistega ja kallaletungil tarvitatakse peamiselt brisant-, süüte- ja gaasipomme.

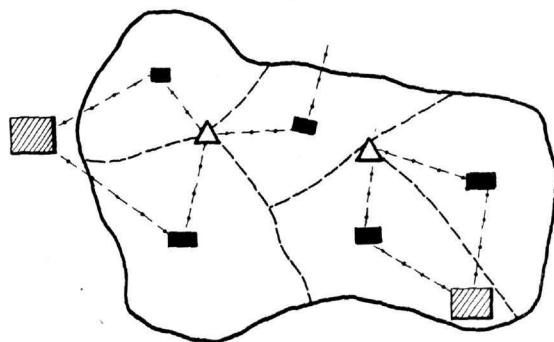
Vastutegevus niisugustele atakidele jaguneb kahte ossa, s. o. aktiivseks ja passiivseks õhukaitseks. Õhukaitse tegevust soodustab abiteenistus, s. o. vaatluse, side, alarmi ja meteoroloogia teenistus. Passiivsete vastutegevuste hulka kuulub teiste abinõude seas sanitaarteenistuse ja gaasikaitse korraldamine.

Kelle ülesanne oleks õhukallaletungide puhul linnadele sanitaarteenistuse organiseerimine? Niisuguste kallaletungide all kannatavad harilikult kõige rohkem asula elanikkond — eraisikud. On selge, et kaitseväge sanitaarasutised seda ülesannet ei saa võtta enesele, järelikult peavad seda teostama kodanlikud võimud ja organisatsioonid.

Meil võiksid selle töö organiseerimise, ettevalmistamise ja läbiviimise endale võtta kas Punane Rist või Kaitseliidu vastavad üksused.

Võtame lähema vaatluse alla, kuidas võiks olla organiseeritud sanitaarteenistus linnades õhukallaletungide puhul.

Asula, milline asub õhukallaletungi ohus, on tarvis sanitaarteenistuse organiseerimiseks jagada juba rahuajal rajoonidesse (vaata skeem). Rajoonide arv oleneb eseme suuruselt ja omadustest. Arstiabi peab olema võimalikult käepärast ja kiire.

Leppemärgid:

Rajooni piirjoon - - - -
 Telefoni liin - - - -
 Vaatluspunkt △
 Abiandmise punkt ■
 Haigla ▨

Igas rajoonis teotseb juba rahuajal selles organiseeritud ja ettevalmistatud sanitaarpersonaal — kas Punase Risti samariitlaste kolonn või vastav Kaitseliidu sanitaarüksus. Seega on igal sanitaarüksusel ette nähtud kindel territoorium ja oma abiandmispunkt.

Igas rajoonis on kindel abiandmispunkt. Abiandmispunkt võib olla maa-alune gaasikindel ehitis, kus olemas abinõud ja sisustus gaasitatuile ja haavatuile arstiabi andmiseks, degaseerimiseks jne., või viimaste puudumisel mõni vastav maja, mis juba rahuajal selleks määratud. Abiandmispunktis peavad olema eriruumid naistele. Abiandmispunkt peab olema telefonühenduses ühe haiglaga ja vaatluspunktiga.

Sanitaarüksus oma koosseisult peab vastama nendele ülesannetele, mis temal tuleb täita õhukallaletungide puhul. Sinna peaksid kuuluma: arstid, õed, velskerid, bakterioloogid, sanitarid ja gaaserialatundjad. Sanitaarüksus peab omama tarviliku varustuse. Varustus hoitakse alal rahuajal ladudes, kuid õhukallaletungi ootel tuleb varustus saata laiali abiandmispunktidesse.

Sanitaarteenistusest peavad osa võtma kõikide ministriumide ametnikud (kes ei kuulu mobilisatsiooni alla). Näiteks, sanitaarteenistust raudteejaamade rajoonis organiseerivad raudteeametnikud ja rajoonis praktiseerivad arstid, õed jne. Kõik arstid peaksid kuuluma mingisugusesse sanitaarüksusesse. Väljaõpe võiks teostuda tsentraliseeritult Punase Risti või Kaitseliidu korraldusel.

Kui on oodata linnale õhukallaletunge, siis võib selle linna või osa linna kuulutada „õhu- ja gaasikaitse seisukorda“ juba enne sõjapuhkemist. Linna õhu- ja gaasikaitse seisukorda kuulutamiselega tuleb seal evakueerida võimalust mööda kõik inimesed, kes pole seal hädatarvilikud ja kes asjata võiksid suurendada ohvrite arvu ja raskendada sanitaarteenistust, näiteks: haiged, vanad, lapsed jne. Jääks järele ainult elujõuline element, kes on tarviline selles punktis (linnas). Kõik kohalejäänud peaksid endid varustama individuaalsete gaasikaitse vahenditega.

Soovitav oleks ka haiglaid hajutada ja asetada kaugemale nendest kohtadest, mis võiksid sattuda õhukallaletungi alla.

Vaatleme nüüd, kuidas teostuks sanitaarteenistus asulas, mis langenud õhukallaletungi alla. Sanitaarteenistust sel puhul võiksime vaadelda kolmes perioodis:

1. Sanitaarpersonaali tegevus enne õhurünnakut.
2. Sanitaarpersonaali tegevus õhurünnaku ajal.
3. Sanitaarpersonaali tegevus pärast õhurünnakut.

Kui õhukaitse teenistuse abivahendid, s. o. vaatlus, side ja alarmikorraldus on organiseeritud hästi, siis läheb harilikult korda punkte alarmida enne õhurünnakut. Alarmisignaali peab olema kõigile teada. Alarmi algades peab sanitaarpersonaal kiiresti kogunema oma rajooni abiandmispunkti. Igas rajoonis või ka mitme rajooni peale kokku on organiseeritud vaatluspunktid. Alarmi algades asuvad vaatlejad oma kohtadele, et jälgida vastase lennukite lähenemist ja tegevust ning teha kindlaks pommide kukkumise kohad. Sanitaarpersonaali kiire kogunemine omab suure tähtsuse. Kui haavatu jääb kauaks lamama gaasiga mürgitatud õhku, võib arstiabi jääda hiljaks. Arstiabi andmine nõuab siin suurt kiirust.

Ühes sanitaarpersonaali kogunemisega peab abiandmispunkti koondama ka evakuitsiooni abinõusid. Kui sanitaaraautosid igale punktile ei jätku, siis võib korraldada nii, et autode seisukohtadelt teatud arv taksoautosid alarmisignaali kuuldes sõidavad kohe varem kindlaksmääratud abiandmispunktide juurde.

Kui ei lähe korda anda alarmisignaali õigel ajal, siis sanitaarpersonaali kogunemine sünnib õhurünnaku ajal. Sel puhul *sanitaarpersonaali kogunemisel* võib tulla tarvidus läbida gaasitatud maa-aladest ja tänavatest. Sellepärast on tarvilik, et sanitaarpersonaalil oleksid alati käepärast individuaal-gaasikaitsevahendid.

Kõik teised kodanikud peavad alarmi korral endid peitma gaasi- ja pommikindlatesse varjenditesse.

Rünnaku ajal vaatleja jälgib hoolega vastase lennukite tegevust ja märgib ära kohad, kuhu pommid kukuvad. Igast pommi kukumisest teatab ta telefoniga abiandmispunkti. Abiandmispunktis saanud kätte teate, saadab välja gaasiluure ja sanitaarlendsalga kohta, kuhu kukkus pomm. Kui pomme kukub rajooni mitmesse kohta, siis tuleb välja saata mitu lendsalka või anda abi järjekorras. Kui pommid kukuvad tühja kohta, on tarvilik ainult gaasiluure väljasaatmine.

Gaasiluure teeb kindlaks, kas on pommiõhkemise ümbrus mürgitatud ja missuguse gaasiga. Gaasiluurajad märgivad ära gaasitatud maa-ala piirid ja panevad välja tähised ja sedelid hoiatusega, et liikumine suletud. Sanitaarlendsalk korjab ära haavatud. Kui haavatu viibib gaasitorbikuta mürgitatud õhus, pannakse haavatule ette kaasatoodud tagavaratorbik. Igas lendsalgas peavad mõned sanitarid

olema gaasikindlas ülikonnas. Nii haavatud kui gaasitatud toimetatakse autodel kiiresti abiandmispunkti, kus nad degaseeritakse ja kus neile antakse arstiabi.

Kui ei saa haavatute veoks kasutada autosid, tuleb haavatud kokku kanda kanderaamidel.

Kui haavatuid koguneb abiandmispunkti palju, või on tarvis mõnele haavatule teha kiiresti operatsiooni, siis telefonitakse abiandmispunkti haiglasse, missugusega on abiandmispunkt ühenduses, ja palutakse saata haiglast sanitaarauto abiandmispunkti haavatutele järele. Kui haiglal puuduvad evakuatsiooni abinõud, võib abiandmispunkt haavatud ära saata oma evakuatsiooni abinõudega. Kui ei teostata

kiiresti haavatute evakuatsiooni abiandmispunkti haiglasse, võib tekkida haavatute ja gaasitatute kuhjumine. Kerged haavatud tulevad abiandmispunkti ise, kuna gaasitatud tuleb kõik kanda või vedada.

Pärast ataaki teostub ataagi tagajärgede likvideerimine. Degaseeritakse gaasitatud kohad, puhastatakse tänavad rusudest, kustutatakse lõplikult tulekahjud jne. Ühtlasi võetakse ette bakterioloogilisi uuringuid, et kindlaks teha, kas ei leidnud aset ka aerobakterioloogiline kallaletung.

Allikaid: Tšem grozit vojennaja aviatsija i himija graždanskomu naseleniju i kak ot nih zaštšiščatsja. Leonardov. (Millega ähvardab lennuvägi ja sõjakeemia eraisikuid kodanikke ja kuidas nende vastu ennast kaitsta.)

Narva laiendamine ja kindlustamine 17. sajandi keskel.

Narva linnaarhivaar A. Scöm.

Erik Dahlbergi kavandi järgi aastail 1682—1700 teostatud Narva linna laiendamine ja kindlustamine, mille kohta leidub Narva senises ajalookirjanduses mõningaidki andmeid ja milline kindlus ise on säilinud meie päevini, omab õieti pika eefoo. Linna laiendamise kavatsused ei tekinud järsku, vaid olid olnud päevakorras juba ligikaudu pool sajandit. Selle pika aja jooksul esitati Rootsi valitsusele ja sõjakolleegiumile Narva laiendamise ja kindlustamise kohta rida kavandeid, millistega tänapäeval võime tutvuda Rootsi Kuninglikus Sõjaarhiivis. Kuid mitte üksi kavanditega ei piiratud, vaid 17. sajandi keskel võeti linna laiendamine ja kindlustamine kord juba käsilegi. Tolleaegsete kavandite järgi pidi Narva linnaala saama koguni suuremgi, kui 17. sajandi lõpuastakümnetel ettevõetud laiendamisel. Ometi ei viidud töid tol korral lõpule. Need olid kestnud juba ligi aastakümne, kui nad järsku katkestati. Sellest huvitavast ehitusajajärgust püüabki käesolev uurimus ülevaadet pakkuda.

Neljakümendate aastate alul näeme nii tsiviil- kui sõjalise ehitusajanduse alal Narvas teatud murrangut. Rootsi valitsus ja riigikantsler Axel Oxenstierna hakkavad siit peale tundma suuremat huvi nii linna kaubandusliku kui strateegilise asendi parema ärakasutamise vastu. Eriti riigikantsler näib võtvat linna oma hoolitsuse objektiks. Viimase kavatsused Narva suhtes olid õige suurejoonelised ja kaugeleulatuvad. 1640. a. näeme teda mainivat riiginõukogus, et tal on olnud mõte teha Narvat teiseks Rootsi pealinnaks Stockholm kõrval. 1643. a. toonitab ta uuesti, et poleks paha, kui Rootsi kuningad iga nelja aasta järgi resideeriks ühe aasta Narvas¹⁾. Et aga Narvas puudus kohane isik, kellele riigivalitsus võis toetuda oma laialdaste uuenduste teostamisel, määras riigikantsler 1643. a. septembris Narva bürgermeistriks oma usaldusmehe, endise kantsleikol-

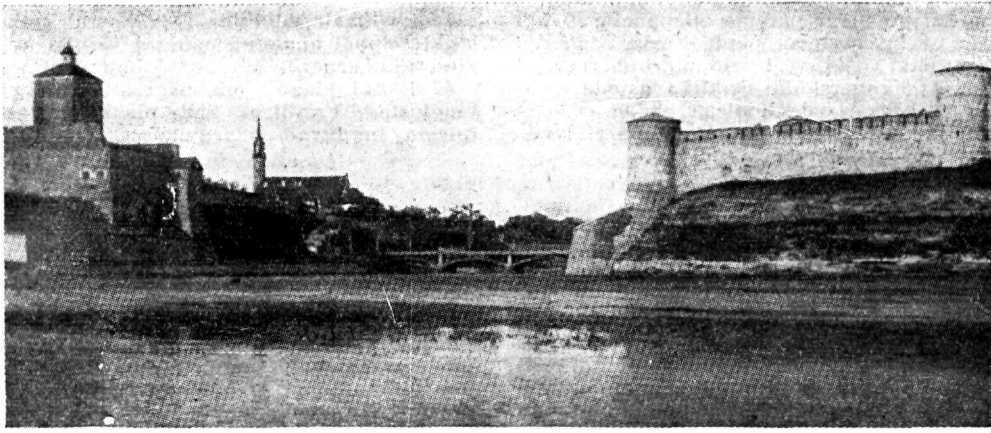
leegiumi sekretäri ja valitsuse stipendiaadi Hollandis, Jacob Fougdti²⁾. Juba esimese aasta jooksul (1644) organiseeris uus bürgermeister kogu linnavalitsemise ja õigusemõistmise ümber rootsi mustri järgi, kusjuures siin pandi maksma tol ajal moodne kollegiaal-süsteem. Leidus väga vähe alasid, kuhu ei ulatunud Fougdti korraldavad käsi. Suured teened olid tal ka linna ehitusajanduse korraldamisel. Ta pani maksma valjud määrused, et siit peale võidi ehitada ainult kivihooned. Need korraldused ei jäänud mõjuta, kuna algav majanduslik tõuseng võimaldas kodanikel oma elumajadele rohkem kulutada.

Narva tähtsust aitas suurendada ka riigivalitsuse otsus, millega linn sai Ingerimaa superintendendi ja konsistoriumi asukohaks. Esimeseks superintendendiks sai väljapaistev kirikutegelane mag. Henrik Stahl, kes on eesti kirjandusajaloost tuntud kirikliku kirjamehena ja keelearendajana. Stahli teeneist siinjuures võiksim mainida 1641. a. alganud rootsi toomkiriku ehitamist Narvas. 1642. a. teostatud iseseisva Ingerimaa kindralkubermangu asutamisest vaid ei saanud Narva esialgu otsest kasu, kuna uue kindralkubeneri asukohaks nähti ette praeguse Leningradi kohal asetsev Neevalinn. Kuid juba 1651. a. toodi ka kindralkuberner üle Narva.

Ühenduses kaubanduse elustumisega 40-dail aastail hakkas ka elanike arv linnas tõusma. Juba 1643. a. saatis Narva kuberner Nils Assersson Mannerskjöld riigivalitsusele õige optimistliku teadaande, milles teatab, et paari viimase aasta jook-

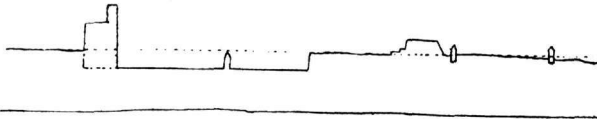
¹⁾ Svenska riksrådets protokoll. VIII. Stockholm 1898, lk. 126; X. Stockh. 1905, lk. 56.

²⁾ J. Fougdti kohta vt. A. Scöm. Jacob Fougdti tegevus Narva bürgermeistrina (a.a. 1644—1653). Ajalooline Ajakiri nr. 1—2, 1934. Tartu, 1934.

Hermani ja Ivangorodi kindlused Narvas.

sul on mitte ainult mõningaid noori kaubaselle, vaid ka palju teisi isikuid võõrastest paikadest Narva asunud ja siin kodanikuks hakanud.³⁾ Kõigile uutele kodanikele vaevalt jätkus linnas ehituskruute. Sellepärast hakkasid samal ajal eeslinnad ehk agulid jõudsasti kasvama. Põhjapoole vanalinnast tekkis n. n. Narva agul (Narvasches Hakelwerk). Vähem agul tekkis samal ajal Joaorgu.⁴⁾ Agulid ei saanud aga tol ajal kunagi arvestada korrapäraseks linnaosaks saamise võimalust, eriti Narvas. Kuna nad asusid väljaspool kindlusemüüri, tulid nad võimaliku sõja puhul arnutult maha põletada. Seega juba keskajast pärit linna ringmüüri läbi oli linna kasvamine täielikult kammitsasse pandud. Oli loomulik, et kodanikkond ja raad püüdsid seda saatuslikku pahet esimesel soodsal võimalusel vältida. Ühenduses riigivalitsuse kavatsusega, Narva kindlust paremasse kaitseseisundisse seada, avanesidki selleks varsti väljavaated.

Plaan nr. 1.

Vanalinna kindlustuste läbilõige Karja värava ja Kuninga bastiooni vahelkohas. Originaal Rootsi Sõjaarhiivis.

1638. a. astus rootsi teenistusse väljapaisteve fortifikatsiooni-insener hollandlane Johan von Rodenburg. Riigikantsler Oxenstierna arvas võivat tema võimeid kõige soodsamalt ära kasutada, tehes temale ülesandeks parandada Liivi- ja Ingerimaa kindlusi. 22. mail 1639 määratigi Rodenburg Kristiina eestkostevalitsuse poolt Liivi- ja Ingerimaa üleinseneriks. Jaanuariks 1640 juba saatis Liivi- ja Ingerimaa kindralkuberner Bengt Oxenstierna tema Tallinna, Narva ja Neevalinna kindlusi üle vaatama. Samal korral pidi Rodenburg ka nimetatud kindluste parandamiseks kavandid koostama. Narva jõudis Rodenburg juba märtsi alul, kuid tol korral sõitis ta linnast läbi, ilma siin peatumata. Narva kubeneri Mannersköldi arvamise järgi ei võimaldanud sügav lumi tal siin tol korral midagi korda saata. Vististi tagasisõidul Neevalinnast koostas Rodenburg Narva kindluse osalise ümberehituse kavandi.⁵⁾

Et tol ajal Rootsis veel puudus keskorgan riigi kindlustustööde juhtimiseks,⁶⁾ sisaldasid ka Narva kindlustamiseks tehtud korraldused vasturääkivusi. Nii kuulis Liivi- ja Ingerimaa kindralkuberner Bengt Oxenstierna 1641. a. alul Ingerimaaal viihides Narva varustusmeistrilt insener Trojan Beckerilt, et sõjakollegium on teinud viimasele korralduse ehitada bastioon Karjavärava ette, milline oli kaitstud vanamoelise rundeeliga (teisel suhtakse kavatsuvat ehitust sarv-ehituseks). Sellekohase plaani koostas ülemkortermeister Olaff Hansson Örnehuftvud, kes 1643. a. oli tutvunud Narva kindlusega. Asja kohta üleinsener Rodenburgilt nõu küsides, laitis viimane bastiooni ehitamise Beckeril kasutada olevate plaanide järgi täiesti maha, soovitades kindralkubernerile enda koostatud Narva kindlustamise kavandit. Bengt Oxenstierna saatis kavandi ühes kirjaliku relatsiooniga riigivalitsusele, paludes peatselt otsust, millist kavandit Narva kindlustamisel kasutada.⁷⁾ Kindralkuberner ise näis pooldavat Rodenburgi plaani. Vististi enne Stokholmist oma kirjale vastust ootamata, saatis ta kuberner Mannersköldile Rodenburgi 1640. a. koostatud kavandi kasutamiseks. Kuna aga nimetatud plaan nähtavasti teel kaduma oli läinud, küsis Mannersköld veel detsembris, millise plaani järgi Narvat õieti kindlustada, kas tuli rahulduda sõjakollegiumi poolt Beckerile varemalt tehtud korraldustega või kavatses

³⁾ Mannersköld Kristiina eestkostevalitsusele 28. VIII. 1643. Livonica, 196. RRA (Rootsi Riigiarhiiv).

⁴⁾ Viimatimainitud agul on ära märgitud Georg v. Schwengelni Narva kindlustamise plaanil 1645. a. [Narva nr. 1. RSA. (Rootsi Sõjaarhiiv)], Adam Oleariuse Moskva ja Persia reisirakendused esineval Narva joonisel ja ühel tundmata autori joonisel Uppsala ülikooli raamatukogus. Viimases nimetatakse teda koguni Soome aguliks.

⁵⁾ G. Elgerstierna. Svenska Adels ättartavlor. VI. Stockholm, 1931, lk. 380; Svenska riksr. prot. VII, lk. 498—499; B. Oxenstierna soovituskirja Rodenburgi kohta Mannersköldile 11. I. 1640. LRKkA II nr. 2 RKA (Riigi Keskarhiiv); Mannersköld B. Oxenstiernale 7. III. 1640 LRKkA XVIII nr. 12. RKA.

⁶⁾ L. Munthe. Kungl. fortifikationens historia II. Stockh. 1904—1906, lk. 1.

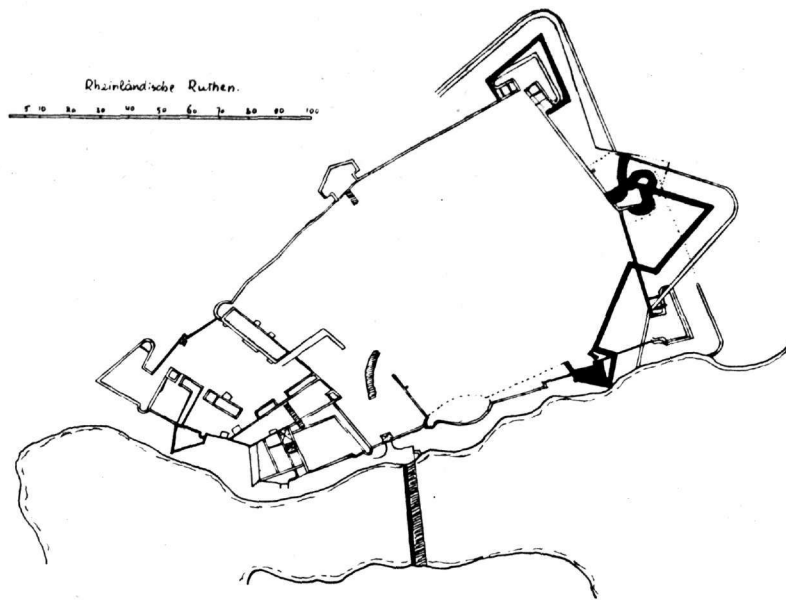
⁷⁾ B. Oxenstierna Kristiina eestkostevalitsusele 12. III. 1641. LRKkA. III nr. 2. RKA.

Rodenburg esitada mõne parema ettepaneku. Bengt Oxenstierna arvas, et tema poolt Narva saadatud plaan võiks ehk siiski veel leiduda kubermangu kantseleis või Mannersköldi isiklike asjade seas, mille tõttu ta käskis seda hoollega otsida. Mitteleidmise korral aga lubas ta lasta Rodenburgil koostada uue plaani ja selle peatselt Narva saata, kuna Rodenburgil endal polevat võimalik sinna tulla.⁸⁾ Mannersköld teatas varsti selle järele, et ta plaani siiski kindlasti pole saanud, ja palus saata uue plaani, et oleks võimalik töid jätkata.⁹⁾ Kindralkuberner laskiski Rodenburgil uue plaani koostada, millise andis isiklikult üle Narva varustusmeister Beckerile selle Riias viibides 1642.a. veebruaris. Rodenburgilt sai Becker peale selle kaasa kirjaliku seletuskirja tööde läbiviimise kohta. Et tööd kevadel algada saaksid, kästi Mannersköldil lasta ehitusmaterjalid talvel kohale vedada.¹⁰⁾

Trojan Becker tuli Narva tagasi veebruari lõpupoole. Vististi kohe selle järele hakkas ta ettevalmistusi tegema plaani maastikule projekteerimiseks. Seejuures selgus, et kindlustuse alla tuli võtta mitte üksi osa eeslinnas asetsevaid kodanike juurviljaaedu, vaid koguni rida krunte ühes hoonetega linna sees. See põhjustas kodanikkonnas ärevust. Linnas liikusid jutud, et linn muutuvat tervelt viiendiku võrd kitsamaks. Täiesti selge ei olnud asi nähtavasti ka Mannersköldile, kes 4. apr. pöördus selles asjas järelepärimisega kindralkubernerile poole. Viimane rahustas Mannersköldi, seletades, et väljaspool linnamüüre kaotavat kodanikud küll mõned juurviljaaiad, millede eest antavat vastutasu, kuid linna ees võetavat kindluse alla ainult väike nurk vastu jõe, millest ei võivat linnale palju kahju olla.¹¹⁾

Meeleolu kodanikkonnas aga ei rahunenud. Selle survel kirjutas Mannersköld maikuus kindralkubernerile kaks kirja, teatades, et plaani järgi vähenevat linna-ala siiski viiendiku võrd. Samal ajal saatis Narva raad Bengt Oxenstiernale Narva kindlustamise asjus ka omalt poolt pika kirja. Selles toonitati, et Rodenburgi plaani teostumisest olevat nii kindlusele kui linnale ennem kahju kui kasu, sest just sealt kohalt, kus kindlus on kõige tugevam, nõrgendatavat teda ümberehituste läbi. Eriti suurt kahju sündivat aga linnale, kuna peaaegu viiendik kõigist linnas asuvaist kodanike ning ohvitseride majadest ning sõdurite korteritest, millede seast mõnede ehitamine suuri kulusid nõudnud, maha kiskuda ja uus ringmüür seespool uuesti üles ehitada tulevat. Et selline plaan riigivalitsuse poolt heakskiitmist leidis, olevat täieline arusaamatus. „Vaene väike Narva linn“ olevat viimasel ajal palju pead murdnud, kuidas kitsaks jäänud linna laiendada ning seda, riigivalitsuse soovidele vastu tulles, õitsele viia. Kuid nüüd tehtavat linn kõigi heade kavatsuste vastu koguni nii väikeseks, et siin ei jätku ruumi ei kodanikele ega võõraile kaupmeestele, veel vähem sõja ajal linna põgenevale aadlile ja talurahvale. Selle tõttu olevat ka vaenlasel suu-

remad võimalused linna sõja korral vallutada. Et kõiki eelpool loetletud paheid vältida, esitas raad kindralkubernerile insener Johan Oloffsonil koostada lastud plaani, mis nägi ette Narva eeslinna kindlustamist valliga. Selle plaani teostamine pidi tulema tunduvalt odavam, eeslinna kindlustused

Plaan nr. 2.

Johan v. Rodenburgi kavand Narva kindlustuste parandamise kohta 1643. a. Originaal Rootsi Rügiarhiivis. Jämedama joonega tähistatud kavatsetatavad parandused.

pidid aitama paremini kaitsta vanalinna ning nad ise pidid olema kerged kaitsta vanalinna kindlustusel asetsevate patareide abil. Uue plaani kõige tähtsamaks vooruseks aga peeti seda, et avaras eeslinnas jäi ruumi paljudele siia asuda soovijaile võõrastele.¹²⁾ Kaks kuud hiljem saadeti rae poolt samas asjas kaebekiri ka riigivalitsusele. Siin mainiti lisaks eelpooltoodule, et ka mõned vilunud sõjamehedki pidavat Rodenburgi plaani teostamist ebaotstarbekohaseks, kuna kindlus, selle asemel, et seda tugevdada, saavat seeläbi veelgi nõrgem. Mis puutub aga linna, siis muutuvat see tervelt 18 krundi võrd senisest väiksemaks. Valitsuselegi soovitas raad Johan Oloffsoni koostatud plaani, mis nähtavasti oli lisatud kirja juurde.¹³⁾

Laineid lõõnud Narva kindlustamise küsimust püüdis Bengt Oxenstierna nüüd kuidagi lahendada. Kõigepealt võttis ta Rodenburgi käsile ja küsis järgi, kas Narva linn tõepoolest saab tema projekti järgi viiendiku võrd väiksem. Roden-

⁸⁾ B. Oxenstierna Mannersköldile 14. XII. 1641. LRKka. III nr. 2. RKA.

⁹⁾ Mannersköld B. Oxenstiernale 29. XII. 1641. LRKka. XVIII nr. 12. RKA.

¹⁰⁾ B. Oxenstierna Mannersköldile 17. I. ja 9. II. 1642. LRKka. III nr. 3. RKA.

¹¹⁾ B. Oxenstierna Mannersköldile 22. II. ja apr. esimeselt poolelt (6. ja 14. vahel) 1642. LRKka. III nr. 3. RKA.

¹²⁾ Narva bgm. ja raad B. Oxenstiernale 8. V. 1642. LRKka. IX nr. 43. RKA.

¹³⁾ Narva bgm. ja raad Kristiina eestkostevalitsusele 6. VII. 1642. Livonica, 205. RRA.

burg vaidles sellele kategooriliselt vastu ja tegi kindralkubernerile plaani ja tsirkli abil selgeks, et küsimusse ei või tulla isegi linna viiekümne-diku võrd vähendamise. Edasi väitis Rodenburg, et plaan on niivõrd selge, et temal pole mingit tarvidust sellepärast uuesti Narva sõita, kuna ta on asjaoludega juba kord kohapeal põhjalikult tutvunud, ning et plaani juures polevat midagi muuta.¹⁴⁾ Kõnelusest Rodenburgiga Oxenstierna järeldas, et Trojan Becker kas polnud plaanist õieti aru saanud, või ta ei pooldavat seda isiklikult. Ta arvas, et juhul, kui tööd Narvas käesoleval suvel nii kaugele ei jõua, et tuleks maju lammutada, võivat Becker tööhooja lõppedes Rodenburgilt suusõnaliselt üksikasjalisemat selgitust nõuda. Mannersköldi kaudu sai kindralkubeneri kiri ka Beckerile teatavaks. Becker leidis end tema arvel tehtud etteheiteist puudutatud olevat. Ta väitis, et tema pole üldsegi kõnelenud, et Rodenburgi plaani teostades üks viiendik osa linnast maha tuleb kiskuda. Teda ei saavat süüdistada plaanist mitte-arusaamises, kuna ta on mõõtmised toimetanud nii täpselt, kui see paberil üldse võimalik. Ümber ehitada kavandatava kindlustuse osa õla nurgad (epauls Winkel) tulevat 125 ja 120 kraadised ning bastiooni tipu nurgad 72-kraadised. Selle järgi olevat tema ka toiminud. Rodenburg isegi poleks oma plaani teisiti osanud maastikule projekteerida. Nüüd aga olevat ta täiesti süütult suure viha alla sattunud ning Narva kodanikelt palju halbu sõnu kuulma pidanud. Isegi tema käsutuses seisev leitnant on endale lubanud tööde arvel temale tema omas majas halbu sõnu ütelda ning koguni kohalikule kubernerile (Mannersköldile) mõju avaldanud, et see on lasknud ehitustööd seniks seisma panna, kuni Rodenburgi plaani kohta riigivalitsuselt sellekohane resolutsioon saabub. Nende asjaolude tõttu on Becker paremaks pidanud seni teiste Ingerimaa kindluste juures parandustööd käsile võtta, nagu temale valitsuse poolt on kästetud.¹⁵⁾ Enne aga kui Beckeri kiri Riiga jõudis, päris Bengt Oxenstierna Mannersköldilt järgi, mis tema asjast arvab, ja kuidas Becker Rodenburgi plaanist aru saab.¹⁶⁾

Varsti selle järele Trojan Beckerile saadetud kirjas püüdis kindralkuberner viimast rahustada, kuna tüli põhjenevat ainult arusaamatusel. Ta soovis ühtlasi, et Becker jätkaks virgalt töid Karjavärvate ees. Niipea kui Rodenburg oma töödega Riias valmis on, tulevat ta Narva, et sealsete ehitustöödega lähemalt tutvuda. Ka Mannersköldi manitses Bengt Oxenstierna mitte kindlustustöid Narvas katkestada, vaid käskis töötada nii kaua, kui ilmastik vähegi võimaldab.¹⁷⁾ Varsti selle järele sai ta aga teada, et tööd siiski Mannersköldi poolt seisma on pandud ja Becker koguni Viiburi ja Käkisalme ära reisinud, samuti et Narva linn on saatnud oma saadikud Stokholmi, et paluda valitsust Rodenburgi plaani teostamine seisma panna ning linna selle asemel laiendada. Kindralkuberner siiski ei lootnud, et riigivalitsus muudab Rodenburgi plaani, kuna viimane pealegi ise sõitis Stokholmi oma plaani kaitsma. Sellepärast käskis ta Mannersköldil jätkata töid Karjavärvade juures, sest kuigi peaks juhtuma, et Rodenburgi plaan tagasi lükatakse, tulevat see osa kindlusest igal juhul nii ehitada, nagu see Rodenburgi poolt ette nähtud. Töödega teistes kindluse osades soovitas ta igaks juhuks siiski seni oodata, kuni saabub Stokholmist lõplik otsus.¹⁸⁾t

Ühe vahepeal päevakorrale kerkinud sündmuse tagajärjel ähvardas Narva kindlustamise küsimus muutuda veelgi keerulisemaks. Nimelt augusti keskpaigas ilmus Riiga fortifikatsiooni-insener Georg v. Schwengeln, esitades kindralkubernerile

rootsi valitsuselt Liivimaa ja Ingerimaa kindlustuseasjanduse suhtes peaaegu samasugused volitused kui Johan v. Rodenburgki. Et asjasse selgust saada, saatis Bengt Oxenstierna mõlema inveni volituste ärakirjad Stokholmi ja küsis valitsuselt järgi, kes neist kummalegi allub.¹⁹⁾ Valitsuselt saabus selle peale võrdlemisi ebaselge vastus: Rodenburg olevat määratud Baltimaadel ehitusel olevate ja ehitada kavandatavate kindluste ja kantside üleminseneriks, Schwengelnille seevastu kuuluvat välikortermeistri amet. Seega kumbki ei alluvat üksteisele. Kuna aga Schwengeln varsti peale selle hakkas tegelema ka Baltimaade permanent-kindlustusasjandusega, ei jäänud konfliktil tema ja Rodenburgi vahel tulemata. 1643. a. viibis Schwengeln ka Narvas ja Neevalinnas, millega kindlustamise kohta ta koostas kavandid, esitades need Ingerimaa kindralkuberner Erik Gyllenstiernale (1642. a. nimelt oli Ingerimaa eraldatud iseseisva kindralkubermanguna Liivimaast). Kavand sai Rodenburgi poolt 1643. aastal õige terava kriitika osaliseks, kes muu seas leidis, et sellel olevat liig palju bastioone, mis nõudvat asjatult palju sõjaväge, nad olevat asetatud üksteisele liiga lähedale, milline asjaolu ei võimaldavat küllaldast flankeerimist, ning nad polevat küllalt tugevad. Rodenburgi enda kavandis sellevastu olevat neid vigu välditud.²⁰⁾

Narva kindlustamistööd jäid nüüd mõneks ajaks surnud punktile. Põhjuseks näis olevat asjaolu, et kõik ettepanekute tegijad olid küsimuse suhtes eriarvamusel. Bengt Oxenstierna ootuste vastu näis valitsus Narva rae seisukohti tõsiselt arvestavat. Vastuses rae märgukirjale leidis valitsus koguni tarviliku olevat Rodenburgi vabandada, kuna ta on näinud asja puhtfortifikatsioonilisest küljest, ning andis lootusi, et arvestades kodanike juurdekasvu ning kaubanduse suurenemist, võiks linna laiendamine siiski küsimuse alla tulla.²¹⁾ Järgmise aasta jaanuaris teataski valitsus kindralkuberner Erik Gyllenstiernale, et ta kavatses Narva kindlustamise kohta lasta koostada uue kavandi, kuid et tööd vahepeal seisma ei jääks, tulevat viimasel aegsasti hankida vajalik ehitusmaterjal kohale.²²⁾

Veebruarikuul sai Gyllenstierna teada, et valitsusel on Narva suhtes hoopis uued kavandid pävakorral. Rodenburg kavatseni nimelt Stokholmist tagasi sõites Narva saata, et kohapeal välja selgitada, kas poleks võimalik Narva linna paigutada Narva jõesuhu. Gyllenstiernale kästi viimasele seejuures kõigiti abiks olla. Kirjas siiski toonitati, et linna ümberpaigutamisest on veel va-

¹⁴⁾ B. Oxenstierna Mannersköldile 6. VI. 1642. LRKkA. III nr. 3. RKA.

¹⁵⁾ T. Becker B. Oxenstiernale 7. VII. 1642. LRKkA. XVIII nr. 18. RKA.

¹⁶⁾ B. Oxenstierna Mannersköldile 9. VII. 1642. LRKkA. III nr. 3. RKA.

¹⁷⁾ B. Oxenstierna Beckerile 15. VII. ja Mannersköldile 19. VII. 1642. LRKkA. II nr. 3. RKA.

¹⁸⁾ B. Oxenstierna Mannersköldile 7. VIII. 1642. LRKkA. III nr. 3. RKA.

¹⁹⁾ B. Oxenstierna K istiina eestkostevalitsusele 23. III. 1642. LRKkA. III nr. 3. RKA.

²⁰⁾ L. Munthe. Kungl. fortifik. hist. VI: 1, lk. 286—287; II lk. 25. Rodenburg Kristiina eestkostevalitsusele 30. VI. 1643. Livonica, 131. RRA.

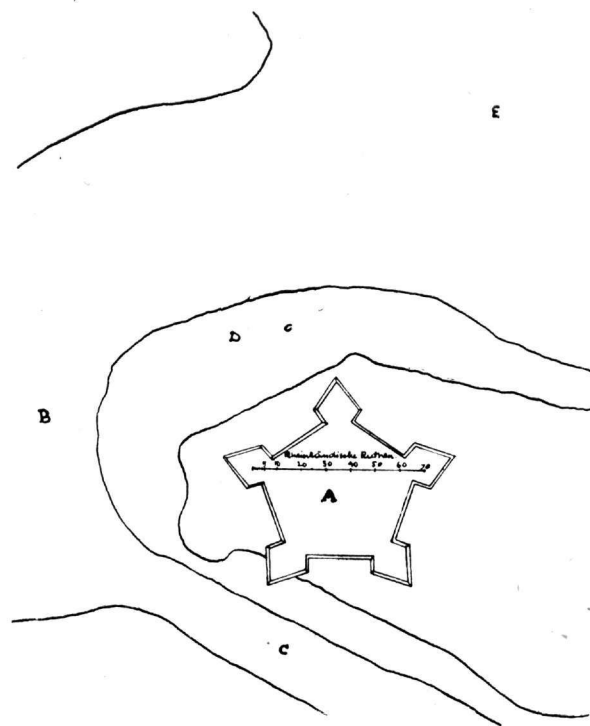
²¹⁾ Kristiina eestkosteval. Narva hgm. ja raele 12. IX. 1642. I 51. NLÄ.

²²⁾ Kristiina eestkosteval. Gyllenstiernale 31. I. 1643. R. reg. 1643. RRA.

rajane kõnelda kui küpsest plaanist.²³⁾ Kahtlemata oli see korraldus ühenduses riigikantsler Axel Oxenstierna illusoorse kavaga, teha Narvast vene kaubanduse laokoht ja teine pealinn Rootsil.²⁴⁾ Et linn tuli sel puhul peagu täiesti uuesti üles ehitada ja uue kindlustustevõõndiga piirata, siis pidi see olema otstarbekohasem teostada seal, kus sadamaolud olid soodsamad. Narva jõesuu nimelt oli tol ajal niivõrd liiva täis uhitud, et ükski merelaev enam jõkke ei pääsenud. Reidil peatuvate laevade lossimine ja laadimine aga oii Narva kauguse tõttu merest õige kaaluvaks takistuseks kaubanduse arengule.

Sama aasta varakevadel Rodenburg viibiski Narvas, et valitsuse poolt temale lahendada antud küsimust selgitada. Ehkki lumi teda seejuures tublisti segas, täitis ta ülesande ometi eeskujulikult. Narva jõesuu asendi kohta mainis ta oma aruandes, et see on linna rajamiseks võrdlemisi sobiv, kuna siin on 9 jalga sügav sadam ja laevad võivad ankrusse jääda nii lahes kui „Laubäckil“, s. t. Rosonal ehk Luugajõel (kandsid tol ajal ühist nime). Lootside ja hollandi laevnike jutu järgi olevat sissesõidutee Rosona jõkke alati ühe jala võrd sügavam kui Narva jõkke. Edasi olevat paik looduslike tingimuste, nimelt mere, jõe ja soode läbi hästi kaitstud ning vee- ja maateed võimaldavat igal ajal linna toiduainetega varustada. Ehkki maastik olevat linna rajamiseks veidi künklik ja ebatasane, polevat võimatu sellestki üle saada. Ometi aga ei pooldanud Rodenburg linna ümberpaigutamist Narva jõesuhu ja seda järgmistel põhjustel. Esiteks tulevat linna endine asukoht täiesti maaga tasa teha, et vaenlane end seal kindlustada ei saaks. Selle läbi aga saadaks kahekordset kahju: võrdlemisi rohketele ehitustesse paigutatud kapitalid minevat kaotsi ja lisaks sellele tulevat teha uusi kulutusi ehituste mahalõhkumiseks. Teiseks asuvat Narva kõrgeimal kui Ivangorod. Sellepärast, kui see paik jätta kindlustamata, võivat juhtuda, et vaenlane vallutab selle ja ründab siis Ivangorodit kahest küljest korraga. Mis aga puutub Ivangorodi kindlustustesse, siis ei arvestanud Rodenburg neid kuigi tõsiselt, kuna need hoopiski ei vastavat fortifikatsioonitehnilistele nõuetele. Ta seepärast mainib oma kirjas valitsusele, et kui kun. majasteet ja eestkostevalitsus ise leiaksid võimalikuks mõlemaid kindlustusi kohapeal üle vaadata, siis nad ühineksid täiesti tema ettepanekutega ja sooviksid meeldi, et Ivangorod asetseks Hispaania meres. Seega Rodenburg pooldas Ivangorodi lammutamist ja Narva endisele kohale jätmist. Narva ja Ivangorodit ühendava silla otsa teisele poole jõge soovitas ta ehitada poolkuu taolise kindlustuse, mis nõudvat hoopis vähem kaitsejaid kui Ivangorod. Nende puhtfortifikatsiooniliste põhjuste kõrval, mis tingisid Ivangorodi hävitamise, pidas Rodenburg mitte vähem tähtsaks ka viimase rahvastiku küsimust. Ta leidis strateegiliselt täiesti lubamatuna, et nii palju venelasi, kellede arv põgenike talupoegade arvel kiiresti tõusvat, asub kindluste külje all. Tundes kauaaegse Venemaal viibimise tõttu venelaste iseloomu (Rodenburg oli enne rootsi teenistusse astumist 7 aastat Vene tsaari teenistuses), leidis ta, et neid on kerge mässule üles ässitada. Sellepärast ta soovitas neid paigutada kaugemale Ingerimaa sisse, näiteks Jamasse või Koporjesse. Samal korral koostas Rodenburg ka Narva jõesuu ja Vask-Narva kindlustamise kavandid. Esimese jaoks nägi ta ette viisnurkse kantsi ehitamist praeguses Magerburgis vastu Narva jõge. Mis aga puutus Vask-Narva, siis leidis Rodenburg sealse keskajast pärit linnuse (n. n. Neu-

schloss) olevat lagunened ja vana ning asuvat ebasobival kohal. Ta soovitas selle asemel ehitada uus kindlustus jõe Peipsist väljumise kohale.²⁵⁾

Plaan nr. 3.

Johan v. Rodenburgi kavand Magerburgi ehitatava kantsi kohta 1643. a. Orig. Rootsi Rügi-arhiivis. A — kants, B — Narva jõgi, C — Rosona, D — liivane mererand, E — reid.

Narva kindlustamise suhtes aga ei jõutud ei 1643. ega veel paaril järgnevalgi aastal selgusele. Ebamääraste volituste tõttu kestsid konfliktid Rodenburgi ja Schwengelni vahel edasi. Peale Narva esitati teistegi Liivi- ja Ingerimaa kindlustuste kohta valitsusele Schwengelni ja Rodenburgi poolt paralleelsed kavandid. Kui Trojan Becker 1644. a. suri ja kindralkuberner Gyllenstierna palus valitsust määrata tema asemele Ingerimaa ja Käki-salme alade jaoks uue inseneri, saadeti nagu Rodenburgile trotsiks Georg v. Schwengeln ajutiselt Narva. Siin näib ta olevat viibinud aga siiski ainult lühikest aega, kuna varsti selle järele määrati Beckeri järeltulijaks insener Håkan Arvidson. Rodenburgi kaebuste tagajärjel lahendas viimaks riigivalitsus resolutsiooniga 7. veebruarist 1645 Rodenburgi ja Schwengelni vahelised tülid, seletades, et Rodenburg ei allu mingis suhtes Schwengelnile, ning et Rodenburgi poolt alustatud kindlustustööde juhtimine kuulub edaspidi üksi Rodenburgile. Siit peale muutus Rodenburgi seis-

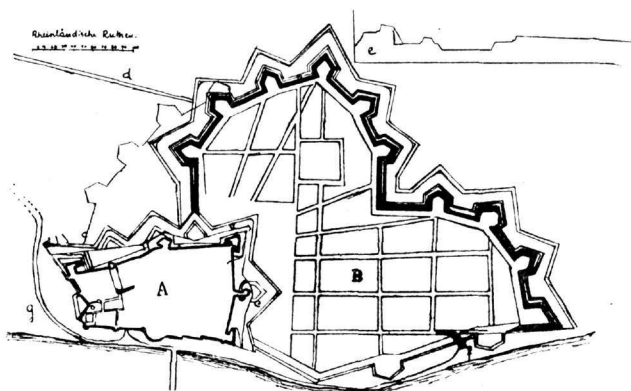
²³⁾ Kristiina eestkosteval. Gyllenstiernale 15. II. 1643. R. reg. 1643. RRA.

²⁴⁾ Veel 9. märtsil avaldas riigikantsler riiginõukogu koosolekul selliseid mõtteid. Sv. riksråd. prof. X. Stockh. 1905, lk. 56.

²⁵⁾ Rodenburg Kristiina eestkostevalitsusele 30. VI. 1643. Livonica 131. RRA.

koht kindlamaks ja Schwengeln ei näi enam olevat Baltimaade kindlustustega tegeleud.²⁶⁾

Enne Narvast lahkumist koostas Schwengeln linna kindlustamise kohta uue kavandi. Plaan on dateeritud 13. märtsil 1645 ja ta näeb peale vanalinna kindlustuste parandamise ja moderniseerimise veel ette kogu eeslinna kindlustamist kahekordsete müllavallidega. Vanalinna bastioonid on plaanil üldjoontes jäetud endisele kohale, kuid nad tulid itaalia-süsteemilistest ehitada ümber vana-hollandi-süsteemilisteks. Vallikraav tuli laiendada ja sinna paigutada iga kahe bastiooni vahekohta raveliinid. Korralikumalt tuli välja ehitada ka kontr-eskarp ühes varjatud käigu, platsdarmide ja glacis'ga. Eeslinna muldkindlustus algas Vanavalli ja Kuningavalli nimeliste bastioonide vahetsest, s. t. umbes Rüütli ja Vestervalli tänavate ristlemiskohast, ulatus suure poolkaarena kuni praeguse Rahvaväljani. Seal pöördus ta idasse, kulgedes murdjooneliselt jõeni, kuhu saabus umbkaudu praeguse Taime tänava kohal. Muldkindlustusel oli 12 bastiooni, kusjuures kurtiinid olid võrdlemisi lühikesed. Kindluse sees asuvas eeslinnas oli tänavatevõrk planeeritud selliselt, et peatänavad kulgesid radiaalselt vanalinna suunas, milline asjaolu võimaldas eeslinna kaitsta vanalinna kindlustustest. Seejuures kvartaalid said tublisti suuremad kui vanalinnas. Kokku tuli rajada 7 piki- ja 5 põiktänavat. Suuremad platsid olid eeslinnas ette nähtud turu ning kiriku jaoks ühes surnuaia jaoks viimase ümber. Et täita vallikraave, mis Narva kindluste juures seni olid kuivad, veega, selleks esitas Schwengeln õieti kuluka projekti. Nimelt pidi vesi juhitama otse Joalast selleks otstarbeks ehitatava kanali kaudu vallikraavidesse. Narva kindlustamiseks nägi Schwengeln ette veel teise variandi. Selle järgi lõunapoolset muldkindlustuste osa oleks võidud planeerida selliselt, et see oleks ulatanud bastioon Kristervallini, s. t. kuni linnuseni.²⁷⁾ Schwengelni poolt 1645. a. koostatud kavand siiski valitsuse poolt heakskiitmist ei leidnud, jäädes ainult üheks lüliks neil aastail Narva kindlustamiseks tehtud rohkemvõlulise kavandite reas. Sellena väärib ta erilist tähelepanu, kui julge katse piirata pea kogu laialdane Narva eeslinn kindlusevööndiga. Linnala oleks selle läbi suurenenud umbes neljakordselt.

Plaan nr. 4.

Georg v. Schwengelni kavand Narva eeslinna ja vanalinna kindlustamise kohta 1645. a. Orig. Rootsi sõjaarhiivis.

A — vanalinn, B — eeslinn; c — vanalinna kindlustuste parandusettepanekud, d — kanal Joalast vallikraavi, e — eeslinna kindlustuste läbilõige, f — tee sadamasse, g — tee Kulgu sadamasse. Punktüriiga on märgitud kindlustuste teine variant.

Vahepeal olid valitsusel Narva suhtes hoopis uued küsimused päevakorra kerkinud, mis olid otsustava tähtsusega ka Narva kindlustamisele. Nimelt 17. detsembril 1645 otsustati liita üheks kogukonnaks kaks seni iseseisvalt eksisteerinud linna: Narva ja Ivangorod. Küsimus lahendati sel kujul, et ivangorodlased taheti oma senisest elukohast asustada Narva eeslinna.²⁸⁾ Siin tuli neile luua sobivad eluasemed ning eeslinn loomulikult tuli kindlustada. Vastavate läbirääkimiste tulemusena nõustusidki jõukamad vene kaupmehed Narva eeslinna asuma ja soovisid, et valitsus laseks seal krundid valmis planeerida. Sellepärast küsiski kindralkuberner Kare Mörner juba veebruaril keskel 1646 riigivalitsuselt järgi, kas Narva eeslinna planeerimise aluseks tuleb võtta Georg v. Schwengelni plaan või mõni teine.²⁹⁾

Lõplikult otsustati venelaste Narva eeslinna asustamine 7. detsembril 1646. Ülekolimise viimaseks tähtpäevaks määrati 1. jaanuar 1648, mil venelastel uued eluhooned Narva eeslinnas pidid olema üles ehitatud.³⁰⁾ Kohe järgmise aasta alul tehti Narva eeslinna planeerimiseks ja kruntide väljamõõtmiseks valitsuse poolt vastavad korraldused. Küsimuses polnud mitte ükski venelaste kruntide väljamõõtmine, vaid linnaala õige tunduv laiendamine ja kindlustamine. Schwengelni kavand seejuures jäeti täiesti kõrvale ning Narva saadeti uuesti Rodenburg.

Kuninganna poolt 20. veebruaril 1646 antud instruksiooni kohaselt viimasel maastikuga tutvumise järgi tuli kindralkuberner Karl Mörneriga eeslinna planeerimise asjus nõu pidada ja alles selle järele töid alustada. Eeskätt tuli arvestada fortifikatsiooni nõudeid. Need dikteerisid ette rajatava eeslinna asetuse ja väliskontuurid. Alles selle järgi, kui plaanile oli kantud kindlustuste asukoht, tuli viimase sisepoolele jäetud rünnak kvartaalideks ning planeerida sial tänavad ja turuplats. Seejuures tuli silmas pida, et ehituskruunid ei tuleks kindlustustele liialt lähedale. Krundid tulid planeerida mitmesuguses suuruses, vastavalt uusasunike toitumisaladele ja vajadustele. Keskmiseks kruntide suuruseks pidi olema 40×50 küünart. Eeslinna asuajale kruntide väljajagamine tuli Rodenburgil jätta kindralkubernerile ja Narva rae hooleks, kes tundsid paremini asujate toitumisviise ja tarvidusi. Ometi tuli aga Rodenburgilgi silmas pida, et kaupmeeste jaoks tulid suuremad krundid planeerida jõe lähemale, kõigile teistele seevastu eeslinna teise serva. Planeerijale anti õige laialdased volitused, kuna neil ei tulnud kõige vähematki arvestada linnakodanike eeslinnas asetsevaid viljapuu-, juurvilja- ja humalaaedu ning vähemaid ehitusi. Kui need osutusid planeerimistöödele takistuseks, tulid nad maha kiskuda. Ainult kapitaalsed ehitused, kui need otse ei seganud tänavate rajamist, võisid püsima jääda. Isegi jõe ääres asetsev surnuaed tuli kruntide alla võtta ja uus surnuaed väljaspoole eeslinna asu-

²⁶⁾ L. Munthe. Kungl. fortifik. hist. II, lk. 25, 108, 129; VI, lk. 288.

²⁷⁾ G. v. Schwengelni Narva kindl. plaan 13. III. 1645. Narva, nr. 1. RSA. (Rootsi Sõjaarhiiv).

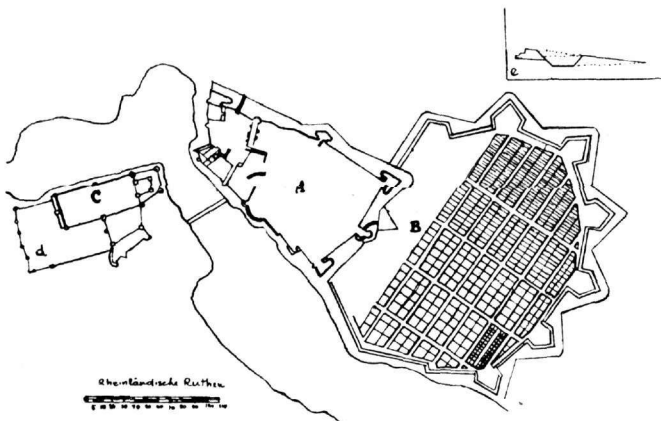
²⁸⁾ Kristiina Ivangorodi kodanikele 17. XII. 1645 ja K. Mornerile 31. XII. 1645. R. reg. 1645. RRA.

²⁹⁾ K. Mönner Kristiinale 16. II. 1646. Livonica 171. RRA.

³⁰⁾ Kristiina Ivangorodi kodanikele 7. XII. 1646. I. 46. NLA.

tada. Valitsuste kavatsuste kohaselt tulid kõik Ivangorodi vene rahvusest elanikud asustada Narva eeslinna. Ainult juhul, kui nad siia ära ei mahtunud, tuli Rodenburgil kalureile, kandjaile ja teistele nendetaoliste vaesemaile elanikele leida krundid eeslinna kohal teisel pool jõge. Kuid sealgi ei võinud nad omi maju ehitada otse jõe kaldale, kuna siia tulid ehitada kindlustused. Rodenburgi ülesanded instruksiooni kohaselt piiridusid ainult plaanide koostamisega. Plaani ülekandmine maastikule tuli jätta mõne konduktori (fortifikatsiooni-ohvitser) hooleks. Ise aga pidi ta Riiga tagasi minema, et sealseid töid lõpetada.

Et Narva uue linnaosa ja selle kindlustuste planeerimine sünniks igakülgset järelekaalutult, tehti valitsuse poolt nädal aega hiljem ka kindralkuberner Karl Mörnerile, kelle alaliseks residentiks oli uus Ingerimaa kaubalinn Neevalinn, korraldus asuda planeerimise ajaks Narva ning olla Rodenburgile nõuga abiks. Et kruntide väljajagamise kohustus oli usaldatud temale üheskoos Narva raega, tuli tal hoolt kanda, et see sünniks erapooletult ja õiglaselt. Väljaantavate ehituskruntide suuruse pidi ära määrama soovija amet. Seejuures kaupmeestele tulid krundid anda jõele lähemale. Krunte ei pidanud saama siiski ainult venelased, vaid nende kõrval tuli rahuldada ka Narva kodanikke. Rodenburgi abiliseks planeerimistöödel määrati veel sama kuu lõpul konduktor Franz Stegeling, kellele Narvas viibimise aja eest kõrgendati palka 5 riigitaalri võrd kuus.³¹⁾

Plaan nr. 5.

Franz Stegelingi poolt Joh. v. Rodenburgi kavandi järgi koostatud Narva eeslinna kindlustamise plaan ühes tänavatevõrgu ja kruntide äärmärkimisega 1647. a. Orig. Rootsi Sõjaarhiivis. A — vanalinn, B — eeslinn, C — Ivangorod; d — kavatsetav Ivangorodi laiendus, e — eeslinna kindlustuste profüljoonis.

Rodenburgi ja Stegelingi poolt 1647. a. koostatud plaani kohaselt laienes linna ala umbes kolmekordselt. Kuna Schwengeln oma plaani koostamisel arvestas tugevasti maastikutingimusi, mille tõttu kindlus kavandil kujunes õige sopiliseks, siis Rodenburgi uus kavand sellega võrreldes on täiesti kabinetitöö. Kindlustuste kontuurid on õige reeglipärased ja nii eeslinna tänavatevõrk kui krundid on planeeritud täiesti geomeetriliselt. Vastandina vanalinna ebareeglipärasele tänavatevõrgule, millele Schwengelingi oli tähelepanu juhtinud, nägi uus plaan eeslinnas ette täiesti sirged ja rõõbiti jooksvad tänavad ning õigenurksed kvartaalid. Põhjust lõunasse läbisid

eeslinna 4 tänavat: Kuninga, Linna, Mäe ja Maa, ning läänest idasse 6 tänavat: Lääne pikk tänav, Saksa, Kaupmehe, Vene, Vee ja Põhja (Boden). Peatänavate planeerimist radiaalselt vanalinnale ei pidanud Rodenburg nähtavasti tarvilikuks. Kindlasti see oleks raskendanud kruntide väljamõõtmist.

Krunte nägi uus plaan ette 471. Need planeeriti neljas erisuurus. Kõige väiksemad asetsesid läänepoolsetes kvartaalides ning kõige suuremad, nimelt kaupmeeste krundid, jõe ääres. 6 läänepoolsemat kvartaali olid nähtud ette alama rahva, nagu voormeeste, kandjate, ehitustöölise j. t. jaoks. Siin oli kokku 189 väikekrunti. Järgmisest kvartaalide reast said krundid peamiselt vene käsitöölised, lihunikud, vähemad kaupmehed, ehitustöölised ja muu alam rahvas. Siin pidi asuma ka mitteraksa (s. t. eesti) kirik ning Vanalinnale ligemal veel mõned saksa käsitöölised krundid. Järgmine liik krunte oli suuremalt osalt nähtud ette riigiametnikele, saksa käsitöölisele, kirikuõpetajatele j. t. Sellest grupist ainult väike osa oli nähtud ette vene kaupmeestele. Neljanda ja viienda kvartaali read moodustasid kõige suuremad krundid, olles ette nähtud vene suurkaupmeestele ja teistele parematele kodanikele. Sellest grupist pidid mõned krundid antama ka Narva bürgermeistritele ja kaupmeestele. Neljanda kvartaalide rea põhjapoolses otsas (kv. v.) olid planeeritud väikesed krundid kaubaaitade (Ambarren) jaoks. Vanalinna ja uute kvartaalide vahele oli jäetud võrdlemisi suur tühi ruum, mis oli tarvilik kindluse kaitsendi suhtes.³²⁾

Narva eeslinna planeerimine ja kruntide jaotamine, mis tõenäoliselt algas 1648. aastal, ei sündinud kaugeltki rahulikult. Nagu nähtub Narva raele, kindralkubernerile ja riigivalitsusele esitatud kaebekirjadest, nuriseti eriti eeslinna endiste kruntide omanike poolt sealsete majapidamiste ning majade ja hästihoolitsetud aedade lõhkumise üle. Rahulolematust avaldati ka, et raad ei toimetavat kruntide jaotamist küllalt erapooletult, jättes endised suuremate kruntide omanikud hoopis ilma maata ja andes sellevastu ehitusplatse isikuile, kes midagi polnud kaotanud.³³⁾ Ja ehkki kindralkuberner valitsuse soovi kohaselt püüdis eeskätt venelasi rahuldada, ei olnud viimasedki jagamise tulemustega rahul. Mis puutub oma kinnisvaradest ilma jäänud Narva kodanikesse, siis neile riigivalitsus püüdis, nii palju kui võimalik,

³¹⁾ Kristiina J. v. Rodenburgile 20. II. 1647, K. Mörnerile 27. II. 1647 ja F. Stegelingile 27. II. 1647. R. reg. 1647. RRA.

³²⁾ Rodenburgi enda koostatud plaan nähtavasti on kaduma läinud. Sellevastu on säilinud väga üksikasjaline relatsiooniplaan konduktor Franz Stegelingilt 29. X 1647. Narva nr. 3 ja Narva eeslinna tänavatevõrgu kavand tundmata isikult (dateerimata). Narva nr. 5. RSA.

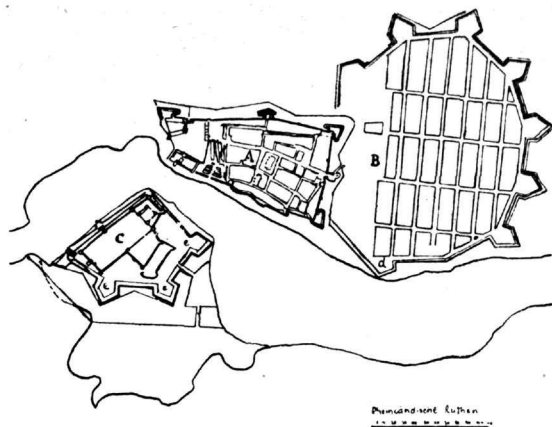
³³⁾ 1650. a. kaebas Narva kodaniku Hans Nyhofi lesk kuningannale, et temalt on Narva eeslinna rida krunte ära võetud, vt Kristiina K. Mörnerile 16. VII. 1650. R. reg. 1650. RRA. Eriti drastiliselt kirjeldab Narva eeslinna planeerimise läbi hästihooldatud viljapuuaedade ja hoonete hävitamist Narva kodanik Cordt Pöppelmann, vt tema kirjad Narva bgm ja raele novembrist 1652 ja 7. X 1654. I. 83. NLA. 1650. a. kaevati Narva bgm. ja rae poolt, et Narva eeslinnas olevat palju krunte välja jagatud maa-aadlile ja ohvitseridele, milline maa õigupoolest kuuluvat linnakodanikele, vt Narva bgm ja raad Kristiinale 13. VI 1652, Livonica, 205. RRA.

tekitatud kahju tasuda, lubades kaotatud kruntide asemele vastutasu Ivangorodi linnuse maadest, mis 1648. a. resolutsiooniga anti linnale.³⁴⁾

Rööbiti kruntide väljajagamisega algasid 1648. a. ka eeslinna kindlustamistööd. Kindlus sai reeglipärasem Schwengelni omast. Muldkindlustus ehk n. retranchement piiras suure poolkaarena eeslinna, omades 6 bastiooni ja ühe poolbastiooni. Süsteemilt kuulus seegi kindlustus vana-hollandi kooli. Töölisteks tarvitati kohaliku garnisoni sõdureid. Tööde läbiviimisel tekkis kohati, kus paekihht maapinna lähedal, suuri raskusi. Vallikraav tuli siin raudkangidega paesse raiuda.³⁵⁾ Et see oli äärmiselt aeganõudev töö, paluti hiljem sõjakolleegiumi saata Narva mõni minöör. Sõjakolleegiumi korraldusel pidi Riias üks minöör siia saadetama.³⁶⁾ Edukat tööd õige sageli takistas ka vajaliku ehitusmaterjali puudumine. 1648. a. septembris tehti kindralkuberner Karl Mörnerile valitsuse poolt korraldus lasta Ingerimaa aadlil ja maaelanikel hankida kindlusele vajalikke ehitusmaterjale. Kuid näib, et see ei annud küllaldasid tulemusi. Teistest küljest olid ka Narva kindlustamiseks ettenähtud rahasummad äärmiselt napid. 1649. a. pärit andmeil ulatusid Narva, Ivangorodi ja Pähkinälinna fortifikatsiooni summad kõigest 2—300 taalrini. Sõjakolleegium püüdis võimaluse piires olukorda parandada, kuid tulemused polnud siiski just hiilgavad. Alguses ei saanud kindluse juures töötavad sõduridki mingit palgalisa, nagu see oli viisiks Rootsis. Aegamööda siiski püüti nendega olukorda parandada. 1649. a. nõudis kindralkuberner Narva raeht, et see lubaks sõdureil oma tarbeks õlut pruulida. 1651. a. tegi kuninganna riigi- ja kammernõukogule ettepaneku, et Narva ja teiste Ingerimaa kindluste garnisoni sõdureile, kes töötavad kindlustustöödel, määrataks iga tööpäeva eest 4 vaskööri lisatasu, nagu see oli viisiks Rootsi kindluste ehitamisel.³⁷⁾

1649. a. augustist peale allus Narva kindlustustööde juhatamine Ingerimaa uuele varustusmeistrile, insener Hinrich Muhlmanni (viimane tösteti 1651. a. jaanuaris aadli seisusesse ja sai sel puhul uueks nimeks Seulenberg). Kuningliku instruksiooni järgi tuli Muhlmanni kõigepealt kindralkubernerile, maapealikute ja linnusepealikute kaasabil ehituseks vajalikud materjalid kohale muretseda. Varsti selle järele kästi tal vaadata Narva kindlustused üle ja saata nende seisukorra üle raport Stokholmi. Ta pidi ka järele uurima kõik puudused, mis olid takistuseks Narva eeslinna kindlustustööde läbiviimisel, ning tegema ettepaneku, kuidas oleks võimalik väheste kuludega juhtida Narva jõgi idapoolt Ivangorodi. Kindluste kohta tuli Muhlmannil koostada uus plaan. Nende juures ettevõetavate muudatuste ja paranduste kohta aga pidi ta korrespondeerima kohaliku kindralkuberneriga ja insener Rodenburgiga.³⁸⁾

1650. a. koostaski Muhlmann Narva ja Ivangorodi kindluste kohta uue plaani. Narva eeslinna kindlustused olid sellel üldjoontes nähtud sellistena, nagu Rodenburgigi plaanil. Ainult jõepoolses küljes leidis Muhlmann tarvilikuks teha mõningaid vähemaid parandusi, projekteerides siia lisaks endiste ühe uue poolbastiooni. Ivangorodi kindlustamist näeb plaan ette selliselt, et keskaegsete kindlustuste ümber tuli maa poole ehitada uus kindlustus kolme bastiooni ja ühe poolbastiooniga, milliseid tuli pealegi kaitssta ümber kindluse juhtitud jõe haru abil. Plaanist nähtavasti üks eeskemplar saadeti Rodenburgile ja teine Sõjakolleegiumile.³⁹⁾ Olles Muhlmanni plaaniga tutvunud, saatis Rodenburg selle kohta kohe oma arvamise Stokholmi. Ta leidis plaanil rea vigu.

Plaan nr. 6.

Hinrich Seulenbergi Narva eeslinna ja Ivangorodi kindlustamise plaan 1650. a. Orig. Rootsi Sõjaarhiivis.

A — vanalinn; B — eeslinn; C — Ivangorod; d — Rodenburgi kavandi parandusettepanek; e — Ivangorodi ümber ehitada kavatsetud bastioonid.

Eriti aga polnud ta rahul eeslinna kindlustuste jõepoolsel küljel tehtud parandustega, mida pidas fortifikatsioonilisest seisukohast täiesti lubamatuks.⁴⁰⁾ Päevakorral olid seega jällegi lahkarvamised, nagu Schwengelni aegu. Et üksmeelt saavutada, kutsus sõjakolleegium erilise nõupidamise kokku, millest võtsid osa ülemkortermeister Wärnschiöld, Rodenburg ja Seulenberg (kes vahepeal oli tõstetud aadli seisusesse). Koosolekul vastuvõetud resolutsiooni kohaselt tuli Narva eeslinna kindlustamist jätkata, milliseks tööks määrati 200 sõdurit. Peale selle 100 meest tuli panna vanalinn kindlustusi parandama. Ka Ivangorodi kindlustamine tuli käsile võtta ja jõgi juhtida idapoolt kindlust.⁴¹⁾

Sama aasta kevadel algas Narva kindluste juures uuesti intensiivne töö. Töötasid obrist Nils Bääti rügemendi sõdurid. Sügiseks jõuti töödega nii kaugele, et mullavall ulatus juba 4 kuni 6 jalga üle horisondi. See oli valmistatud osalt mullast, osalt kividest. Vallikraav oli juba 20—24 jalga lai ja 3—4 jalga sügav. Samuti oli osa jõeäärseid künkaid madalamaks kaevatud. Et vallid tulid katta turbaga, tehti juba kevadel korraldusi selle hankimiseks. Kindralkuberneril tuli linnala lähedal asetsevate heinamaade omanikele anda

³⁴⁾ Kristiina Narva bgm ja raele 29. XI 1648. I. 51. N. L. A.

³⁵⁾ F. Stegelingi relatsiooniplaan 13. V 1648. Narva 4. RSA.

³⁶⁾ Asehaldur Hans Drake Liivimaa kindralkuberner Gustav Hornile 16. VI. 1651 LRRKKA XIX nr. 62. RKA.

³⁷⁾ L. Munthe. Kongl. fortifik. hist. II lk. 223—225; Narva rae ja kindralkuberneril nõupidamiste päevakord 2. V 1649. I. 65. NLA; Kristiina riigi- ja kammernõukogule 20. III 1651. R. reg. 1651. RRA.

³⁸⁾ L. Munthe, ibid.

³⁹⁾ H. Muhlmanni (Seulenbergi) Narva ja Ivangorodi plaan 1650. Narva nr. 7. RSA.

⁴⁰⁾ J. Rodenburg Kristiinale (?) 27. I 1651. Livonica 131. RRA.

⁴¹⁾ L. Munthe, ibid.

käsk, lõigata tarvilik norm turvast valmis. 29. oktoobril vaadati Narva kindlustustööd Ingerimaa kindralkubeneri Erik Stenbocki, Liivimaa kindralkubeneri Gustav Horni ja insener Seulenbergi poolt üle ja konstateeriti, et tööd eeslinna kindlustuste juures on edenenud üldiselt hästi, kuid seevastu vanalinna ja linnuse kindlustused leiti olevat halvas seisukorras. Siinseid ringmüüre, bastioone, kasematte, kivist kurtiine ja ebaotstarbekohaseid laskepüüsid leiti tarvilikuks parandada ja kohandada mugavaks tulistamiseks musketist. Samuti linnuse ümbruses jõe ja Joaoru pool asetsevad künkad tulid varustada kaitsenditega, mis oleksid ulatanud jõeni. Teiselpool Joaorgu asuvad künkad seevastu tulid madalamaks teha. Et senini puudus korralik jõe veiv tee ühes väravaga, rajati sama aasta suvel ka uus tee ja värav ning edaspidi taheti ehitada teine veel parem tee sadamasse. Isegi uus sild kavatseti ehitada üle jõe 1641—1642. aastail ehitatud silla asemele, mis oli vahepeal lagunenu. Ivangorodigi juures oli tehtud mõningaid töid. Nimelt oli poole madalamaks tehtud Ivangorodi lähedal asetsev Võllamägi ning kindlustatud rida teisi kindluse ümber asetsevad künkad. Jõesängi Ivangorodi ümber juhtimise pidas Seulenberg läbiviidavaks mullavalli ehitamise teel jõkke.⁴²⁾

Kindlustustööd Narva eeslinna muldkindlustuste juures jätkusid vahetpidamatult kuni 1655. aastani. Kuid nende lõppu polnud veel niipea ette näha. Selle peamiseks põhjuseks näib olevat tööliste vähesus ja rahapuudus. 1654. a. jaanuaris kaebas Seulenberg, et nii Narva kui kogu Ingerimaa ja Karjala kindlused on halvas seisukorras, kuid olukorra parandamiseks puuduvat väljavaated. Narvas viibiv Franz Knorringu rügement olevat edukaks tööks liiga nõrk. Sama aasta septembris mainis Seulenberg, et tööd ei edenevat väeosadele *sõjakollegiumi* poolt ettekirjutatud harjutuste ja vihmaste ilmade tõttu kuigi jõudsasti, ehkki ta püüab kogu oma energiaga neid jätkata. Ta lootis siiski, et enne talve tulekut saavad hädavajalikumad parandused (vististi vanalinna kindlustuste juures) tehtud. Narva kindlustuste seisukord sünnitas palju muret ka uuele Ingerimaa kindralkubenerile Gustav Evretson Hornile. Reas kirjades Karl X-le ja sõjakollegiumile kaebas ta, et Ingerimaa kindlused on enamasti täiesti lagunenu ja jätavad väga viletsa mulje. Paljudel maamõisadelgi olevat soliidsemad väravad kui siinseil riigikindlustel. Nende kohta olevat esitatud Stokholmi küll paberil suurepäraseid kavandeid, kuid midagi sellest polevat teostunud. Mis puutub Narva eeslinna pooleliolevatesse kindlustustesse, siis leidis ta, et need on liig laialdased ega paku praeguses seisukorras mingit kaitset. Linna piiramise korral aga võivat end vaenlane seal suurepäraselt kindlustada. Ta saatis sellepärast kuningale ja sõjakollegiumile Narva kindluste seisukorra kohta üksik- asjalise kirjelduse ühes plaaniga, paludes otsust, kuidas Narvat kaitseseisundisse asetada. Vastuseks Horni kirjadele soovitas kuningas Karl X kindlustada hoolikalt vanalinna kindlustusi, milleks lubas teha korraldusi vastavate summade määramiseks. Samuti lubas ta hoolt kanda, et kindlustustöödel töötavad sõdurid saaksid kõrgendatud palga. Narva eeslinna kindlustusi, milledega kuningas oli tutvunud eelmise kindralkubeneri poolt esitatud plaanide kaudu, pidas ta liig laialdasteks. Sellepärast käskis ta Hornil selles asjas veel nõu pidada ja koostada uus otsustarbekohasem kavand. Sõjakollegiumi asus nüüd seisukohale, et pooleliolevate kindlustuste

ehitustööd tulid seniks seisma panna, kuni on karta venelaste poolt vaenulikkude tegevust. Nende otsustega õieti oli kuulutatud surmaotsus kaua ja mitmetes instantsides kaalutud Narva eeslinna kindlustustele, sest kui 1656. a. tõepoolest algas Vene-Rootsi sõda, oli liiga hilja eeslinna kindlustamist jätkata.⁴³⁾

Vanalinna kindlustamine aga võeti 1655. a. energiliselt käsile. Kevadel ja suvel nähtavasti töötasid ainult sõdurid. Kuid peale rootsi saatkonna külma vastuvõttu Moskvas sai selgeks, et Rootsil on oodata sõda Venemaaga. Seepärast tuli ka Narva kindlus kiirendatud korras kaitseseisundisse seada. 22. septembril 1655 teatas kindralkuberner Horn oma esindajate, insener Seulenbergi ja major Arve Gammelmanni läbi Narva raele, et linnakodanikel tuleb kindlustustöödest osa võtta. Nad nõudsid, et linn annaks mõneks nädalaks 500 töölisi. Loomulikult pidid ka sõdurid nii palju kui võimalik kindlustustöödel kaasa aitama. Kavas olid esialgu järgmised tööd: 1) põhjapoolne kindluse osa Karjaväravast kuni jõeni tuli kindlustada kontreskarbi ja poolkuu taloise kantsi abil ning 2) tuli Linnuse värava ette ehitada kõrge raveliin. Rae nõupidamisel aga selgus, et linnas pole kaugeltki nii palju mehi, kui kindralkuberner tööle nõudis. Lõpuks lepitati kokku, et linn annab 100 töölisi ja peale selle maksab 200 töölisele 12 vaskööri päevas palka. Garnisoni poolt pidi tööle saadetama 1000 meest. Raha ja töötasu näol andis linn 1655 aastal, s. o. 24. septembrist kuni 1. detsembrini, millise kuupäevani kindlustustööd nähtavasti kestsid, välja 552 taalrit 3 ööri, peale selle aga natuuras 2390 balissaadi palke. Need erakordsed kohustused tundusid juba tol aastal kodanikele raskena. Ometi olid need kulud hoopis väikesed järgmise kahe aasta kulude kõrval, milliseid ohvreid linnal tuli kanda sõja puhul.⁴⁴⁾

Järgmisel aastal algasid kindlustustööd 13. aprillil. Jällegi oli linn kohustatud andma jala- ja hobusetöölisi ning maksma võõrastele töölisele päevapalka. Päevapalka summa puhtas rahas tõusis 2536 taalri 20 ööri peale. Kuid peale selle tuli anda Narva ja Ivangorodi kindluste juures töötavaile sõdureile 992½ vaati õlut á 1 taalri vaatl, lasta koristada vallikraavile liig lähedal asuvad muldkindlustused, parandada mahavarisenud müüriosi jne. Kokku tõusid linna rahalised kulud 1656. a. kindluse kaitseseisundisse seadmise arvel 3864 vasktaalri 12 ööri peale. Seda summat linnakassas loomulikult ei olnud, ning see tuli erakordsete maksudena kasseerida sisse linnakodanikelt. Kaugelt suuremad summad võeti jõukamilt kodanikelt aga sundlaenuna ühe eskadroni ratsasõdurite värbamiseks ja varustamiseks, nimelt

⁴²⁾ G. Horn ja E. Stenbock Kristiinale 29. X 1651 ühes lisandiga Seulenbergilt. Livonica, 75. RRA; Kristiina K. Mörnerile 20. III 1651. R. reg. 1651. RRA.

⁴³⁾ Seulenberg Liivimaa kindralkubenerile 30. I ja 18. IX 1654. LRKka XIX nr. 5 RKA; G. Ev. Horn Karl X-le (dateerimata). Livonica, 173. RRA; G. Ev. Horn sõjakollegiumile 10. I 1655. Sõjakoll. sissetulnud kirjad. RSA; Karl X G. Ev. Hornile 18. I 1655. R. reg. 1655. RRA; Seulenberg sõjakollegiumile 15. II 1655. Sõjakoll. sisset. kirjad RSA; L. Munthe Kungl. fortifik. hist. II lk. 226.

⁴⁴⁾ Narva rae prot. raamat I. 6. NLA; H. J. Hansen — Geschichte der Stadt Narva. Dorpat 1858. lk. 103—105; Narva rae tulude-kulude arveraamat 1646—1657. I. 121. NLA.

12.700 riigitaalrit ehk 50.000 vaskaalrit. Väikesed ei olnud kodanike koormised 1657. aastalgi.⁴⁵⁾

1655—1657. aastate kindlustustöödel jäeti eeslinna kindlustused täiesti kõrvale. Osalt koguni hävitatigi neid. Sellepärast oli loomulik, et nad ei pakkunud sõja puhul vaenlase vastu mingit kaitset. 1657. a. sügisel põletatigi eeslinn Hovanski juhatusel Narva alla ilmunud vene sõjaväeosa poolt maha. Pikemat piiramist linnal siiski ei tulnud läbi elada. Küll ilmusid venelased uuesti Narva alla 1658. a. märtsi keskel, kuid peale vahepeal sõlmimist 23. märtsil lahkusid nad uuesti. Sõjahädaohu mõeldumisel hakati uuesti mõtlema ka tööde jätkamisele Narva eeslinna muldkindlustuste juures. 7. mail 1659. a. tehti sellekohane korraldus uuele kindralkubernerile Simon Helmfeltile. Kuid tõenäoliselt ei suudetud neid veel õieti alustadagi, kui linn 5. juunil 1659 maha põles. Nüüd kerkisid uuesti päevakorrale samad ideed, mis juba varemaltki korduvalt kõne all olnud, kõige viimati 1648. a., nimelt paigutada linn Narva jõesuht. Selle kohta lasti uued kavandidki koostada. Asja kaaluti ja arutati mitmes instantsis, kuni viimaks 20. juulil 1660 valitsus otsustas jätta Narva linna siiski endisele kohale ning lasta parandada vanalinna kindlustusi. Helmfeltile teatas sõjakollegium kuninga sellekohasest otsusest 27. juulil. Sellele vastas viimane 15. augustil, et Narva kindlus tuleb provisoorselt parandada.⁴⁶⁾ Eeslinna kindlustamisetöid seevastu enam ei jätkatud. Narva kindlustamise küsimuses saabus jälle samalaadiline periood, nagu aastail 1640—1646, mil ainult tehti kavasad, millede teostamiseni kunagi ei jõutud. Alles 1682. aastal võeti Narva laiendamine ja kindlustamine uuesti tõsisemalt käsile, milline töö nüüd ka täiendusest lõpule viidi, ehkki töö kestis umbes 20 aastat ja nõudis õieti suuri kulusid ja jõupingutusi.

Kokkuvõttes tähendame järgmist: 1640. a. paiku tekkisid Rootsi valitsusel Narva suhtes suurejoonelised kavad. See pidi kujundatama esmajärguliseks kaubalinnaks ja saama koguni teiseks Rootsi pealinnaks. Seejuures ei unustatud ka Narva tähtsust rajakindlusena. Kindlustused tulid põhjalikult parandada ja moodsamatele põhimõtetele vastavalt ümber ehitada. Kuid töö kä-

silevõtmine venis aastast aastasse, kuna põhimõtelistes seisukohtades tekkisid lahkavumused. Insenier Rodenburg nägi Narvat eeskätt kindluselinnana ja sellele vastavalt algul piirdus seniste kindlustuste ümberehitusega. Narva raad ja kodanikkond jälle nägid Narvas tõusva tähtsusega kaubalinna ja sellepärast nõudsid linnaala tunduvat laiendamist. Kuna vahepeal oli kerkinud päevakorrale Ivangorodi ühendamine Narvaga ja sealse elanikkonna Narva eeslinna ümberasustamine, lõi Stokholmis Narva linna seisukoht läbi ja linn otsustati ühtlasi laiendada ja kindlustada. Sellekohastest kavanditest leidis vastuvõtu Rodenburgi uus plaan. 1647. a. algasid eeslinna planeerimistööd ning järgmisel aastal tegelikud ehitustööd. Kuid töö edenes aeglaselt. Põhjuseks oli ehitusmaterjali, raha ja tööliste puudus. Võrreldes toorkordseid kindlustöid 1682—1700. a. omadega, siis märkame, et olukorrad olid hoopis erinevad. 1647.—1654. a. nimelt puudusid riigikassal need suured rahalised allikad, mis sama sajandi lõpul võimaldasid kogu Rootsi riigi kindlusasjandust eeskujulikku seisukorda seada. Kindlustustööd kestsid Kristiina valitsusaja lõpuni. Karl X Rootsi troonile astudes aga hakkasid Stokholmis hoopis teised tuuled puhuma. Axel Oxenstierna ideed heideti kõrvale ja Narva eeslinna kindlustaminegi pandi seisma kui liiga kulukas. Jällegi asuti vanalinna kindlustama. Peale Rootsi-Vene sõda jäetigi eeslinna muldkindlustused lõplikult kõrvale. Kuid ka eeslinn ise põletati sõja ajal maha ning 1647. a. läbiviidud suurejoonelised planeerimistööd läksid tühja.

Narva kindlustamise kohta esitati neil aastail rida kavandeid, milledest väljapaistvamad on Rodenburgi ja Schwengelni omad. Nad kõik kuuluvad tol ajal Rootsis õige populaarsesse vanahollandi kooli. Hollandipärane on bastioonide kuja ja asetuse ning hollandipärane ka põhimõtte eelistada kivimüüridele mullavalle.

⁴⁵⁾ Narva rae tulude ja kulude arveraamat 1646—1657. I. 121. NLA; Narva bgm ja raad asehäaldur Peter Soofeldti (dateerimata). Narva korraldamata paberid RKA.

⁴⁶⁾ H. J. Hansen. Geschichte der Stadt Narva, lk. lk. 113, 115—117; L. Munthe. Kungl. fortifik. hist II lk. lk. 226—228, 324—325, 522.

Eesti-Vene rahulepingu sõlmimise käik.

Eesti sõjapolitiline eesmärk Vabadussõjas.

Eesti sõjasiht Venega 1918—1920 oli täiesti selge: Eesti tahtis oma iseseisvust kaitsta ja kindlustada.

Ta oli endisest Venemaast lahku lõõnud juba 28. nov. 1917, mil Maapäev rahvaste enesemääramise põhimõtet aluseks võttes otsustas: „Eesti Maanõukogu tunnustab enese Eestimaa ainsaks kõrgemaks võimukandjaks, kelle määruste ja korralduste järele Eestimaal kõikidel tuleb käia, kuni Maanõukogu poolt demokratliku valimisseaduse põhjal viibimata kokkukutsutav Eesti Asu-

tav Kogu kokku astub, et Eestimaa riiklikku korda kindlaks määrates maal lõplikku seadusandlust ja valitsuslikku võimu luua.“

Eesti iseseisvuse väljakuulutamise manifest 24. veebr. 1918 kordab sama otsust kindlamal ning selgemal kujul, öeldes: „Eestimaa-tema ajaloolistes ja etnograafilistes piirides, kuulutatakse tänasest peale iseseisvaks demokraatlikuks vabariigiks.“¹⁾

Nendes meie riiklikule iseseisvusele juuriidilist alust andvates deklaratsioonides

¹⁾ „Kümme aastat Eesti riiklikku iseseisvust“, lk. 7.

O. Funki joonistus.

Kindralleitnant J. Laidoner
Vägede Ülemjuhataja Vabadussõjas

puudub täielikult võimu laiutamise eesmärk üle oma ajalooliste ja etnograafiliste piiride. ja, kui neid otsuseid teised, nende hulgas ka uus Venemaa, oleks respekteinud, siis oleks Vabadussõda ära jäänud.

Samas manifestis (24. veebr. 1918) on Eesti noore vabariigi rahuarmastus väljendatud järgmiselt:

„Kõigi naabririiikide ja rahvaste vastu tahab Eesti vabariik täielikku poliitilist erapooletust pidada, ja loodab ühtlasi kindlasti, et tema erapooletus nende poolt niisama ka täieliku erapooletusega vastatakse.

Eesti sõjavägi vähendatakse selle määran, mis sisemise korra alalhoidmiseks tarvilik. Eesti sõjamehed, kes Vene vägedes teenivad, kutsutakse koju ja demobiliseeritakse.“

Järgnes saksa invasioon (okupatsioon) meie maale, mil meie rahvuslikud väed olid sunnitud demobiliseeruma.

Kui Maaailmasõjas võitjaks tulnud liitriikide nõudmisel saksa väed olid sunnitud Baltimaalt lahkuma, siis arvas Vene enamline valitsus paraja silmapilgu olevat piirimaade tagasivõtmiseks. Eriti agarad olid seda mõtet õhutama Venemaal viibivad eesti ja läti enamlased-pagulased. Välismaailmale prügi silma ajamiseks Vene enamline valitsus tembeldas punaväe sisetungimist Eestisse kui eesti proletariaadi enda sisemist revolutsiooni eesti kodanluse või koguni Balti parunite vastu. Tegelikult Nõukogude Vene väed tungisid Eesti ajaloolistesse ja etnograafilistesse piiridesse, et siin vägivaldselt maksma panna nõukogude võimu. Eesti oli sunnitud algama k a i t s e s õ d a äärmiselt rasketes tingimustes. Meie sõjaliseks ning poliitiliseks üldeesmärgiks seejuures oli rahvusriikliku iseseisvuse kaitsmine. Rahule võisime loota alles siis, kui venelased loobuvad või on sunnitud loobuma Eesti piiridesse tungimisest.

Tegelikult kujuneski nii, et rahu saavutasime alles siis, kui Venemaa nägi ära, et Eesti vallutamine pole kaugeltki nii kerge kui esialgu arvali ja et Venemaale on kasulikum sõlmida Eestiga rahuleping.

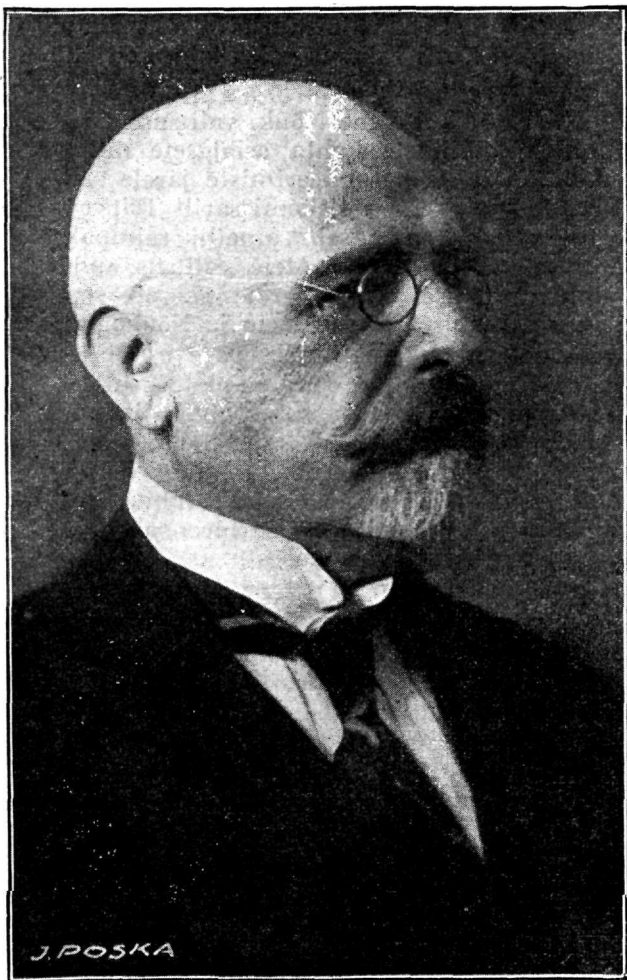
Eesti-Vene rahulepingu sõlmimise raskusi, eriti sõjaliste tingimuste seisukohalt.

Veebruaris 1919 vabastas Eesti oma rahvuslikud piirid enamlaste alt. Edasisõdimiseks puudus eestlastel mõte, kui enamlaste poolt poleks järgnenud uusi katseid tungida Eesti piiridesse. Meie üldine soov oli, et seisukord kujuneks vähemalt niisuguseks, kui see oli Vene ja Soome vahel, kus tegelikult väed seisid piiril ilma erilist aktiivsust avaldamata kummaltki poolt. Veelgi vastuvõetavamana tundus meile sõjaseisukorra lõpetamine, mis aga ei olenenud ühe sõdiva poolte heast tahtmisest.

Meie Asutava Kogu valimisvõitluses etendasid rahumõtted juba suurt osa, millele järgnesid ka reaalsed sammud.

„Kui selgus, mis parteid Asutavas Kogus enamuse võivad luua, siis tuli nendele mõtetele, mis valimisvõitluses üles olid kerkinud, kuju anda. Töö jaotati omavahel ära nii, et sotsiaaldemokraadid pidid sondeerima rahutingimusi Moskvas, kuna tööerakond, kelle esindajaks oli prof. Piip, Pariisis pidi liitlaste juures samu võimalusi järele katsuma.“²⁾

²⁾ Ed. Laaman, Eesti Vabadussõja poliitiline ajalugu, lk. 86.

J. Poska †.

Eesti rahudelegatsiooni esimees.

Aprillikuu keskel prof. A. Piip saigi Pariisis olles J. Seljamaalt ja K. Astilt telegrammi, „palvega sondeerida, kuidas vaataksid liitlased, eriti inglased, meie eraldi-
rahu peale ja kuidas mõjuks see meie tulevastele suhetele liitlastega.“³⁾

Teatavasti olime oma sõjapidamises ärripuvad inglased rohkem kui kellestki teisest. Inglise laevastiku abi oli meile määratu tähtsusega. Samuti saime Inglismaalt sõjavarustust.

Inglastel puudus ühtlane ning kindel seisukoht Vene küsimuses, mispärast jäeti sõja jätkamise või rahutegemise küsimus meie enda otsustada, tähendades, et blokaadi alla meid rahu puhul ei panda, kuid sõjalise toetuse andmine jääb loomulikult ära. Et aga meie sõjaline seisukord tol ajal

(apr. teisel poolel) oli äärmiselt raske, siis meil polnud sugugi soovitatav jääda ilma liitlaste (eriti Inglismaa) materjalsest ja moraalsest toetusest. Tuli oodata sõjalise seisukorra paranemist. Pealegi, et prantslased olid kindlal kujul enamlastega rahutegemise vastu. Ka Inglise sõjaminister Winston Churchill tegi viimaseid pingutusi interventsiooni Venemaal võiduka lõpuni viimiseks, kuigi tal seisis vastu kogu pahemtiib inglise avalikust arvamisest ja isegi tema enda peaminister Lloyd George.

Vene valgete sõjaline eesmärk oli aga lahkuminev Eesti ja teiste piiririikide sõjalistest sihtidest. Vene valged soovisid enamlaste kukutamist eesmärgiga ehitada üles „suur ja jagamatu Venemaa“. Vene valged ei suutnud võtta kuidagi omaks mõtet, et enamlaste võimu kukutamiseks tuleb tunnustada piiririikide iseseisvust. Iseloomustav selles küsimuses on Vrangeli välisministri prof. Struve seletus „New Europe'is“, et „Vene valgetel ei ole nii tähtis Vene enamlaste kukutamine, kui suure Vene riigi kokkukogumine endisesse hiilgusesse, ja et kui tema (Struve) usuks, et Vene enamlaste tahaksid ja suudaksid Venemaa kokku koguda, siis astuks ka tema enamlaste teenistusse.“⁴⁾

Denikin kirjutab oma mälestustes sama küsimuse kohta, et admiral Koltšak saatis 4. juulil 1919. a. liitriikide ülemnõukogule kirja, mis avaldab Koltšaki enda, Denikini, Judeniši, vene Pariisi nõukogu ja valgete armeede juhtiva koosseisu rõhuva enamuse korduvaid arvamisavaldusi, milles tunnustatakse Poola iseseisvust, Soome iseseisvuse kohta võetakse juba reserveeritud seisukoht, öeldes, et „Soome küsimuse lõplik otsustamine kuulub Vene Asutavale Kogule.“⁵⁾ Eestile, Lätile ja Leedule oletatakse autonoomia lubamise võimalust.

Ka enamlaste poolt polnud alul meil oodata midagi head. Nii V. Kingissepa eraviisiline pööramine A. Oinas'e kaudu meie sots.-demokraatide poole rahu heaks kihutustöö tegemise ettepanekuga, kui ka Bela-Kuni raadiogramm enda pakkumisega, hakata Vene Nõukogude ja Eesti valitsuse vahel rahuläbirääkimiste sobitajaks, tunduvad vaid „rahu offensiividena“, mille eesmärgiks nõrgestada meie võitlejate moraali ja demoraliseerida meie sotsiaal-demokraate. Suve keskel aga muutus enamlaste seisukord raskemaks, kuna Denikin tungis lõu-

³⁾ Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt II, lk. 351.

⁴⁾ Ed. Laaman. E. Vabadussõja polit. ajalugu, lk. 84.

⁵⁾ Denikin. Otšerki russkoi smutõ IV, lk. 32.

nast edukalt Moskva peale. Samal ajal liitlaste kõhklev ja osalt isegi eitav seisukoht mõjus takistavalt meie poolt avalikkude rahuläbirääkimiste algamiseks. Jul. Seljamaa iseloomustab meie tolleaegset olukorda, et meie Eestis olime teadlikud selles, et Euroopa väga tumedalt informeeritud oli Eesti riiklusest ja tema sihtidest; seal valitses arvamine, et Eesti on samuti üks osa „valgest Venemaast“, kes võitlust peab ainult enamluse vastu. Seepärast tuli liitriikide valitsuste juures teha selgitustööd ning selgitada, et rahutegemine Nõuk.-Venemaaga ei tähenda veel mitte Eesti üleminikut enamlaste leeri. Kõik need asjaolud olid mõõduandvad, et Asutav Kogu oma kokkuastumise järele ei võinud võtta rahuküsimust otsekohe päevakorda.

Pealegi ei tohtinud üks asi kahe silma vahele jääda: 1919. aastal võitlesid valged ja punased väed vahelduva õnnega — ei olnud veel kindel, kes lõpuks jääb Venemaal perrimehiks, kas valged kindralid või enamlased. Eestil oli aga tarvis teha kindel ning kestev rahu, kuid seda võidi teha arusaadavalt ainult niisuguse valitsusega, kes juba püsima on jäänud ja kelle langemist iga silmapilk ei olnud karta. Kõikuga võimuga tehtud rahuleping ei oleks kunagi ka kestev võinud olla.

Kõikide nende küsimuste kaalumine ja sõjasihide selgitamine liitriikide valitsuste juures nõudis nii mitugi kuud, pealegi et

Euroopas oli käimas kihutustöö Eesti vastu. Seletati, et Eesti valitsus palju lahku ei lähe Moskva enamlastest jne.

Nii Eesti kui Vene Nõuk. valitsuse poolt rahuläbirääkimiste kohta esialgsete mittemellikkude pinnasondeerimiste järele saabus 31. aug. Vene väliskomissarilt Tšitšeriniilt „Tallinna valitsusele“ ametlik rahupakkumise raadiogramm. Meie valitsus andis jaatava vastuse. Selle järele 17.—18. septembril teostus Pihkvas meie ja Nõukogude esindajate kokkusaamine. Meie esindajad esitasid nõudmise, et enamlased teeksid rahuteppepaneku ka teistele piiririikidele. Enamlased leppisid selle ettepanekuga vastumeelselt, kuna nendel oli oluline võimalikult kiiresti sõlmida Eestiga rahu, sest enamlastel oli aimu Loodearmee suurejoonelise pealetungi kavatsusest.

26. augustil 1919. a. Riias kindral Marsh'i juhatusel peetud nõupidamisel, millest võtsid osa Eesti, Läti, Leedu, Loodearmee ja Bermondi esindajad, tuldi otsusele, et ühine pealetung „tingitud poliitiliste küsimuste lahendamiseks ja vastastikuselt kokkuleppest, peab algama 15. septembril 1919.“⁶⁾ Tegelikult see kokkulepe ei leidnud täiel määral elluviimist, kuna, näiteks, Bermondit samal ajal sepsits juba kallaletungi plaane Lätile ja Eestile.

⁶⁾ Ülemjuh. toimik 140, lk. 79.

Rahuläbirääkimised Pihkvas.

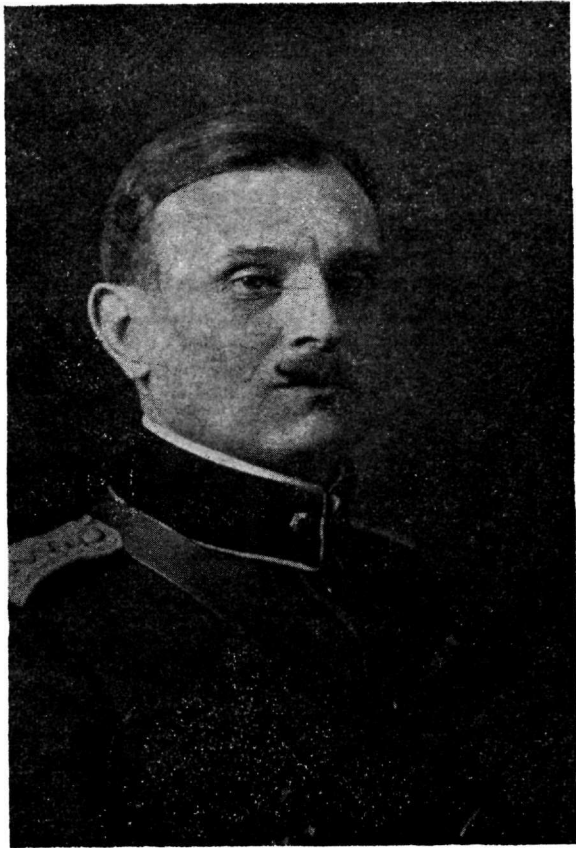
Ka 15. septembril Tallinnas peetud pea- ja välisministrite konverents ei olnud kuigi viljakas, kuna Soome oli eriti tagasihoidlik. Teine Balti konverents sept. lõpul Tartus otsustas muuseas:

„1) teatada enamlastele, et Eesti, Läti ja Leedu on nõus algama rahu eelläbirääkimisi hiljemalt 23. oktoobril 1919, 2) et Soome esitab rahuküsimuse seimile ja hiljemalt 23. okt. annab oma vastuse; seni aga rahuläbirääkimiste lõplik kuupäev jääb kindlaks määramata, 3) neli riiki tunnustavad ühisteks nõudmised: a) ükski neist riikidest ei tee eraldi rahu enne üldisi rahuläbirääkimisi, militaarkonventsiooni eeltingimustel (nagu näha, kardeti meie rahutegemist, kuid peeti loomulikuks meie õigust selleks, kui keegi sõjalist lepingut ei taha teha, b) Nõukogude Vene peab tunnustama rahvaste enesemääramise õigust ja sellega ka Eesti, Läti ja Leedu iseseisvust (Soome iseseisvust oli Vene enamline valitsus juba varem tunnustanud).“⁷⁾ Selle konverentsiga astuti juba suur samm edasi Balti riikide koostöö küsimuses. Sellega oli ühtlasi astutud samm, mille vastu kõigest jõust seisis Loode-Vene valitsus ja Loode armee juhatus.

Juba 6. okt. saabus Tšitšerinilt vastus, alata rahuläbirääkimisi 12. oktoobril. Vahepeal kujunes aga meie olukord mitmeti keerukaks. Samal ajal alanud Loode armee pealetung oli edukas, Bermondit algas sõjalist tegevust Riia vastu.

Ka oli meil üks poliitiline vool, kes seisis nii Balti liidu kui enamlastega rahutegemise vastu, sest et enamlast pidi olema määratud kadumisele ning temaga rahulepingu sõlmimine oleks mõttetu. See kõik sundis viivitama vastuse andmisega enamlastele. 23. okt. teatas meie välisminister A. Piip raadio teel Tšitšerin'ile, et 25. oktoobriks, nagu kolme riigi välisministrid telegrafeerinud, ei suuda kahjuks rahukonverentsi kokku saada, sest et Lätil on Bermondit vägedega tegemist. Meie seisukorda iseloomustab prof. Piip järgmiselt: „Nii siis tuli ühel ajal mitu rauda tules hoida: valgetega mitte tülli minna, punastega vaherkordi mitte rikkuda, samal ajal liitlaste politika arenemist teravalt silmas pidada.“ Oktoobri lõpul meie poolt tehti enamlastele ettepanek novembri keskel tulla kokku Tartus vangide vahetamise konverentsiks, et siis, eraviisil rääkida ka rahu üle. Samal ajal meie poolt kasutati eraviisilisteks rahutegemise võimaluste pinnasondeerijateks inglise ajakirjanikke.

⁷⁾ Prof. A. Piip. Mälest. ises. võitlusp. II, lk.367.

Kindralmajor J. Soots.
Eesti rahudelegatsiooni liige.

Loode armee lüüasaamine Peterburi all parandas märksa enamlaste seisukorda. 11. novembril oli meie valitsus sunnitud tegema otsuse, et kui Judenitši väed taganevad Eesti territooriumile, siis neil relvad käest võtta.

9.—20. novembrini leidsid aset Tartus järgmised konverentsid: Balti riikide koosolek vaheahu tingimuste asjus, piiririikide nõupidamine Euroopa diagonaalkaitseliidu loomiseks, pantvangide vahetuslepingu konverents 17.—20. nov. Eesti-Läti-Leedu ja Nõuk. Vene vahel, eranõupidamised Balti riikide ja Nõuk. Vene esindajate vahel rahutingimuste üle ja üldine nõupidamine Balti riikide, Valge-Vene ja Ukraina esindajate Nõuk. Vene pärast. Eesti delegatsiooni poolt töötati välja rahulepingu ja sõjategevuse seismapanemise kava. Pantvangide vahetamise küsimuses saavutati konkreetne tulemus — sõlmiti vastav leping, mis on Eestil esimene rahvusvaheline vormiliselt sõlmitud ja jõusse astunud leping.

Tartu nõupidamistel selgus meie eraldi- rahu vajadus Venemaaga, missuguse ette-

paneku delegatsiooni esimees ka tegi valit-
susele 19. nov. õhtul.

Kujunenud olukorras meie valitsus ütles
oma deklaratsioonis muuseas, et „tähele
pannes rahva ja tema kaitsevæe soove ja tar-
vidusi nende võitlusjõudu alal hoida ja või-
malust mööda veel kasvatada, kuid ikka
rahu kättesaamist silmas pidada ja mitte
ühte juhtumist kasutamata jätta, mis meid
rahu kättesaamisele lähemale viiks.“

Detsembrikuu alul võisid alata Tartu ra-
huläbirääkimised Eesti ja Nõuk. Vene vahel.

Ülaltoodud lühikesest ülevaatest meie
selgub, missuguste raskustega meie valit-
susel tuli võidelda, enne kui võidi asuda
rahulepingu sõlmimisele. Seejuures kaalu-
vat osa etendas poolte sõjaline edu või eba-
edu.

Meie Vabadussõja arenemise käik, liit-
laste Vene poliitika ja Vene valgete tegevus
olid selleks baasiks, millest olenesid meie
rahulepingu tingimused, seega ka rahule-
pingu sõjalised tingimused. Sellepärast meie
ei saanud Eesti-Vene rahulepingu sõjaliste
tingimuste uurimisel piirduda rahulepingu
teksti vaatlemisega ainult selle lõpukujul.

Tartu rahulepingu sõlmimine.

Eesti poolt kuulusid rahudelegatsiooni
koosseisu: J. Poska (esimees), prof. A. Piip,
dr. M. Püüman, J. Seljamaa ja kindral
J. Soots. Peale selle ekspertidena A. Oinas,
K. Ast, ins. Ipsberg, ins. Tellmann ja kol.
Mutt. Vene poolt kuulusid saatkonda
L. Krassin ja A. Joffe, delegatsiooni sekretär
N. Klõško, sõjalisteks ekspertideks end.
kindralstaabi kindralid F. Koštjaljev ja
Mihailov, mereväe ekspertdiks krahv Ben-
kendorf.

Saatkonnad jõudsid Tartusse 4. dets.
Välismaalaste huvi oli Tartu rahuläbirääki-
miste vastu suur. Pidi see ju ühtlasi tõen-
dama, kas vene enamlastega üldse on või-
malik mingit kindlat lepingut sõlmida.

Rahuläbirääkimiste esimene ajajärk kes-
tis 5.—10. detsembrini. Nende läbirääkimis-
te kohta annab hea ning selge ülevaate meie
rahudelegatsiooni liige prof. A. Piip raa-
matus „Mälestused iseseisvuse võitluspäe-
vilt“ II, lk. 388—395. 8. dets. alates läbi-
rääkimiste raskuspunktiks kujunes kauple-
mine piiri küsimuses. Mõlemalt poolt küsiti
alul rohkesti ette, millest järkjärgult tehti
järelandmisi.

Et saada rahuläbirääkimiste käigust sel-
gemat ülevaadet, selleks toome siinkohal
poolte ettepanekud riigipiiri kohta:

1. Nõuk. Vene. 8. dets. 1919. a.

Kunda jõgi, Tagajõgi, Rannapungerja jõgi,
Liivi kubermangu piiri kuni Rāpinani
(Pihkva järv Venele), edasi mööda Pihkva
kubermangu piiri Mäda jõge mööda kuni
Nitsikoni, Nitsikost Kamnitsasse, Orava,
mööda Pihkva kuberm. piiri Rakova küllani.
Piirist 10 versta laiusel neutraalriba.

2. Eesti. 8. dets. 1919.

Habalova jõgi, Habalova järv, Annenskaja,
Krivaja-Luka, Ploskaja jõesuu, Narva jõgi,
Peipsi ja Pihkva järvede keskelt, jättes Piir-
isaare ja Kolpino saare Eestile, Talabski
saared Venele, Velikaja jõesuu, Prontsina,
Ponomarjeva, Dubjagi, Oparina, Harlapko-
va, Smolenski järv, Mihalova, Kudepi jõeni.

3. Eesti. 9. dets. 1919.

Soome lahest Luuga jõge mööda Sala kü-
llani, Sala pooljaam, Annenskaja, Krivaja-
Luka, Petšurka küla, Mirjadiline järv, Hi-
tovštšina, Peipsi ja Pihkva järvede kesk-
joon, jättes Piirisaare, Kolpino ja Somskaia
Eestile, Talabski saared Venele.

Lõunapool Pihkva järve Poddubje kü-
last üle Podlipje, Naretšje, Vöstavka, Salina,
Šprehtiitši (kõik need punktid Eestile).

4. Nõuk. Vene. 10. dets. 1919.

Narva jõgi (jääb neutraalseks, saared jões-
Venele), Peipsi järv Eesti- ja Liivi kuberm-
angu piiri mööda Rāpinani, Piirisaar Ve-
nele, Pihkva järv Venele, Piuža (Pimsa) jõ-
gi, Petseri jaam, Petseri alev, Zalesje ja
Lõkova küllad, Vruda jõgi kuni Kudepi kü-
llani (kõik nimet. punktid Venemaale).

5. Nõuk. Vene. 17. dets. 1919.

Rossoni jõgi, Korosteli ja Kobõljaki küllad,
sealt Plussa jõesuhtu ja edasi Narva jõge
mööda, kusjuures maariba idapool Narva
jõge piirini neutraliseeritakse, piir Peipsi
järvel endist Liivimaa piiri mööda, lõuna-
pool Pihkva järve Burki küllast üle Smolki
Kudepi peale.

6. Eesti. 22. dets. 1919.

Moodustada kaheliikmeline komisjon piiri-
küsümise arutamiseks.
Lepiti kokku: Eesti poolt J. Poska, Vene-
maa poolt A. Joffe.

7. Nõuk. Vene. 24. dets. 1919.

Pahemal pool Narva jõge 10 km laiune
neutraalriba.
Rahuläbirääkimised ajutiselt katkesid, enam-
lased ähvardasid oma soove suruda peale
relvajõuga.

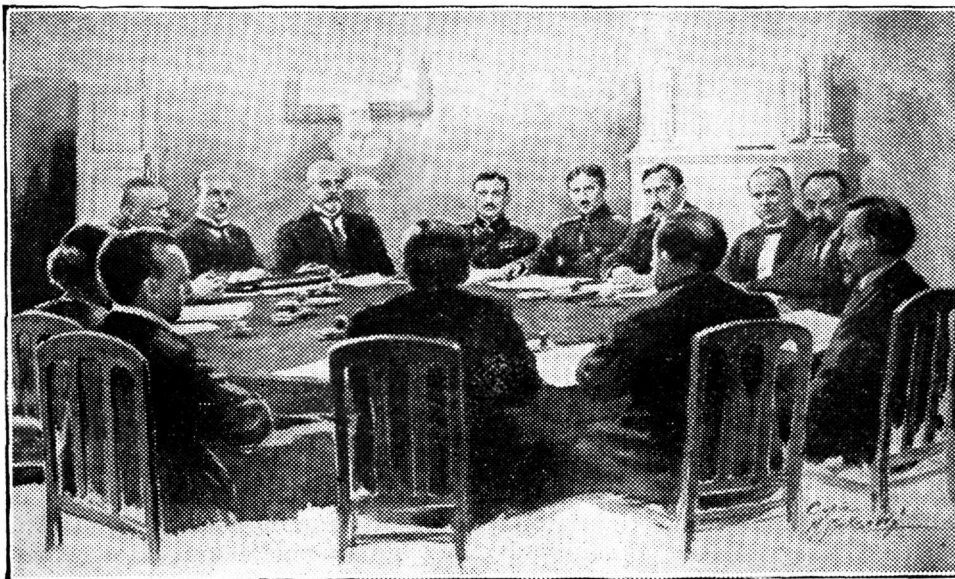
31. dets. 1919. a. õhtul.

A. Joffe teatas, et täna on mõlemad pooled
leppinud kokku ka piiri asjas ja võivad
vaherahu lepingule alla kirjutada

Nõuk. Vene poolt piiriküsimuses esimese
ettepaneku puhul rahudelegatsiooni liige
kindral J. Soots pöördus ülemjuhataja poole
küsimusega: „Kui näha on, et kokku ei saa
leppida, kas sõjaliselt parem kohe lahku
minna või aega pikendada? Faktiliselt on
mõlemad võimalikud läbi viia.“ Ülemjuha-
taja kindral Laidoner vastas, et sõjaliselt
pole sellel otsekohe nii suurt tähtsust kui

poliitiliselt, ja et „igatahes rahva seas ja sõjaväes on palju, kes rahu sisse kindlasti loodavad, ja kui läbirääkimised saavad katkestatud, siis peavad selleks kindlad ja tähtsad põhjused olema.“³⁾)

Samal ajal ülemjuhataja ettenägelikult tegi diviisidele korralduse — olla valmis kõige suuremateks jõupingutusteks, sest „väga võimalik, et meil seisab ees otsustav ajajärk meie Vabaduse sõjas“ (1. D. 31 — 363, 364).

Tartu rahukonverentsi koosolek.

Ka järgneval päeval oli kindral Sootsil läbirääkimine ülemjuhatajaga, kas maksab üldse meie miinimumpiirikava esitada. Ülemjuhataja oma vastuses näitas ära need sõjalised paremused, mida omaks Venemaa, kui meie vastu võtame nendelt viimati esitatud piirikava, ja et oleks väga tarvilik mitte taganeda meie miinimumkavast. Järgmisel päeval meie delegatsioon esitas Nõuk. Vene delegatsioonile meie miinimumkava, millest ei taganatud.

Seejärel Vene delegatsiooni juhataja Krassin sõitis ära, et küsida nõu oma valitsuselt eriti piiriküsimuses. Krassin hiljemini ei tulnudki tagasi. Jätkati läbirääkimisi Joffega, kellele pärast tuli juurde J. Gukovski.

Oma nõudmiste läbisurumiseks enamlased võtsid korduvalt ette ägedaid kallaletunges Viru rindel. Sama eesmärgiga enamlased valmistasid ette pealetungiks ka Lõunarindel. Seal leiti punaväe langenud rooduüle-

ma juurest operatiiv käsk, mis algas järgmiselt (tõlkes): „Käsk 8. rügemendile, 18. dets. 1919. a. Meie eesmärk on sundida valgekaartlikku Eesti Vabariiki tunnustama punaarmee relvajõudu ja sundida teda meiega sõlmima meile kasulik rahu, milleks 10. diviisile esimeseks ülesandeks on vallutada Irbosk.“

Meie sõjaline seisukord Narva all polnud kerge. Suure vaevaga suudeti enamlaste masside pealetung tõkestada.

Teise perioodi läbirääkimiste pearaskuspunktiks kujunes majanduslike küsimuste arutamine. Venelased näisid läbirääkimisi sihilikult venitavat, et oodata ära punaväe pealetungi tulemusi Narva all. Sellele venitamisetaktikale asus Eesti delegatsioon sirgejooneliselt lõppu tõmbama, esitades Vene saatkonnale 16. dets. järgmise kirjaliku ettepaneku: „Vene saatkonna esimehe A. Joffe poolt 15. dets. koosolekul avaldatud teadaannet rahukonverentsi üldiste koosolekute kohta läbi arutades ja arvesse võttes, et 1) Nõukogude Vabariigi saatkonnal, nagu seda A. Joffe seletab, võimalus puudub suurema osa Eesti saatkonna ettepanekute kohta otsuseid teha ja 2) kuna teadmatuks jääb, millal Vene rahusaatkond võimaluse saab läbirääkimisi sel kombel pidada, et tarvis ei oleks otsuse tegemist määramata aja peale edasi lükata, isegi niisugustes põhjapanevates küsimustes, nagu piiride asi — paneb Eesti saatkond ette, üldine koosolek kuni 3. jaanuarini 1920 edasi

³⁾ Ü 105—251, 252.

lükata ja vaheajal komisjonide ja alamkomisjonide koosolekuid pidada.“⁹⁾)

Säärane kategooriline toon meie komisjoni poolt mõjus Joffele nii, et ta muutus veidi järeleandlikumaks ja tegi teatavaid järelandmisi ka piiri suhtes.

Teatavaid raskusi tekitas asjaolu, et Eesti kõik poliitilised voolud ei pooldanud eraldi rahuläbirääkimiste jätkamist. Ka Soome valitsus asus meie rahutegemise mittepooldajate hulka ja 18. dets. teatas meie esindaja Kallase kaudu, et nemad soovivad rahutegemist kuidagi edasi lükata ja annavad lootust meile abi muretseda. Veelgi kategoorilisemalt seisib rahutegemise vastu Poola valitsus, kes saatis meie valitsusele järgmise hoiatuse: „Poola valitsus hoiatab Eestit tõsiselt bolševikkudega erirahu tegemast, kuna see Eestile enesele väga kardetav on. Poolal on praegu tehnilistel põhjustel võimatu Eestit aidata, aga niipea kui see võimalus avaneb, aitab Poola Eestit suure heameelega“. Välismin. Tartu rahu toimik 44). Meie valitsus ei lugenud kasulikuks ei meile ega ka Balti riikidele üldiselt rahuläbirääkimisi katkestada.

22. dets. jätkusid rahuläbirääkimised venelaste poolt juba veidi leplikumas meeleolus nii üld- kui erikomisjonides. 24. dets. oleks muidu juba vaherahu alla kirjutatud, kui venelased poleks viimasel silmapilgul täiesti leppimatul kujul nõudnud 10-verstaalist neutraliseeritud riba mõlemalpool Narva jõge. Venelased asusid oma nõudmist korduva pealetungiga Narva all läbi suruma (28., 29. ja 30. dets.), missuguse pealetungi aga meie vapper kaitseväge kaljukindlalt tagasi löi, nii et punakaart siin muutus peaaegu täiesti lahinguvõimetuks. Säärases olukorras 29. ja 30. dets. saavutati kokkulepe kõigi olulisemate küsimuste kohta, mis otustati võtta vaherahu lepingusse.

29. dets. teatas kindral Soots ülemjuhatajale: „Piiriga leppisime kokku. Vaieldavaks küsimuseks jäi Soome lahe ranniku neutraliseerimine, mille kohta Eesti oma ettepaneku tegi!“ Selle peale vastas kindral Laidoner: „... Muidugi kui nemad järgi ei anna, siis tuleb sellega leppida, et meil Hugenburgis täielisi suveräänseid õigusi ei ole ja sellepärast rahuläbirääkimisi lõpetada ei maksa... Teised tingimused minu arvates meile väga head.“¹⁰⁾

Et enamlased panid suuri lootusi rahuläbirääkimiste mõjutamisele sõjalise jõuga Narva all, seda tunnistavad punaväe sõja-

ajaloolased ka ise. Näiteks A. Geronimus kirjutab, et kui suurearvuline Loode armee oli täiesti löödud, siis näis, et „niisugune olukord avas kõige laialdasemad võimalused punaar mee tegevuseks Narva all.“ Tegelikult aga Narva võitluste etapp osutus wist kõige raskemaks kogu sõja kestel. Esiteks punaar mee pörkas siin kokku värskete ja peaaegu puutumate eesti väeosadega, kuna ta enda jõud olid surutud alla kogu eelolnud perioodi raskustega. Lisaks, mängides rahvamasside rahvustundel eesti juhtivad erakonnad oskasid uuesti põlema süüdata oma armee šovinistlikku (rahvuslikku) vaimust — samad eesti sõdurid, kes ei tahtnud sõdida Nõuk. Vene maaalal, näitasid nüüd üles suurt vastupidavust lahingutes Narva juures, tuliselt uskudes, et nad võitlevad rahu ja oma kodumaa rippumatuse eest.“ (Minu sõrendus. P. V.)

Vaherahu leping sõlmiti 31. dets. hilja õhtul, millega rahulegatsioon kaitsevää kindlal toetusel ja valitsuse heakskiitmisel valmistas suurima uueaasta kingi meie rahvale. Vaherahu nägi ette, et Tallinna aja järele alates kella 1030 3. jaanuaril 1920. a. lõpetatakse 7 päevaks sõjategevus Eesti-Vene väerinnal, ning et peale 7-me päeva möödumist pooltel on õigus vaherahu üles öelda, sellest 24 tundi ette teatades. Ei järgne etteütlemist, siis kestab seisak sõjategevuses automaatselt. Poolte väed jäävad seisma seal, kus nad olid vaherahu tegemise momendil ja nende vahele luuakse erapooletu maariba. Tekkida võivad arusaamatused lahendatakse erilise segakomisjoni kaudu.

Peale seda kehtsid läbirääkimised veel kuu aega, rahuleping sai tegelikult valmis 31. jaanuariks ja kirjutati alla 2. veebruaril kell 0045.

3. veebruaril esitas meie delegatsioon rahulepingu Vabar. Valitsuse kaudu As. Kogule, kus see oli 10. veebr. esimesel lugemisel ja 13. veebr. lõplikku kinnitamist leidis.

Kokkuvõttes võib Eesti-Vene rahulepingu sõlmimise kohta öelda järgmist:

1. Venemaa esimesena tunnustas Eesti riigi rippumatust ja iseseisvust, loobudes igaveseks ajaks kõigist suveräänõigustest, mis olid Venemaal Eesti rahva ja maa kohta varem olnud.

2. Rahulepingus määratud riigipiir Eesti ja Venemaa vahel satub üldjoontes ühte Eestimaa etnograafilise ja ajaloolise piiriga ja sõjalisest seisukohast vastab täiesti Eesti

⁹⁾ Mälest. iseseiv. võistlusp. II, lk. 401.

¹⁰⁾ Ü 105 — 278, 279.

huvidele. Selle küsimuse Eesti huvides soodsal lahendamisel on määratu tähendus.

Piiriribas neutraliteedi hoidmine on ühtlaselt õiglane mõlematele pooltele.

3. Rahuleping näeb ette, et kui teistele piiririikidele antakse hiljem rahulepingute sõlmimisel erilisi hõlpsusi, õigusi ja eesõigusi, siis need laiendatakse automaatselt ka Eesti ja tema kodanikkude peale.

Üldiselt peab Eesti-Vene rahulepingus esinevaid sõjalisi tingimusi lugema Eestile täiesti vastuvõetavateks, isegi headeks.

Vabadussõda on Eesti rahva ajaloo suurim sündmus. Vabadussõja lõpulahendusest olenes täiel määral meie rahva tulevik. Eesti seisukord oli äärmiselt raske. Ta oli sunnitud astuma sõtta Nõuk. Venemaaga täiesti ettevalmistamatult. Riigikassat polnud Eestil üldse. Oli selge, et Eesti võis sõja lõpetada võidukalt ja panna oma tahte maksma ainult kogu rahva äärmise jõupingutusega, kaitseväe osava juhtimise ja ohvrimeelse vaprusena, valitsuse ja meie diplomaatide õige olukorra hindamisega tolles äärmiselt segases ja keerukas olukorras ja vastava teotsemisega ja rahvaesinduse rõhuva enamuse üksmeelega.

Eesti rahvas näitas kogu maailmale, et ta on täiesti küps iseseisvuseks, et tal leidub andekaid rahvajuhte, osavaid diplomaate, kõrgeandeline ülemjuhataja ja vapper kaitseväge.

Eesti poolt Nõukogude Venega rahuläbirääkimistesse astumine oli väga julge, kaugeleägelik ja ka maailmapoliitiliselt suure ulatusega samm. Nõuk. Venemaaga rahuläbirääkimistesse astudes pidi Eesti tõsiselt arvestama liitlaste, eriti Inglismaa, seisukohati, sest meile oli äärmiselt tähtis Inglise laevastiku toetus ja liitlastelt saadav sõjamooni.

Et ingllastel enestel oli meie rahuläbirääkimiste suhtes mitmekesiseid vaateid, siis oli meile suureks õnneks, et meie rahudelegatsiooni esimees J. Poska ja rahueelkomisjoni juhataja prof. A. Piip tulid Inglismaalt ning olid põhjalikult tuttavad Inglise valitsuse ja nende mõõduandvate poliitiliste voolude vaadete ja meeleoludega.

Meie rahudelegatsiooni tööle aitas väga positiivselt kaasa, et ta töötas tihedas kontaktis valitsusega ja ülemjuhatajaga. Läbirääkimistel vastaspoole esindajatega meie rahudelegatsioon kogu oma koosseisus näitas üles suurt osavust, püsivust, tasakaalukust, järjekindlust ja olukorra mõistmist. Seejuures komisjoni liikmed oma iseloomult ja teadmistelt täiendasid üksteist, mis oli kasuks töö edukusele. Meie rahudelegatsiooni tööd juhatas stoilise rahu ja vilunud diplomaadi oskusega riigimees J. Poska.

Eesti rahudelegatsioon realiseeris igaveseks ajaks meie kaitseväge võidud ja kogu rahva jõupingutused Vabadussõjas, pannes selle kirja meie rahva tähtsamas dokumendis — meie esimeses rahulepingus. Terava tabavusega väljendas seda rahudelegatsiooni esimees mõttesse vajunult vaikselt nagu omaette delegatsiooni liikmetele: „Tänane päev on kõige tähtsam Eestile tema 700 aasta kestel, sest täna esimest korda Eesti määrab ise oma rahva tuleviku saatuse lõplikult.“

Ühtlasi tundub nagu rahudelegatsiooni esimehe kadunud J. Poska testamendina eesti rahvale, kui ta delegatsiooni töö tulemusi Asutavale Kogule ette kandes lõpetas selle ajaloolise lausega: „Maitsem rahu, aga hoidkem alal ja kasvatagem oma sõjalist jõudu!“

P. V.

Feodorovka (Feodormaa) lahingud detsembris 1919. a.

Loode-armee teine Petrogradi operatsioon lõppes katastroofilise taandumisega Petrogradi alt. Loode-armee taandumise algades opereeris Eesti väeosi Krasnaja-Gorka rajoonis. Eesti 4. jal. polk tungides peale Oranienbaumi sihis oli Petrogradist umbes 25 km kaugusel. Loode-armee taandudes tõmmati Ingeris teotsevad eesti väed järkjärgult tagasi ja 25. novembril asus 4. jal. polk joonel: Haaviko (Keikino), Itto-

vo, Orlõ, Feodormaa, Karosteli. 4. jal. polk tõmbudes tagasi Ingerist, pani vastasele vastu samm-sammult, lüües ägedaid lahinguid. Harilikult mõjub taandumine väeosale moraalilangatavalt, kuid siin mõjus see vastupidiselt. Mida lähemale jõudsimme Narva jõe ja mida vihasemalt vastane tungis peale, seda vihasemaks ja visamaks läks vastupanu. Kadus kartus oma isikliku heaolu pärast. Unustati oma mina. Võideldi

viimaseni, et kaitsta rahva iseseisvust ja riiki.

Narva kaitselahingud kujunesid meile raskeimaiks ja sangarlikemaiks heitlusiks Vabadussõjas. Tuli võidelda nii arvult kui tehniliselt tugevama vastasega. Meil oli Narva rindel operatsioonide alul umbes 11.000 püssi, 300 kuulipildujat ja 51 suurtükki, kuna detsembri lõpul oli meil seal umbes 12.500 püssi, 550 kuulipildujat ja 100 suurtüki ümber. Vaenlasel oli Narva rindel umbes 32.000 püssi ja 700 kuulipildujat. Kuid igakord pole mitte tähtis sõdurite arv vaid nende sisemine väärtus.

Vastane arendas oma pealetungi eriti tugevasti neljas suunas:

1. Jamburgi, Narva suunas,
2. Feodormaa, Karosteli rajoonist N.-Jõesuu, Riigiküla ja Narva suunas.
3. Kriüša, Auvere suunas ja
4. Vasknarva, Pühtitsa suunas.

Narva kaitselahinguid nende läbiviimiselt võis jagada nelja perioodi:

Esimesel perioodil 16. nov.—6. dets. suunas vastane oma pealöögid Jamburgi, Narva suunas ja piki mereranda Narva-Jõesuu suunas.

Teisel perioodil 7.—22. dets. suunas vastane oma pealöögid Kriüša, Auvere sihis.

Kolmandal perioodil 23.—27. dets. teostasid mõlemad pooled vägede ümbergrupeerimisi.

Neljandal perioodil 28. dets.—3. jaan. oli vastase pealetungi raskuspunkt Jamburgi, Narva suunas.

Meie vastupanu tuli teostada peagu täiesti kindlustamata ja organiseerimata maastikul. Kindlustustõid raskendas vastase tuli, vastase alalised pealetungid, tööriistade puudus ja käre külm. Sõdurid olid väsinud ja kurnatud, kuid siiski võitlushimulised. Olukord nõudis sõduritelt visadust, vaprust, suuri jõupingutusi ja tugevat moraali.

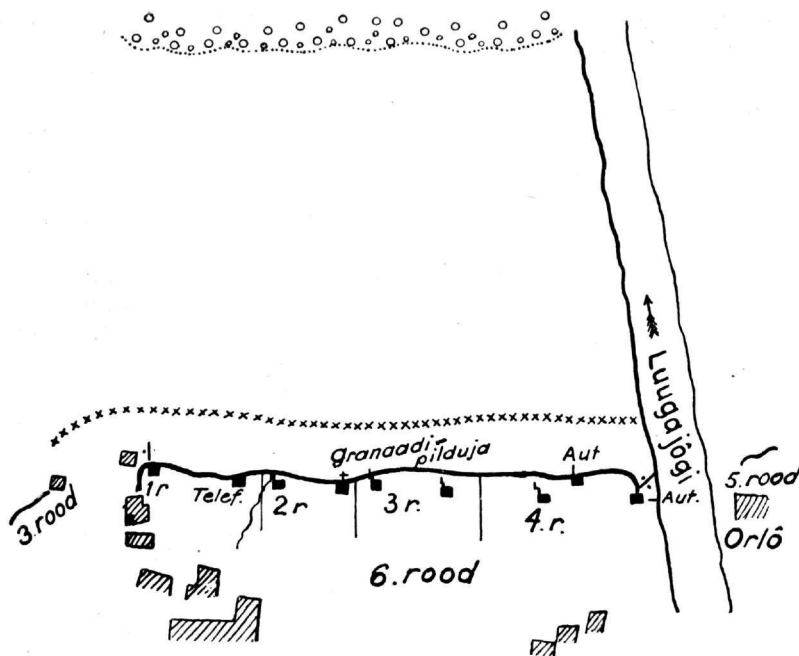
2. detsembril algasid Tartus rahuläbirääkimised. Vastane, et sundida meie delegatsiooni Tartus järele andma ja vastu võtma venelaste tingimusi, võttis ette järjest vihasemaid ja tugevamaid pealetunge. Vastase eesmärk oli maksku mis maksab vallutada Narva, et sellega mõjutada rahuläbirääkimisi. Viimane asjaolu ajas meie sõdurid eriti vihale ja tõstis nende võitlustahet. Taheti vastasele just näidata, et ta ei suuda murda meie vastupanu. Ja tegelikult jooksis vastane ennast puruks meie kaitsesetsiooni vastu. Nii võis meie rahudelegatsioon, tuginedes sõdurite vaprusel, vastasele omakorda dikteerida tingimusi.

Oleks huvitav tuletada meelde mõnda episoodi nendest sangarlikest võitlusist, mis peeti 16 aastat tagasi.

Pärast Kallivere (Fitinka) küla maha-jätmist 25. nov. asus 4. jal. polgu 6. rood Kallivere külast kaks km kagupool metsa-ja sooserval kaitsele. Organiseeriti positsiooni. Tööriistade puudusel kaabiti täagi-otsadega ja padrunikasti servadega puujuurte vahel auke maasse, et leida varju tule eest. Positsioon asus madalal sooserval ja augud tulid vett täis. Ilma külmemaks muutudes külmasid sõdurid maakülge kinni. Olukord oli raske.

27. novembri hommikul tungis vastane jälle tugevasti peale, kuid löödi tagasi. Kella 1300 paiku saadeti 5. ja 6. rood Feodormaa (Feodorovka) külasse puhkama ja riideid kuivatama. Rood pidi olema tagasi 7 tunni pärast. Positsioonile jäid õppekompani ja teised üksused. Vaevalt jõudsid roodud Feodormaa külasse, kui saabus käsk roodule tagasitulekuks. Vastane oli alustanud tugevate jõududega teistkordselt pealetungi. Alles mõni päev tagasi II pataljoni ülemaks määratud ltn. O l m b e r g oli saanud vahepeal surma. Kui roodud oma koh-tadele jõudsid, oli pealetung õppekompani ja teiste kohalolevate üksuste poolt juba tagasi löödud.

Järgmisel päeval, s. o. 28. novembril on polgu esimese lahingu aastapäev. Hommikul vahetas 9. rood 6. roodu metsaserval positsioonilt ära. 6. rood läks Feodormaa külasse, kus vahetas positsioonilt ära 11. roodu. Jõudnud umbes kella 1000 või 1100 paiku vahetusega vaevalt lõpule, võttis vastane küla tugeva suurtükitle alla. Samuti ilmusid nähtavale jalaväe ahelikud. Vastane alustas Feodormaa külast umbes 1 km põhjapool olevalt metsaserval külale kallaletungi. Juba suurtükitle algades langes üks esimesi mürske kompani telefoni kõnepunkti, missugune asus ühes majas. Nii telefonistid kui telefon langesid rivist välja ja telefoni ühendus patüliga ja naabritega katkes. Vastase ahelikud lähenesid. Jälgides madalast kaevikust või õigemini kraavist binokliga vastase ahelikkude kallaletungi ja relvade asukohti, märkasid umbes 400—500 m kaugusel tihedas ahelikus üht gruppi, kes vedas järele raskekuulipildujat. Grupp viskus pikali, keeras klp. ümber ja hakkas viimase juures askeldama. Juhatasin lähedal olevate laskurite tule vastasele. Minu kõrval seisis vaatleja rsm Raudsepp, kes jälgis vastase tegevust. Vahepeal oli vastasele juba laskevalmis seatud ja binokliga võis näha, kui välgahtasid

Feodorovka

4. jalaväepolgu 6. roodu kaitselõik ja roodu asetuse kaitsel Feodormaa küla põhjaserval 28. nov. kuni 12. det. 1919. a.

esimeste laskude tule- ja suitsujojad. Kuulivihk trehvas just meie peale, vist olime selgesti nähtavad. Hoiatasin laskureid ja küürutasin kaeviku põhja, et jätkata vaatlust teisest kohast. Vaatleja, kes ei suutnud ennast nii kiiresti maha küürutada, vajus tagurpidi. Arvasin, et ta komistas ja haarasin tal õlast kinni, et ta pikali ei kukuks, kuid vaatleja vajus kokku. Kuul oli temal sisse tunginud otsaest. Vastane lähenes vaatamata meie tulele juba kuni 300 meetrini. Panime tegevusse oma püssigranaadid ja granaadipilduja, missuguste tuleulatuse oli umbes 300 m. Granaadid lõhkesid vastase ahelikkude seas. Vastase edasiliikumine jäi seisma, sest esimesed ahelikud olid kokku varisenud ja veidi aja pärast algas vastane, nii palju kui teda veel oli, tagasi tõmbuma. Vastase pealetung löödi tagasi viimasele suurte kaotustega. Meil roodus üks surnu, 6 haavatut (nende hulgas 2 telefonisti), 7 põrutatut.

Nii-siis Narva lahing 28. nov. 1918. a., s. o. aasta tagasi, vastasele tasutud. Meeste meeleolu väga hea.

Pärast vastase tagasilöömist hakkasime vaatamata, kuidas seda kaitses üldse korraldada. Kõigepealt tahtsin ühendusse astuda patüli kapten Kõljalg'iga ja tutvuda naabrite olukorraga. Selleks läksin vasak-

pul oli rohkem rahustuseks kui hirmutamiseks. Korraga kostis järsk praksatus ja toidustaja kukkus oiates pikali; plekknõu veeres teele. Granaat lõhkes õige lähedal ja toidustajale oli tunginud granaadikild õlasse. Haav ei olnud väga raske ja toidustaja läks ise tagasi haava siduma, kuna mina plekknõu kaasa võttes läksin edasi roodu poole. Roodu taga, umbes 50 m ühe maja õues oli roodu velsker Joakit oma haavatutele abiandmise punktiga. Andsin piirituse velskeri hoolde, sest ei tahtnud piiritust täna välja lasta jagada, kartes öösi uut pealetungi. Arvasin, et hommikul on viina väljaandmine sobivam, sest valvepostid võisid viinastatuna öösi kergesti magama jääda. Seistes maja varjus ja tehes velskerile korraldusi lõhkes üks granaat maja õues mingisuguses suures tünnis või vaadis. Tünn purunes ja laud lendasid laiali. Üks laud kukkus minule selga, kuna velsker sai teise lauaga vastu jalgu. Viskusime pikali. Viga polnud kummalgi midagi.

Õhtul hakkasime oma positsiooni organiseerima ja korraldama. 6. rood kaitses Feodormaa küla põhjapoolt. Roodu parem tiib tugenes Luuga jõkke ja vasak tiib ulatus küla loodenurgalt põhjapoole suunduva teeni (viimane s. a.). Rinde laius umbes 250—

poolse naabri 3. roodu ülema KP-sse, missugune asus sama küla läänepoolses servas tagapool. Teinud seal ettekande patülile ja rääkinud läbi 3. roodu ülemaga, tulin läbi küla oma roodu poole tagasi. Teel kohtasin oma roodu toidustajat rms Alakülat, kes läks roodu kaevikute poole kandes mingisugust plekknõu. Selgus, et toidustaja toob lahingu aastapäevaks roodule piiritust, mis antud rügemendist. Läksime koos edasi. Vastane pommitas veel küla. Pommitamine oli kestnud kogu aja, kuid mitte enam nii ägedalt, kui pealetungi ajal. Osa mürske ei lõhkenud ja puutudes vastu maad rikošeteerusid uludes taeva poole, kuna mõned tungisid mütsatades maasse. Vastane tulistas granaadiga ja šrapnelliga vaheldamisi. Hõre suurtükitali lahingu lõ-

300 mtr. Paremalt üle Luuga jõe kaitses Or-lõ küla 5. rood ja vasakul asus 3. rood.

Rühmade kaevikud asusid umbes 75—100 mtr. küla servast eelpool ühel joonel. Kõik 4 rühma asusid esijärgus (vt. skeem). Mehi roodus umbes 80. Juurde antud 2 rklp. Maksimi ja üks Levis. Roodul endal alaliselt kaasas veel üks Madsen ja üks granaadipilduja (nr. 15).

Roodu vasakul tiival tee ääres ulatus majade rida kuni kaevikuteni. Ühe maja taga asus veel saksa kerge-miinpilduja ja vene pommipilduja. Ka oli roodul vähesel arvul käsi- ja püssigranaate ja rakette.

Positsiooni ees umbes 500 m kaugusel asus hobuserauakujuline org (Luuga jõe sopp), kuhu vastane alati koondus kallalitungiks. Samuti kasutas vastane lähenemiseks Luuga jõe kallast. Umbes 1000 m kaugusel asus mets, kus olid vastase positsioonid. Vastase patareid asusid Kurovitsõ rajoonis, s. o. umbes 4 km kaugusel.

Feodormaa oli üks neid kohti, kus vastane vabadussõja lõpuperioodil otsis edu. Kõik suuremad pealetungid selles rajoonis teostusid Kurovitsõ-Feodormaa ja Vanaküla-Feodormaa suunas. 6. rood võttes Feodormaa kaitsmise üle, leidis eest organiseerimata positsiooni. Positsiooni märkis ära kraav põlvelt laskmiseks. Meeskond elas majades. Puudusid automaatrelvade laskepesad. Kompani ülema varjend oli peagu valmis, kuid sissekäik ja üks oli ehitatud vastase patareide asukoha poole.

6. roodul oli positsiooni organiseerimisel hea praktika, missuguse sai Sala mõisaeele positsiooni ehitamisel. Rood asus kohe energiliselt positsiooni ehitamisele, sest roodul oli kogemusi läbimurrete likvideerimisel ja tundis viimaste raskusi. Maksu mis maksab, vastane ei tohtinud siin edu saavutada.

29. novembri hommikul jagati välja sai ja viin, mis eelmisel õhtul toodud polgu esimese lahingu aastapäevaks. Mehed kogunesid osadekaupa majadesse sööma. Lõuna ajal hakkas vastane jälle meie seisukohti ja Feodormaa küla kõvasti pommitama. Parajasti ühe grupi lahkumisel majast kukkus mürsk majja sisse, kusjuures üks mees sai surma, rühmavanem raskesti haavata, üks mees kergesti haavata ja üks põrutada.

Vastase suurtükitali hakkas meid juba tüütama ja ka kahju sünnitama. Seni oli Vabadussõjas suurtükitali lahingutes mänginud kõrvalist osa ja sellele ei pööratud suuremat tähelepanu, kuid nüüd hakkas olukord muutuma. Tekkis positsioonisõja olukord. Et ära hoida edaspidiseid kaotusi panime maksma korralduse, et mehed maja-

desse ei tohi koguneda ja kui keegi ongi majas, kas riideid või sööki korraldamas, siis peab ta pommitamise algades alarmi korras kaevikusse jooksuma.

Positsiooni organiseerimise töödeks jagati rood kahte ossa. Pool roodu läks Feodormaa küla lõunapoolsesse otsa, kus alustati harkjalgade valmistamist. Okastraat toodi rügemendi poolt sinna kohale, kuna lattideks kasutati ära aialatid ja purukslastatud majade katuste roovlatid. Küla oli pikk ligi 1,5 km, kus üle 80 maja ja töötajad olid väljaspool vastase vaatlust.

Teine poolroodu jäi kaevikusse, kus osa mehi puhkas, osa oli valvel relvade juures ja osa ehitas kaevikuid ja varjendeid. Süvendid ehitati valmis päeval, kuna see osa tööst, mis nõudis pealmaa viibimist, teostati öösi. Tööriistad võtsime külast. Varjendite ehitamiseks kasutamise ära purukslastatud majade palke ja ahjude ehitamiseks varjenditesse telliskive, mis saadi mahapõlenud ja purukslastatud elumajade ahjude lammutamisest.

Õhtul tuli poolroodu, kes valmistas harkjalgu, valmistatud harkjalgadega kaevikusse. Harkjalad asetati videvikus roodu ette. Öösi asus terve rood kaevikutes, kus korraldati omale laskekohti ja elamisvõimalusi.

Rood asus kogu oma olemisega maa alla, sest seda sundis vastase suurtükitali. Elumaju kasutati harva. Ka valmisid varsti ühendusekraavid seljatagusesse, missugused viisid välja lähemate majade ja varemete taha.

Töö kestis vahetpidamata nii päeva kui öösi. Olukord oli väga raske, kuid keegi ei nurisenud, sest mis tehti — see tehti kõik oma kasuks. Et töö raskus oleks ühtlane, selleks vahetasid poolroodud igapäev oma osad.

30. novembri hommikul algas vastane Feodormaa küla pommitamist. Suurtükitali kestis kogu päeva. Õhtu eel kandis vastane tule meie kaevikute pihta. Nii kui algas minema videvikuks, paistsid lähenemas esimesed pealetungivad ahelikud. Algas jälle pealetung.

Vasakul tiival asuvate roodude ees asusid Feodormaa heinamaal heinakuhjad. Heinakuhje oli täis terve lage soine heinamaa. Iga öösi süüdati positsiooni eel mõned heinakuhjad põlema. Põlevad kuhjad valgustasid positsioonieelset maastikku ja võtsid vastasel võimaluse salaja läheneda. Heinakuhjadest jätkus paariks nädalaks.

Feodormaa küla ees oli valgustusega raskem. Põlevad majad külas valgustasid küll

positsioonieelset maastikku, kuid et majad asusid kaevikute lähedal ja taga, siis valgustasid põlevad majad meie oma asukohti paremini kui pealetungivat vastast. Katsusime siis läbi ajada mõne üksiku raketiga ja pimedas, tulistades relvadest päeva valmis pandud suundades.

30. novembri pealetung rauges keskööks. Vastasel ei olnud edu ja tõmbus jälle tagasi.

1. detsembril vastane pommitas meie seisukohti, kuid jalaväe pealetungi ette ei võetud. Üks mees sai haavata.

2. detsembril päeval vaikne. Õhtul avas vastane külale ja kaevikutele tugeva, otse marulise suurtükitle. Veidi hiljem paistsid raketi valgustusel nende pealetungivad ahelikud. Paar tundi kestnud lahingu järele vastane taandus.

3. detsembril vaikne.

4. detsembril vastane pommitas intensiivselt terve päeva küla, meie kaevikuid ja ka traattõkkeid, missugused jõudsime valmistada juba terve roodu rinde ette. Pommitamine muutus maruliseks õhtu eel. Tulistati vaheldamisi granaadiga ja šrapnelliga. Meil kaotusi ei olnud. Ootasime öösi suuremat pealetungi, kuid öösi vastane peale ei tunginud.

5. detsembril hommikul kui läks valgeks, selgus, et vastane on 300—400 m kaugusele meie kaevikute ette lagedale väljale omale hakanud chitama kaevikuid. Vastane oli marulise suurtükitle kattel öösi oma automaatrelvad lähedale toonud ja seal sisse kaevanud. Kaevumine külmanud maasse polnud vastasel hästi õnnestunud, nii relvad kui inimesed olid näha. Oli selge, et vastane ründab meid täna päeval, öösi lähedaltoodud automaatrelvade toetusel. Varsti algaski maruline pommitamine. Meie aga selle aja jooksul katsusime oma tulega vastase ettenihutatud relvi ja meeskonda hävitada.

Pärast ägedat pommitamist alustaski vastane pealetungi. Meie meestel olid püssid juba iga kauguse peale sisse lastud. Lagedal lumisel väljal olid mustad kogud hästi nähtavad, samuti võis jälgida kuulide kukkumisi. Meie püssituli osutus väga tabavaks. Roodu päevaraamatus leidub selle päeva kirjelduses lause: „Meestel püssid valmis, kes nina pistis — matsu sai.“ Ei aidanud ka öösi ettenihutatud kuulipildujad. Vastase olukord läks halvaks. Ei pääsenud enam edasi ega tagasi. Lõpuks tuli vastase poolt veel mõni üksik kuul vingudes üle meie kaevikute. Ellujäänud vastase mehed mõtlesid vist vaid pääsmisele. Õhtul jäi kõik

vaikseks. Ka vastase suurtükivägi lõpetas tulistamise.

Lahingust päeval võtsid osa ka meie miini- ja pommipildujad. Pommipildujat kasutati vähe, sest pärast lasku hõljus pommipilduja kohal hulk aega suur must püssirohu suitsusammas ja kardeti, et vastane leiab pommipilduja asukoha üles ja hävitab pommipilduja oma suurtükitlega. Muidu oli pommipilduja võimas relv.

6. detsembril vaikne. Öösi vastu 7. detsembril pommitas vastane küla ja meie seisukohti. Küläsüttisid põlema majad. Ilm muutus külmaks.

7. detsembril vaikne. Ilm külm. Kuulipildujad külmasid positsioonil ära. Katsusime neid tegevusvalmis hoida ja soojendasime üksikute paukude laskmisega. Vahesest viisime ka varjendisse sooja. Anti ka piiritust ja glitseriini veele juurdelisamiseks, kuid piiritus kulus ära ka kuulipildurite soojendamiseks ja relvad kippusid vägisi ära külmama.

Kuulipilduritega tuli mõnikord varem ette juhtumeid, et relv ütles just rünnaku ajal kõige kriitilisemal silmapilgul (Kalliveres) ja et relva korda seadida, haarasid kuulipildujad relva või selle osa ja kadusid tahapoole relva parandama. Meil Feodormas maksis määrus, et kui rk läheb rikki ja relva sealsamas kaevikus ära parandada ei saa, siis peab kuulipildur püssiga töötama, kuid tahapoole relva parandama minna ei tohi. Vastasel korral lastakse mees maha sealsamas. Feodormaa all ei ütelnud ükski relv kordagi üles. Kõige kriitilisemal silmapilgul töötasid relvad kõige paremini. Kuulipildurid kasutasid ära iga silmapilgu, et relva üle vaadata ja korda seadida. See oli meie kõikide ja ka nende eluküsimus. Relva „poputati“ eest ja tagant kui mähkmes last.

8. detsembril umbes kell 0400 alustas vastane ootamatult jälle pealetungi. Valvepostid ees olid varustatud raketidega ja raketide valgusel oli näha liikumas tihe ahelik. Valvepostid jõudsid vaevalt kaevikusse tagasi, kui algas laskmine. See kord oli pealetung õige äge. Pärast jalaväe pealetungi avastamist, avas vastane ka suurtükitle. Suurtükitle oli tugevam kui kunagi varem. Roodu päevaraamatus leidub lause selle pealetungi kohta: „Nagu tule keev pada mürises ja põrus maa“. Pommitamise tagajärjel tekkisid küläs tullekahjud. Tule valgusel võis näha vastase ahelikke, kes lähenesid meie kaevikutele. Vastase jõudes traataia taha tõusis tule

intensiivsus haripunkti. Kuulipildujad ja püssid töötasid mõlemal pool lakkamatult. Samuti panid patareid välja oma viimased võimed. Tõesti kees ümberringi kui pudrupada. Lahing ketsis kuni läks valgeks. Päikese tõusuga vastane taandus, jättes maha surnuid ahelikkudena. Roodus 4 haavatut: üks püssikuulist ja 3 granaadikildudest.

Päeva vaikne. Rood oli jõudnud ehitada juba üherealise harkjalgtõkke kogu oma löigu ette ja ka Luuga jõe. Et vastane iga päev ikka ägedamini peale tungis ja traattõkked mõnest kohast juba puruks olid lastud, läks poolroodu jälle küla taha harkjalgu valmistama, et teine rida tõkkeid veel ette teha.

9. detsembri hommikul alustas vastane jälle meie seisukohtade pommitamist. Umbes kella 1000 paiku tuli meie kaevikutesse üks suurtükiväe lipnik, kes hiljuti sõjakoolist tulnud, patarei tuld juhtima. Meie patarei asus Haaviko väljal. Meie kaevikutest umbes 1200—1500 m vastase poole metsa ääres asus üks maja, kus vastane sees asus. Lipnik hakkas maja pihta juhtima patarei tuld ja kolmas või neljas lask trehvas maja otsast sisse. Mürsk langes just herilaste pessa. Mõni sekund hiljem võis näha binokliga, kuidas vastase sõdurid jooksid majast välja ja metsa laiali, mõnel lipendasid sineli hõlmad laiali, teisel riided süles jne. Lipnik, kes juhtis tuld esimest korda, oli väga rõõmus.

10. detsembril tuli roodu täiendus. Roodust on hulk mehi juba välja langenud. Täiendus võetakse vastu umbusklikult. Arvatakse, et kes seni seljataga olnud, neist pole loota lahingumehi. Eriti kardeti seljataguste meeste poolt sõjavastast agitatsiooni. Uued mehed osutusid hiljem kõik tublideks sõduriteks.

Õhtul pommitas vastane jälle meie positsiooni, eriti aga traattõkkeid ja hiljem ka küla. Külas tekkisid tulekahjud. Ilm külm.

11. detsembri hommikul vaikne. Paar päeva tagasi määrati 6. roodu ülemaks alkpt. Korell. Alkpt. Korell oli Soome vabatahtlik, kes jäänud teenima meie väkke. Ta ei osanud hästi eesti keelt ja ajas roodu asju vene keeles. Sellest tingitult jäi roodu tegelik juhtimine ja asjaajamine endiselt minu peale. Alkpt. Korell oli varem I pataljonis rooduülemaks. Et hommikul oli vaikne ja vastase pealetungi enne lõunat või õhtut polnud oodata, läksin Haaviko külasse, mis asus paar km tagapool ja kus asus roodu kantselei ja voor, et korraldada roodu majanduslikke asju, nõuda

varustust jne. Harilikult käis roodu kirjutaja ja varahoidja aegajalt liinil roodu ülema juures, kes siis kõik paberid korruga alla kirjutas. Et kirjutajal poleks tarvis mitu korda päevas liinile joosta, selleks kompil harilikult andis kirjutajale kümme-kond allkirja tühjale planketile, kuhu kirjutaja siis hiljem tarviliikud vahekirjad ja ettekanded kirjutas. Seekord oli tarvis roodule sisse seadida uus raamatupidamine, sest kantselei jäi roodul maha Kallivere lahingus. Töötasin terve päeva roodu kantseleis. Õhtul pöördusin Haavikost tagasi Feodormaa külasse roodu juurde. Olles poolel teel alustas vastane Haaviko ja Feodormaa pommitamist. Mõned mürsud langesid ka lagedale väljale tee äärde kahe küla vahele. Pärast lühikest tulistamist vastase patareid vaikisid. Nähtavasti oli mingisugune eel- või kontroll-laskmine. Jõudnud Feodormaa külasse läksin majja, kus harilikult sündis sõduritele toidu jagamine ja kus ohvitseride käskjalg valmistas ka meile toitu. See oli veel ainuke enam-vähem terve maja küla põhjapoolses osas. Kõik ülejäänud majad olid maha põlenud või rusuhunnikuteks muudetud. Terve Feodormaa küla oli üks suur rusuhunnik.

Majas jagas varahoidja parajasti uusi varustuse esemeid ja toiduaineid järgmiseks päevaks. Veltveebel ja ohvitseride käskjalg rms Erm viibisid ka veel majas. Küsisin viimaselt, kuidas on õhtusöögiga. Sain vastuseks, et teised ohvitserid arvanud, et mina söön roodu voori juures, mis pärast söönud õhtuse ära mind ootamata ja läinud juba kaevikusse. Käskjalg lubas kohe keeta kohvi ja teha „mõginat“. Mõginaks nimetati inglise pekiga pannipeal keedetud jahupuder, missugune tulel podises (mõgises) ja mida söödi leivaga, paremal juhul kartulitega. Mõnikord kasutati „mõgina“ tegemiseks ka mune.

Ohvitseride toidustamine sündis ühiselt katlast koos sõduritega, kuid mõnikord kui olukord lubas ja ohvitserid koos olid, võttis ohvitseride käskjalg toiduained välja kuivalt ja valmistas toidu ohvitseridele eraldi. Ohvitseride käskjalaks valiti alati sõdur, kes oskas hästi keeta. Toidustamine oligi tema peamine amet. Lahingus kasutati ta siiski ära käskjalana. Kui olukord lubas, ostis käskjalg külast juurde mune, võid ja teisi saadavaid toiduaineid, et valmistada paremat toitu.

Tuleb meelde üks juhtum Kurovitsõ külas. Peatusime enne teist Petrogradi operatsiooni kolm ööd-päeva, s. o. 6., 7. ja 8. oktoobril Kurovitsõ külas. Öösi kom-

Narva purustatuna pommitamise tagajärjel.

pani ohvitserid magasid kõik ühes talus põrandal õlgedel. Ühel hommikul vara läinud käskjalg välja vaatama, mida saaks osta, et valmistada meile hommikusööki. Jõe ääres kohtanud ta kalamehi, kes müütanud silme. Käskjalg ostnud kausitäie silme, toonud silmud koju ja pannud tuppa, kus meie magasime, maha ja läinud ise kööki tuld tegema. Silmud muidugi kausis ei püsinud ja ronisid igale poole laiali. Mõned sattusid meie magamisaseme juurde ja ronisid õlgedesse, kust varsti sattusid ka magajate pesusse. Ohvitser, kelle pesusse oli sattunud vingerdav ja külm silm, hüppas püsti kui välk. Ei puudunud ka krõbe vandumine. Arvati, et õlgedes on ussid. Asja selgumisel sai pöörast nalja. Käskjalal oli hulk tööd, kui pärast õlgedest, kappide alt ja mujalt silme kokku korjas.

Vahest polnud aga käskjala kotis muud kui kotikesed kohviga, subkruga ja jahuga, tükk inglise pekki ja leib. Peale selle katlake ja pann. Siis tuli leppida ainult kohvi ja „mõginaga“.

Käskjalg alustas kohe toidu valmistamist, kuna mina, olles mitu ööd magamata, heitsin nii kauaks pikali, kui toitu valmistatakse. Loomulikult jäin kohe magama. Varahoidja lõpetades toidu jagamise sõitnud tagasi Haavikosse. Samuti läinud kõik sõdurid kaevikutesse. Käskjalg teinud

toidu valmis ja äratanud mind ja olles arvamisel, et mina tõusen ja hakkan süüa, läinud vahepeal välja, et vaadata, kas uuel kompaniülemal kaevikus pole midagi toimetada. Mina nähtavasti vastasin käskjalale läbi une, et tõusen, kuid jäin tegelikult edasi magama. Umbes kell 1800—1900 alustanud vastane uuesti küla pommitamist. Pommitamise ajal oli keelatud kaevikust välja tulla ilma erilise tarviduseta. Käskjalg olles arvamisel, et ma nüüd niikuinii ise kaevikusse tulen, ei tulnud majja ka enam vaatama. Nii jäin ma majja magama ja ka mürskude lõhkemine ei äratanud mind.

Üldse pommitamise ajal ja eriti veel, kui mürsud lõhkesid läheduses, oli rahulikum puhata ja pikutada kui siis, kui oli vaikne. Vaikus tegi närviliseks ja siis olin alati liikvel kas poste kontrollimas või mõne relva läheduses, et vastane ei saaks üllatada ootamatusega. Pommitamise ajal oli aga selge, et vastane kannab enne suurtükkitule kaevikutest üle seljataha, kui tuleb rünnakule, ja seepärast oli olemine palju rahulikum. Eriti hea oli puhata siis, kui kostis hõre suurtükkituli. Siis oli teada, et vastane toimetab eel- või kontroll-laskmist ja pealetungi alguseks oli veel aega.

Äkki ärkasin suure prahvatuse peale. Hüppasin üles. Väljas lõhkesid mürsud vahetpidamata. Kostis alaline mürin ja

prahvatused. Õues põles üks väike maja, vist ait või saun. Tuba, kus asusin, oli pime, sest tuli oli kustunud, kuid põleva maja tulekuma paistis aknast sisse ja selle valgusel nägin, et maja lagi oli sisse langenud. Seinä ääres, kus magasin, oli lagi üleval, kuid teisest seinast oli lagi lahti murdunud ja alla langenud ning kattis mind katusena. Ümberringi oli paks tolm. Nähtavasti raske mürsk oli langenud majja. Hakkasin ukse poole liikuma, et majast välja pääseda. Jõudsin parajasti vahekotta, kui teine mürsk langes uuesti maja sisse. Väljudes majast jäin maja seinä äärde seisma ja kuulatama, kas püssilaskmist ka kuulda on, kuid peale mürskude lõhkemise prahvatuste polnud võimalik midagi kuulda. Mürsud langesid rahena ümberringi. Nii maruliselt polnud vastane veel pommitanud. Kaevikutesse oli umbes 150—200 meetrit. Sama maja õues kartulikoopas asus roodu telefoni kõnepunkt, kust üks ühendus läks kaevikusse rooduülemä varjendisse. Mõne hüppega olin kõnepunktis, et võtta ühendust kaevikuga, kuid selgus, et liinid olid puruks lastud ja telefoniühendust kuhugi ei saa. Ronisin kohe koopast välja. Samal momendil kuulsin oma läheduses püssikuuli vingumist, ühtlasi kostis ka kuulipilduja töötamine. Oli selge, et kuul lasti vastase poolt. Järelikult polnud ainult pommitamine, vaid ka pealetung. Nüüd polnud enam aega arutada ja pistsin joostes kaevikute poole. Umbes 50 m kaevikutest algas ühenduskraav. Jõudsin parajasti ühenduskraavi sisse hüpata, kui vastu jooksis roodu veltveebel Vahman. Veltveebel ei olnud meil mitte majandusmees, vaid rivi-mees. Ohvitsere ei olnud roodus kunagi üle kahe-kolme, vahest ka üks, ja veltveebel juhatas lahingus tihti rühma. Roodu majandusega sai varahoidja väga hästi hakkama. Veltveebel teatas, et rooduülem alkpt. Korell saanud surma ja vastane tungivat kõvasti peale. Tema, teades, et jäin majja, arvanud, et sain viimaks majas surma ja tulnud mind otsima.

Mis siis vahepeal kaevikutes oli juhtunud? Kaevikus asusime alkpt. Korell, mina ja rms Erm ühes varjendis. Nagu eelpool mainisime, oli varjendi sissekäik vastase poole ja meie polnud jõudnud seda ka veel ümber ehitada. Olekski võib-olla jõudnud, kuid polnud seda lihtsalt ette võetud. Varjendis asusin mina kõige ees, sest telefon oli varjendi sissekäigu juures ja seega oli telefonitoru minule alati kättesaadav. Alkpt. Korell asus keskel ja käskjalg Erm kõige taga nurgas. Enne minu tagasijõud-

mist Haavikost läinud alkpt. Korell oma varjendisse ja heitnud seal pikali minu asemele, et tarbekorral vastata telefoni väljakutsele. Hiljem asunud Erm oma kohale varjendi tagumisse nurka. Pommitamise algades juba üks esimestest mürskudest sattunud varjendi ukse kohale vastu katteplakide otsi. Plakide otsad olid mullaga katmata ja mürsu sinna sattudes paiskusid pligid laiali. Mürsk lõhkes plakide vahel ja üks suur kild läbistas alkpt. Korelli rinna, tuues silmapilke surma. Käskjalg sai raskesti haavata. Veltveebel, olles seal lähedal ja nähes rooduülemä surma, tuli joostes mind otsima.

Käisin ruttu rühmad läbi ja leidsin kõik korras olevat. Mõned mürsud olid kukkunud ka kaevikutesse ja viimased mõnes kohas pahupidi pööranud, kuid kaotusi inimestes rohkem ei olnud ja relvad olid ka terved. Vastane tungis peale õige ägedalt. Raketi valgustusel oli nende ahelik näha meie traataia taga 75—100 m. kaugusel.

Mehed töötasid relvadega maksimaalse kiirusega. Tihti läksid püssilukud liiva täis ja püssid muutusid tarvitamiskõlbmatuks. Kaevikus polnud aega püsse parandada. Püsside kordaseadmiseks lahinguajal oli kaevikute taga ühes pooleliolevas varjendi augus sisse seatud püsside paranduskoda. Roodu relvur (instruktor) asudes seal augus korras tagavarapüssidega võttis meestelt vastu rikkiläinud püssid ja andis asemele korras tagavarapüssi. Vahepeal seadis relvur rikkiläinud püssi jälle korda.

Laskemoona vedas rood oma hobusega Haavikost. Laskemoona toodi öö läbi koorem koorma järgi. Laskemoon pandi maha ühe maja varemete taha, kust rühmad selle ise kaevikutesse tõid. Hommikul oli kaevikus padrunikesti poole sääreni.

Pealetung kestis öö läbi, kui üks hurraa vaibus, algas kustki uus hurraa. Enne keskööd jooksis käskjalg paremalt tiivalt minu juurde teatega, et punased on Luuga jõe vasaku kõrge kalda varjus jõge mööda pimedas meie ja 5. roodu vahelt läbi tunginud ja liiguvad seljataha. Relvad kõrgel kaldal ei saa neid tulistada. See teade oli väga ebameeldiv. Luuga jõe vasakpoolse kõrge kalda serva varjus võis vastane tõesti läbi hiilida. Seda kallast valvas ja tulistas 5. rood paremalt kaldalt, sest parem kallas oli madal ja sealt oli meiepoolset kallast hea tulistada. Kalda ja jõe valvet teostas samuti ka 6. rood. Sideüksus kahe tiiva vahel puudus. Võtsin suure rutuga positsioonilt maha ühe kk ja kümme-kond lähemal-

asuvad meest ja ruttasin Luuga kaldale tagapool kaevikuid, et sissetungijaile vastu jõuda. Jõudsime jõe kõrgele kaldale ja valgustades raketidega jõge, selgus, et vastase kolonn ühe- või kahekaupa liikus parajasti kalda serva varjus meie kohal seljataha. Avasime tule ja pildusime ülevalt käsigranaate. Vastase salk hävitati.

Keskööks oli rügemendi poolt Feodormaa külasse varud juurde tõmmatud. 6. roodu kaevikutesse tuli Scouts rügemendi üksus. Imestasime Lewis'ide hulka, mis oli neil kaasas. Scoudid tutvunesid olukorraga rindel, kaevikutega, relvade asetusega jne., hiljem asusid varru Feodormaa küla lõunapoolsesse otsa.

Hommikupoole ööd tungis üks punaste osa, umbes 70—80 meest, Vanaküla, Feodormaa tee suunas just 3. ja 6. roodu vahel kohal traattõketest läbi. Üks pool sellest vastase osast sattus 3. roodu paremal tiival oleva rk ette ja teine pool 6. roodu vasakul tiival oleva rk ette. Vastase salk jäi 6. roodu lõigus meie kaeviku ette 20—30 m kaugusele lumme lamama. Vastane lamas seal kuni hakkas koitma ja kes jäid ellu, need võeti hommikul vangid. Palju neid ellu ei jäänud, seda näitab juuresolev ülesvõte, missugune on tehtud 3. roodu paremal tiival asuva rk juurest järgmisel hommikul. Teine ülesvõte on tehtud 6. roodu rindelt. Pildistati kohad, mis olid hävitatavad.

Üksikud vastase sõdurid olid traattõkkest läbi tunginud tervel 6. roodu rindel, kuid kõik jäid kaevikute ette lumme lamama kuni hommikuni, kus nad poolkülmanult võeti vangid.

Hakkas koitma ja sellega vaibus pealetung. See oli raskeim lahing Feodormaa kaitsmisel ja vastasele arvatavasti ka kaotusrikkam.

Kõik ootasid valgekminekut, et näha, mis tagajärjed lahingul olnud. Juba hakkasid paistma traattõkkesed ja selle taga lumel mustendavad laibad. Seisin roodu keskel, kui üks mees roodu paremal tiival jõe kaldal ronib kaevikust välja. Mees hakkas liikuma traataia poole. Silmapilk hiljem nagu käskluse järgi ronisid peagu kõik mehed kaevikust välja ja ruttasid lahinguvälja uurima. Vastane jättis maha üle 200 surnu. Laibad lamasid traataia all ja peal. Traataia taga oli rida surnuid valgeis mantleis ja traadilõikamise kääridega. Terve väli oli kaetud laipadega ja mustendavad kujud paistsid lumel silma kuni metsani, kus oli vastase asetused. Mõnes kohas oli ahelik nii kuidas ta liikus ka laipadena la-

mama jäänud (vaata ülesvõte). Jäi meelde üks laip, kes lamas selili, nagu kistud viltu, käed ja jalad kramplikult kõverad, nagu mõne vene tantsu juures, kus tantsija teeb hüppeid.

Ajasin mehed kaevikusse tagasi, sest vastane võis uuesti alustada pealetungi, või mehed lagedal väljal võtta tule alla ja aidata polnud siin ka enam midagi, sest haavatud olid juba ammu külma kätte surnud.

Hommikul ilmus polgu fotograaf, kes pildistas mõned kohad lahinguväljal. Ühtlasi ilmus 8. rood 6. roodule vahetuseks. 6. roodul oli Feodormaa kaitsmisel üle 20% koosseisust juba välja langenud. Rood vaajas puhkust. Rood ei läinud sellegipärast mitte varru, vaid asus kaitsesele Haaviko löiku, kus olukord oli vaikssem ja kergem.

6. rood kaotas Feodormaa surnutena ja haavatutena:

surma püssikuuli läbi	1
surma suurtükitle läbi	2
haavata püssikuuli läbi	1
haavata suurtükitle läbi	13
põrutada	8
Kokku	25 meest

Kaotused ei vähendanud sõdurite võitlustahet; kui üks langes, võitles teine kahe eest.

Uuesti asus 6. rood Feodormaa löiku kaitses 27. detsembril. On meelde jäänud üks jutustus, mida kuulsin räägitavat siis Feodormaa. Ei tea, kas see vastab tõele, kuid sündmus olnud järgmine: Pärast 11./12. detsembril lahingut Feodormaa küla all üks raskekuulipildur läinud ühel öhtul videvikus vana lahinguvälja uurima. Mõnisada meetrit meie traataia taga silmanud mees tee kraavis lumest väljapaistvaid saapaid. Kraapides lume pealt ära leidnud mees ühe laiba, kes korralikult riides ja head saapad jalas. Mehel omal olnud saapad päris räbalad. Mees katsunud saapaid kätte saada, kuid, et laip olnud külmanud, siis muidugi saapaid kätte ei saanud. Kahju olnud ka häid saapaid maha jätta. Lõpuks võtnud mees laiba selga ja toonud oma varjendisse või majja, kus meeskond elas. Siin asetatud laip ahju peale ja pandud tuli ahju. Teised vandunud küll ja tahtnud mehe ühes laibaga välja visata, kuid mees laibaga jäänud võitjaks. Laip ahju peal hakanud varsti sulama ja järkjärgult kõssi vajuma. Kui laip pehmeks sulanud, võetud tal saapad ja last ära, mille järele laip uuesti selga võetud ja üle traataia lahinguväljale tagasi viidud.

Pärast vaerahu tegemist lasti laibad külaelanikkude poolt ära vedada ja maha matta. Külaelanikkude jutu järgi vedanud nemad Feodormaa väljalt ära umbes 450 laipa. Osa laipu oli mürskudega purustatud ja kehaosi vedeles Feodormaa väljadel igal pool laiali. Osa laipu koristati loomulikult vastase poolt ära varem. Laibad, mis jäid pärast pealetungi tagasilöömist kaugele väljale mustendama, olid ööseti kadunud. Samuti koristati ära laibad, mis olid seespool traataeda. Kui nüüd oletada tagasihoidlikult, et seal sai surma 500—600 meest ja et lahinguväljal surmasaanud teevad välja 15% haawatute arvust, siis sai ai-

nult Feodormaa küla atakeerimisel vastasel haavata 4000 meest. On arusaadav, et vastase Narvarinde juhid kirjutasid oma ülemusele, et neil ei jätku mehi enam valveteenistuseks, rääkimata uutest pealetungidest rahuläbirääkimiste mõjutamiseks.

Kallivere elanikud rääkisid hiljem, et enne pealetungi harilikult olnud küla sõdureid nii täis, et pole kõik kuuridesse ka ära mahtunud, kuid pärast pealetungi olnud küla tühi. Kohalolevad juhid vastanud külaelanikkude pärimistele, kuhu jäid mehed, et mehed olevat lahingust tulnud tagasi teisteed kaudu ja asunud teistesse küladesse. Nii võtsime jõulusid vastu 16 aastat tagasi.

E. M.

Mehhaniseeritud osade kasutamisest kaitsel.

Kapten A. Kask.

Maailmasõjas võeti tank tarvitusele selleks, et teostada läbimurret positsioonist, mida oli raske vallutada teiste tolaaegsete relvadega.

Et tank ilmus lahinguväljale Maailmasõja lõpu poole, siis ei jõutud tanki välja arendada niivõrd, et ta oleks suutnud edukalt teostada kõigis lahinguolukordades.

Sedamööda aga, kuidas täiendatakse soomusmasinaid tehniliselt ja mida suurema-arvuliselt neid varustusele võetakse, pannakse nende peale rohkem ja raskemaid ülesandeid.

Et soomusmasinad on alalise võitlusvalmisoleku kõrval omandanud pärast Maailmasõda suure kiiruse ja sellega ühes paindumise tegevusel, siis on hakatud kasutama kaasaja soomusmasinaid ka kaitseülesanneteks.

Mehosad võivad ilmuda kiiresti ootamatu vastulöögi andmiseks ja sama kiiresti jällegi kaduda. Seega annavad mehosad võimaluse luua liikuvat kaitset paremini, kui teised maapealsed väeliigid.

Mehosade kasutamine ka kaitseülesanneteks, on põhjendatud juba sellega, et kõiki teisi väeliike kasutatakse samuti pealetungil kui ka kaitsel. Seega näib, et niisugust väeliiki, mis on kohane ainult pealetungi ülesannete täitmiseks, ei ole üldse võimalik luua, vaid igasugust väeosa, mis suudab pealetungi teostada, võidakse kasutada ka kaitsel.

Et selgitada lähemalt mehosade kasutamise seoses olevaid küsimusi kaitseolukorras, tuleb eelkõige käsitleda mehosade kasutamise põhiküsimusi:

- missuguste vaenlase väeliigi üksuste vastu kasutada mehosi;
- kus kohal vastast tabada, ja
- kui suuri mehosi on soovitatav kaitsel tegevusse rakendada.

Olles selgitanud nimetatud küsimused, on ühtlasi vajalik vaadelda mehosade teotsemisviise ja lõpuks ettevalmistustööd, mis on tingitud mehosade tegevusse saatmisest.

1. Mehosade kasutamise põhiküsimused kaitsel.

Maailmasõjas, tankide tegevusse saamisel, oli eesmärgiks, murda läbi traattõketest ja tankide abil maha suruda automaatreldade pesad, millised takistasid ründavat jalaväge vastase positsioonini jõudmast.

Soomusmasinate kasutamisel kaitsetegevuse juures ei ole teotsemine enam nii sirgjooneline, vaid mehosadele võidakse anda mitmekesiseid ülesandeid.

Kõigepealt kerkib üles küsimus: kelle vastu kasutada soomusmasinaid kaitsel; kas vastulöögiks vaenlase jalaväe-elavjõu vastu, vastase soomusosade vastaseks teotsemiseks, või koguni vastulöökideks vaenlase saaterelvade vastu.

Siintoodud küsimuse kohta võib leida mitmesuguseid arvamusi. Ühelt poolt öel-

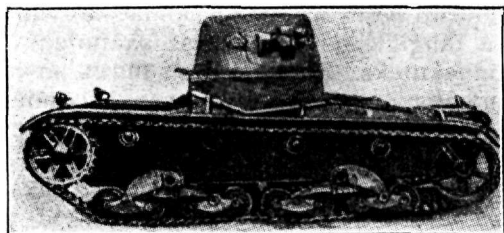
dakse, et soomusosadele on ka kaitseolukorras peamiseks märgiks vastase elavjõud. Teised sellevastu väidavad, et mehosi tuleb kaitseks kasutada vaenlase rünnaku teostatavate tankide ja saaterelvade vastu.

Mehosadele ülesannete andmisel tuleb arvestada eeskätt soomusmasinate võimeid. Kõik need soomusmasinad, mis on varustatud ainult kuulipildujatega, ei ole suutelised teotsema tankide vastu ja neid võib kasutada loomulikult ainult võitluseks vastase automaatrelvadega ja elavjõuga.

Kuulipildujaga varustatud soomusmasinaid tuleb kasutada vastulöögiks seal, kus ei teotse vastase tanke; või jälle tanketid astuvad tegevusse siis, kui on läinud korda vastase tankide rünnak tagasi lüüa, et sel viisil kõvendada vastulööki.

Need soomusmasinad aga, millised on varustatud suurtükkidega, peavad teotsema eeskätt tankide vastu, kuna vastase tangid, mis suudavad tungida positsiooni sisesse, osutuvad kõige hädaohtlikumaks vastase pealetungi teostavate jõudude hulgas.

Kaitsja mehosade tegevust vaenlase tankide vastu soodustab asjaolu, et kaitsja soomusmasinaid toetavad kaitsja relvad: tangitõrje- ja saatesuurtükid, miinipildujad, harilik suurtükivägi ja vastavalt võimalustele ka jalaväe automaatrelvad.

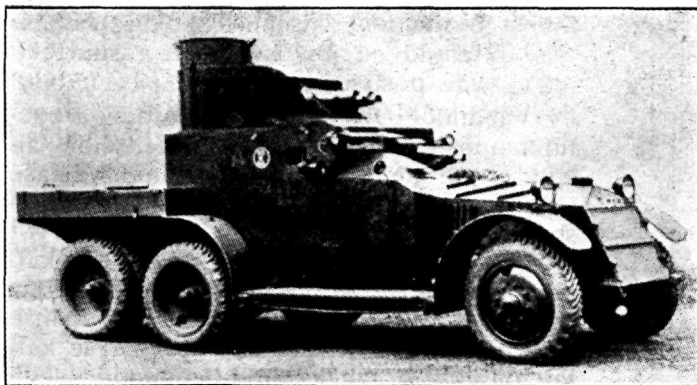

Ühe torniga kergetank Vickers.

Sellepärast, kaitseolukorras tanke kasutades ei ole alati vajalik nõuda, et ainult siis võib oma soomusmasinaid vaenlase tankide vastu saata, kui need oma võimete poolest vastase ületavad.

Kui kaitsja mehosadel on võimalik saada tihedat tuletoetust oma relvadelt, siis tuleb kasutada ka tehnilistelt omadustelt nõrgemaid, suurtükkidega varustatud soomusmasinaid vaenlase tankide vastu.

Sellejuures tuleb siiski meele pidades, et tankide omadused mõjutavad kahtlemata tankidevahelist võitlust, sest suurem kiirus laseb teostada kiiremaid ja osavamaid manöövreid ja tugevam soomus pakub suuremat kaitset vastase tule eest.

Kerge Lanchester-soomusauto. Briti ratsaväe standard tüüp.

Järelikult on eeldusi võiduks rohkem sellel poolel, kellel on kiiremakäigulised ja tugevama soomusega masinad, eriti siis, kui soomusmasinad peavad vastulööki teostama rohkem omal jõul, oma suurtükiväelt tihedat tuletoetust saamata.

Kaitsja mehosa kasutamist hõlbustab veel ootamatuse kasutamise võimalus suuremal määral, kui seda on võimalik teostada pealetungijal.

Ka vastase tankide arvuline ülekaal ei või kaitsjat tagasi hoida tanke kasutamast, sest isegi väike tangiosa, astudes võitluse vastase rünnakule liikuvate tankidega, teotsemas teatava kindla ülesande järgi ühises kaitsesüsteemi tervikus, suudab vaenlast nõrgestada.

Vastase tankidega võitluse astudes tuleb mõnikord mehosal võidelda ka vastase tankide pealetungi saatvate saaterelvadega. Võitlust vastase saaterelvadega tuleb siiski teostada ainult olukorra sunnil, kui vastulööki teostavad soomusmasinad satuvad nimetatud relvade tule alla. Vastase saaterelvade mahasurumist ei ole otstarbekohane teha otsekoheseks ülesandeks vastulööki teostavale mehosale, kuna seda ülesannet täidab normaalselt harilik suurtükivägi.

Kaitsel mehosi tegevusse saates tuleb otsustada ka, kus kohal vastulööki anda. Võib märkida kolm iseloomustavat võimalust:

- teostada vastulööki vastupanupositsiooni ees, vastase jõudude pihta, enne kui need on jõudnud veel rünnakule asuda;
- vastupanupositsiooni eelserval, sel momendil, kui vastase tangid on sisse murdnud vastupanupositsiooni eelserva, ja vastase suurtükivägi tule üle kannab positsiooni sisesse, või

— positsiooni sisemuses, kui vastase tangid on jõudnud kaitsja suurtükiväe positsioonide ette.

Vastulöögi teostamine mehosadega vastupanupositsiooni ees võib aset leida ainult erijuhtudel, kui on avastatud vastase tankide koondis, mida vastane kavatses kallaletungiks.

Ka on mõeldav mehosa vastulöök kallaletungi organiseerivale jalaväele enne, kui see on suutnud alata kallaletungi. Niisuguse vastulöögi eesmärgiks on vastase kallaletungiks organiseeritud jõudude segi-paiskamine.

Vastulöök vastupanupositsiooni eelservast eespool võib anda tagajärgi ainult siis, kui teda on võimalik läbi viia vastasele täiesti ootamatult.

Et ära hoida vastase tankide rünnaku mõju positsiooni sisemuses, peaks kaitsja teostama mehosadega vastulöögi vastupanupositsiooni eelserval, enne kui vastase tankidele jõuab järgneda positsiooni sisse-murdev jalavägi.

Teiselt poolt on aga vastulöögi teostamine vastupanupositsiooni eelserval raskendatud. Et vastulööki teostada vastupanupositsiooni eelserval, selleks tuleb mehoad asetada positsiooni sügavusse vaid 0,5—1 km, sest ainult siis jõuavad kaitsja tangid õigeaks ajaks vastase ründavatele tankidele vastu, kuna ei ole eeldusi selleks, et läheb korda avastada vastase tankide pealetungi enne, kui need on jõudnud 1—0,5 km kaugusele positsiooni ette.

Asetades tangid nii lähedale vastupanupositsiooni eelservale, ei ole võimalik neid moondata küllaldaselt vaenlase vaatluse eest. Seega on niisugusel juhtumil raskendatud ootamatuse saavutamine ja soomusmasinad võivad sattudes vastase suurtükiväe tule alla kannatada asjatuid kaotusi, enne kui nad suudavad vastulöögile asuda.

Tähendab, vastulöögi teostamine vastupanupositsiooni eelserval osutub võimalikuks ainult eriti soodsate maastikutingimuste juures.

Jääb üle veel kolmas võimalus — teostada vastulöök positsiooni sisemuses, mis osutub ka kõige mõjuvamaks.

Vastase tangid, jõudes positsiooni sisemusse, kaotavad kindla rivistuse, mille tõttu on raskendatud nende juhtimine, kui keruvad esile uued ülesanded, milliseid vastasel esialgses tegevuskavas ei olnud. Ka kaotavad vastase tangid positsiooni sisse tungides tiheda kontakti oma saaterelvadega, ega saa nendelt tuletoetust kaitsja

vastulööki teostavate soomusmasinate tegevuse takistamiseks.

Ka satuvad vastase edasitungivad tangid positsiooni sisemuses tangitõrjesuurtükide ja lahtistelt positsioonidelt tulistatava hariliku suurtükiväe tule alla.

Seega näib, et kõige soodsam on kaitsjal tegevusse saata oma mehosad vastulöögiks positsiooni sisemuses.

Kui sügaval positsiooni sisemuses peab vastulöök aset leidma, oleneb olukorrast ja tuleb igakord kindlaks määrata peamiselt maastiku tingimuste kohaselt. Üldiselt võib vastulöögi teostamise rajoon olla vastupanupositsiooni eelservast tagapool 1—2,5 km.

Vastulöögi teostamine tagapool suurtükiväe positsioone ei ole enam mõjuv, sest vastulööki teostavad tangid ei leia enam tuletoetust oma suurtükiväelt, kuna sel juhtumil on vastase tangid juba vallutanud suurtükiväe positsioonid.

Jõud vastulöögiks määrab normaalselt väekoondise ülem.

Et saavutada suuremat efekti vastulöögil, koondatakse kaitsel kõik soomusmasinad väekoondise ülema käsutusse.

Praegu maksivad vaated nõuavad pealetungi ülesannete täitmiseks massilist mehoad tegevusse saatmist. Kaitsetegevusel sellevastu võib tagajärgi anda ka väiksemate tangiüksuste tegevusse saatmine vasturünnakuteks. Siinjuures on tähtis, et löök suunataks vastase rivistusse koondatud jõududega, vaatamata sellele, kui suur mehosa löögist osa võtab.

Kaitsel on mõeldav koguni ka üksiku tangi tegevus. Eriti niisugused tangid, mis omavad tugeva soomuse, võivad tekitada vastasele kaotusi. Seega on võimalik edukalt kasutada kaitsel ka keskmisi ja raskeid tanke, millede soomust ei suuda läbistada vastase jalaväe rünnakut saatvate tankide relvad. Pealegi ei ole positsiooni sisemuses kaitsja tankidel suurt hädaohtu vastase hariliku suurtükiväe täpse tule alla sattumiseks, mis võiks neid rivist välja viia.

Et teostada vastulööki vastupanupositsiooni ees, vastase kallaletungiks ettevalmistavate osade pihta, selleks on vajalik suuremaid jõude, kuna sel juhtumil ei ole mehoadel tihedat otsest suurtükiväe tuletoetust.

Vastulöögi teostamisel tuleb kaaluda ka mehoad tegevuse kokkukõlastamist teisest väeliikidest vastulöögiks määratud üksuste tegevusega.

Mehosade vastulööki vastase tankide pihta ei ole võimalik siduda väekoondise üldise vastulöögiga, sest mehosa vastulöök teostatakse kiirelt ja suuremalt osalt enne, kui on selgunud üldise vastulöögi suund ja jõutud vastulöögi teostamisele asuda.

Ka siis, kui mehosad on määratud vastulöögiks peamiselt vaenlase jalaväe vastu, ei ole võimalik igakord ühiselt sooritada vastulööki teiste väeliigiosadega.

Mehosad teostades vastulöögi sisse-murdnud jalaväe osade pihta, paiskavad vastase segi, takistavad automaatrelvade järgijõudmist sisse-murde kohta ega lase sisse-murdnud vastasel organiseerida vastupanu. Kui soomusosade vastulöök üksinda ei suuda vastast lõplikult tagasi paisata, nõrgestab ta siiski sissetunginud vastase osi vähemalt niivõrd, et soomusosade rünnakule peatselt järgnev üldväekoondise vastukallaletung ei leia eest maasse küninistunud vastase pidevat automaatrelvade tuld.

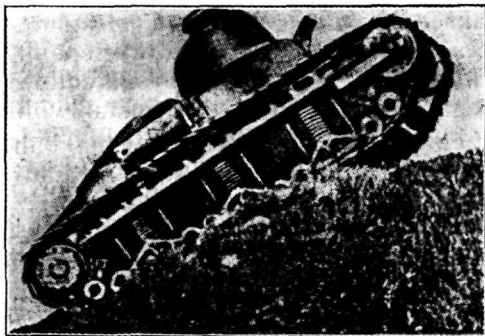
Endastmõistetavalt tuleb vastaval juhil igakord enne vastulöögi teostamist kaaluda, kas saata mehosad vasturünnakule enne üldist vastukallaletungi, või teostada vastulöök ühiselt teiste osadega.

Siin on mõõduandvad vastase sissetungi sügavus ja aeg, mis kulub üldise vastukallaletungi organiseerimiseks.

Nii selgub, et mehosade kasutamisega kaitsel võib tugevdada ja täiendada üldist kaitsesüsteemi.

2. Mehosade teotsemisviisid kaitsel.

Mehosad asudes tegevusse kaitsel, peavad üldiselt täitma kõiki neid nõudeid, mis teisedki väeliigid. Eriti suurt tähelepanu tuleb pöörata maastiku kasutamisele. Ainult osav maastiku kasutamine, mitte üksinda löögi andmisel, vaid ka mehosade koondamisel positsioonile ja löögi etteval-

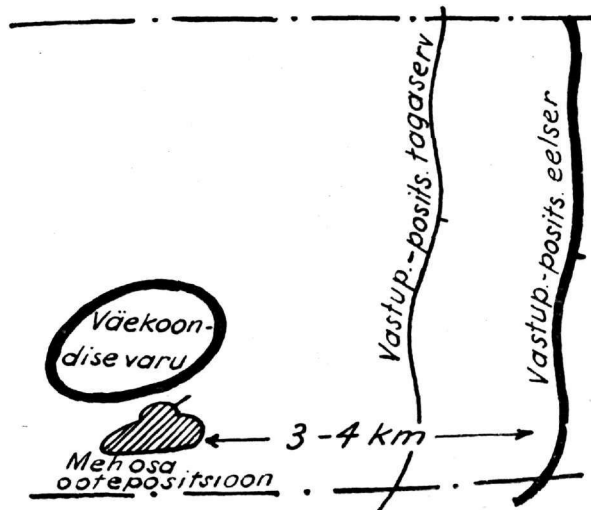

Tank Renault NC-27.

mistamisel tagab täieliku ootamatuse, mis on peamiseks vastulöögi kordamineku eeltingimuseks.

Kui kaitsja mehosad ei ole täielikult moondatud, võib pealetungija neid märgata enne pealetungi algust ja nende tegevusse rakendamist takistada peamiselt suurtükiväe tulega.

Mehosad tuleks kaitsel koondada positsiooni sügavusse vähemalt 3—4 km vastupanupositsiooni eelservast tahapoole. Lähemale paigutus ei taga küllaldaselt varjatud mehosade positsioonile koondamist.

Joon. 1.

Ka peab mehosal olema positsiooni sisemuses võimalus avaraks manööverdamiseks, et vajalikus suunas löögiks määratud jõude tegevusse saata.

Mehosade kaugemale positsiooni taha asetamine tagab küll kindlamini moondamise, kuid kaugel asuvad mehosad võivad löögiks hilineda, ega suuda täielikult ära kasutada oma suurtükiväe poolt tankide löögi toetuseks antavat tuld.

Mehosade ootepositsioon olgu väekoondise, või peasuunas teotseva väeosa varudepositsiooni läheduses, mis hõlbustab mehosa juhtimist ja vajaduse korral selle tegevusse saatmist ühiselt väekoondise varuga.

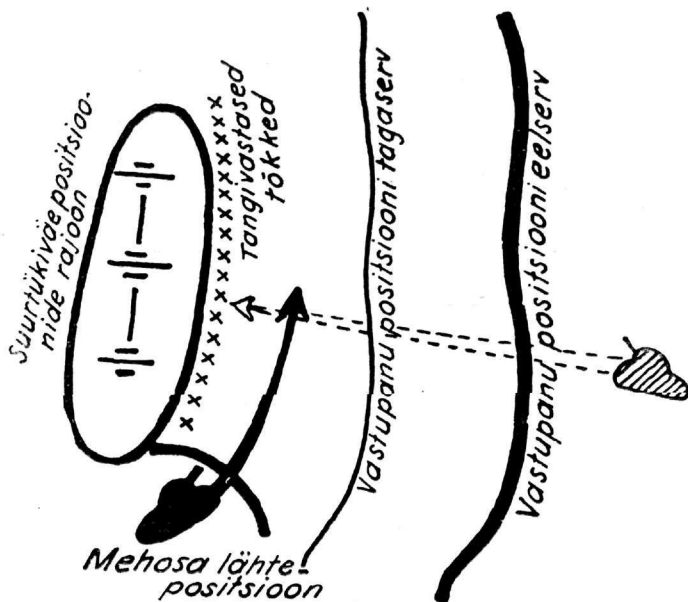
Ootepositsioonile võivad mehüksused jääda kauemaks, ja sellepärast peab ära kasutama seal kõik moondamisvõimalused.

Et vastane võib ka eeskujulikult moondatud mehosa avastada, kas maapealse või lennukiväe abil, siis on vajalik alati valida tagavara ootepositsioonid, kuhu võib ümber paigutada niipea, kui on kahtlusi, et vastane on märganud mehosa asukohta.

Sellepärast peavad mehüksused asuma ootepositsioonil niiviisi, et nad suudaksid kiiresti läbi viia ümberpaigunemist. Järelikult peab meeskond olema alaliselt masinate otseses läheduses.

Vastase pealetungi algades asub meeskond võitlusvalmis olekusse. Et mehosa meeskond asuks õigeaegselt võitlusvalmis, ja et oleks samuti tagatud õigeaegne mehosa väljasuunamine vastulöögiks, peab olema loodud väekoondise juhi ja mehosa vahel kindel side.

Ühes ootepositsiooniga valitakse ka lähtepositsioon, kuhu asuvad soomusmasinad just siis, kui vastase tangid on sisse-murdmiseks lähenemas. Liiga varajane asumine lähtepositsioonile ei ole soovitatav, sest

Joon. 2.

vastane võib õhuluure abil seda märgata ja lähtepositsioonile asunud soomusmasinad suurtükiväe tule alla võtta, enne kui need jõuavad löögiks tegevusse astuda. Ka võib vastane teatada oma pealetungivatele tangiüksustele kaitsja tankide olemasolust, mis-teel kaob ootamatus.

Asumine lähtepositsioonile tuleb teostada nii, et vastupanupositsioonini jõudnud vastase tangid seda ei märkaks. Lähte-positsioonil on soomusmasinate moondamine veel tähtsam, kui ootepositsioonil. Kui ootepositsioonil on vajalik tanke moondada peamiselt õhuvaatluse eest, siis lähte-positsioonil tuleb moondamine nii läbi viia, et neid ei ole märgata ka maad mööda lähe- nedes.

Lähtepositsioonilt olgu vaba väljasõidu võimalus, mitte üksinda ettenähtud löögi-, vaid ka teistes suundades, et vajaduse korral oleks võimalik teostada manöövrit vastavalt olukorrale.

Lähtepositsioonile asuvad soomusmasinad normaalselt varitsema, kust nad avavad kõigepealt tule lähedalt kauguselt vastase tankide pihta, millised püüavad jõuda kaitsja suurtükiväe positsioonideni. Tulelööki peab vastase tanke tabama tiivalt.

Lähtepositsioonilt vastast tulistades, peab 1—2 minuti jooksul selguma tuletage-järjed. Esimese tulelöögi tagajärjel, kas saab kaitsja ülekaalu enda kätte ja sunnib vastase taanduma, või on sunnitud vastasega võitlust jätkama lahtisel maastikul.

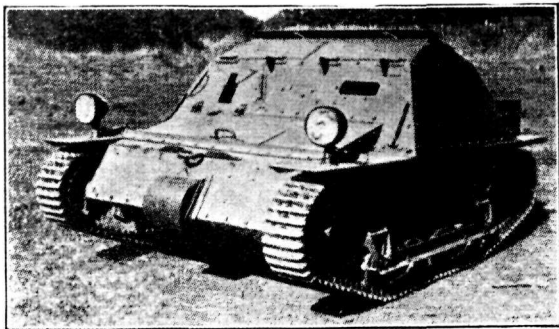
Pärast esialgset tulelööki, kui vastane ei ole väga suures ülekaalus, teostab mehosa manöövri, et vastaseni jõuda ja teda tabada kõige lähemalt kauguselt, samal ajal, kui suurtükivägi jätkab vastase tulista-mist rindelt. Sellejuures peab jääma siiski peamiseks eesmärgiks tabada vastast ootamatult mõjuva tulelöögi lähtepositsioonilt. Mehosa tormamine vastase soomusma-sinate peale kõige otsemat teed, nagu teeb seda ründav jalavägi, ei anna igakord loo-detud tulemusi.

Jalavägi, teostades vasturiinnakut, püüab saavutada lõppeemärki — hävitada vas-tane täägiga. Sellevastu tangi tormamine tangi peale ei anna arvatavasti soovitud tagajärgi.

Sel juhtumil aga, kui on otsustatud vas-tase tankide edasitung seisma panna sellel joonel, kus teostatakse esimene tulelööki mehosa poolt, siis sõidavad kaitsja tangid välja igal juhtumil lähtepositsioonilt lahti-sele maastikule, et manöövri ja tulega jät-kata võitlust.

Kui maastik on kõigiti soodus ja kui kaitsjal on kasutada soomusmasinaid suu-remal arvul, võib vastasele anda kaks üks-teisele järgnevat vastulööki. Esimene löök antakse vähemate jõududega, et ainult vas-tast segi paisata ja vastase tähelepanu köi-ta, kuna teine löök järgneb suuremate jõu-dudega teisest suunast ja otsustab võitluse.

Lähtepositsioonil peab olema ühtlasi võimalus ka tagasitõmbumiseks juhtumil, kui vastane teostab pealetungi suurte jõu-dudega ja vaatamata kaitsja tankide tule-löögile tungib edasi. Kui niisugusel juhtu-mil kaitsja ei taha pealetungivat vaenlast vastu võtta otsustava tulelöögi, jääb tei-ne võimalus — kiiresti tagasi tõmbuda ja veel kaugemal positsiooni sisemuses asuda

Carden Loyd kerge tank Mark VI B, mis on kasutusel Poolas, Kanadas, Inglismaal j. m.

uuesti varitsemata, et teistkordsest vaenlase tanke vastulöögi tabada.

Vaenlase jalaväe vastu tegevusse astudes, on vastulöögi teostamine lihtsam, sest soomusmasinad ise ei ole nii suures tabamishädaohus.

Edu mehosade vastulöögil on oleneb väga palju ka meeskonna osavusest ja meelegi kindlusest. Väike tangiüksus ja isegi üksik tank, kasutades ülimal määral maastikku, manöövriviks kiirust ja tule täpsust, võib vastasele kaotusi tekitada.

Kui vastulöögi alla sattunud vastase tangid sunnitakse taanduma, siis tuleb neid jälitada kuni vastase lõpliku hävitamiseni. Kui vaenlase taanduvad tangid peavad läbistama mõne defilee või ületama loodusliku tõkke, siis on see parimaks juhuseks vastasele lõpliku hoobi andmiseks.

Kui jälitamist teostavad suuremad jõud, siis võib jälitamine ulatuda vastase tagalas õige sügavale. Igal juhul tuleb püüda jälitamist teostada kuni vastase suurtükiväe positsioonideni. Vastase suurtükiväe positsioonide ründamisega paisatakse segi kogu vastase pealetungiks organiseeritud relvade koostöö. Jälitamine peab teostatama vaenlase kannul, et vastasel ei oleks võimalik jälitajaid tanke suurtükiväe tule alla võtta.

Jälitamise lõpetades pöörduvad tangid tagasi, selleks enim määratud koonduspunkti. Kui jälitamiselt tagasi pöördumine ei ole võimalik jälitamise suunda mööda, siis tuleb selleks valida mõni uus suund, kus puuduvad looduslikud tõkked.

Koondumispunktiks ei ole kohane määrata enam endist ootepositsiooni, sest vastane võis selle avastada tankide väljasõidu korral. Küll võib aga olla koonduspunktiks mõni tagavara-ootepositsioon.

Asumist koonduspunkti on võimalik muundada kunstliku suitsu- või udukattega.

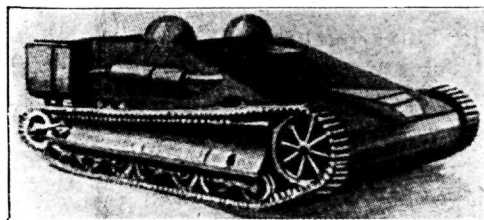
Katet tuleb sel puhul teha mitte üksinda koonduspunkti rajoonis, vaid laiemal maalal positsiooni sügavuses mitmes kohas.

3. Ettevalmistustööd mehosa vastulöögi teostamiseks.

Ühes kaitsepositsiooni organiseerimisega tehakse vajalikud ettevalmistused ka mehosade vastulöögi teostamiseks.

Rindeosa vastulöögi suuna ja oote- kui ka lähte- ja tagasipositsiooni vastulöögi määrab kindlaks väekoondise ülem. Täpse luure teostab maastikul vastav mehosa ülem. Kõik vajalikud tööd vastulöögi läbiviimiseks teostatakse samuti mehosa ülema juhtimisel.

Kui on vajalik teostada mingisuguseid töid väeosa poolt, kes asub kaitset selles rajoonis, kus mehosa vastulöök kavatsatud, siis teeb selleks korralduse väekoondise ülem, kuid tööd viiakse läbi mehosa ülema soovide kohaselt.

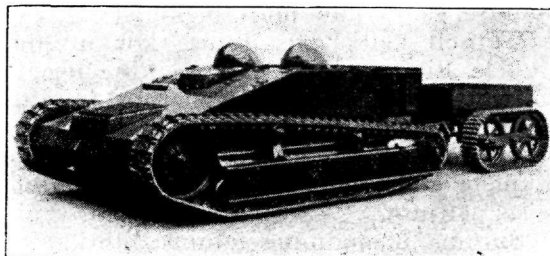
Väiketank Renault.

Plaanikindla kaitse juures valmistatakse ootepositsioon ette juba enne, kui soomusmasinad sinna asuvad.

Soodsaimaks ootepositsiooni kohaks on siiski noor mets või kõrge võsa, mis varjab küll soomusmasinaid õhuvaatluse eest, kuid ei takista läbipääsu.

Kui ootepositsioon asub suuremas metsas, siis tuleb valmistada läbipääsud sinna asumiseks ja väljasõiduks.

Lähte- ja tagasipositsioon tuleb valida nii, et vastase tangid satuksid löögi alla just siis, kui

Renault jalaväe traktor, tüüp UE.

nad on läbinud mõne defilee, või ületanud loodusliku tõkke.

Iga soomusmasina asukoht lähtepositioonil määratakse kindlaks pärast põhjaliku luuret. Et hoida ära segiminekuid, tähistatakse iga masina asukoht nii, et see juhile oleks näha juba kaugelt.

Et lähtepositioonile asumine viiakse läbi lahingu kestusel, siis peavad olema tehtud aegsasti kõik ettevalmistustööd ka lähtepositioonil.

Samuti valmistatakse ette liikumissuunad ootepositsioonilt lähtepositioonile ja löögisuunad lähtepositioonilt kindlaksmääratud suundades. Selleks tuleb teha nendes suundades ülekäigud kaevikutest ja läbikäigud tõketest, kui neid positsiooni sisemuses on loodud.

Liikumine ootepositsioonilt lähtepositioonile teostatakse hargnenult, millele vastavalt tuleb ka ette valmistada maastik.

Ettevalmistused mehosa vastulöögiks tehakse normaalselt päevaseks olukorraks, sest tuleb arvata, et pimeduses ei teostata suuremaid tankide pealetunge.

Ja kuigi pealetungist öösi võtavad osa vastasel ka tangid, on vastulöögi teostamine öösi mehosaga oma positsiooni sisemuses peaaegu võimatu.

Olenevalt sellest on võimalik lähtepositioonile ja löögisuundadele vajaduse korral püstitada nähtavaid tähiseid, et tagada korrapärasest mehüksuste tegevust vastulöögil.

Peale kõige tuleb teha ettevalmistused ka vastulöögilt tagasipöörduvate tankide juhtimiseks positsiooni taha — koonduspunkti.

Kokkuvõte.

Eeltoodust selgub, et mehosi võib kasutada ka kaitsel. Seega ei ole soomusmasinad jäänud mitte ainult pealetungi relvaks, nagu neid Maailmasõjas tegevusse saadeti, vaid kaasajal hinnatakse väärikalt tanki kui kaitserehva.

Mehosade kasutamisega kaitsel on võimalik kaitsel muuta veelgi liikuvamaks ja paindavamaks, kui seda on võimaldanud teised väeliigid.

Ühtlasi muudab mehosade kasutamine kaitse organiseerimise ja kaitselahingu läbiviimise keerukamaks, kuna on juurde tulnud üks kaitsejõudude element.

Eriti sellepärast muudab mehosade kasutamine kaitsetegevust raskelt juhitavaks, et mehosa astub tegevusse positsiooni sisemuses, mis nõuab kõigi üksikasjade ettenägemist.

Allveelaevastiku sihtkapitali tegevusest.

Allveelaevastiku Sihtkapitali põhikirja ja Kaitsevägede Ülemjuhataja kindralleitnant J. Laidoneri soovi kohaselt Allveelaevastiku Sihtkapitali juhatus Vabadussõja algpäeval, 28. nov. s. a. andis üle härra Riigivanemale seni kogutud annetustest esimese osana 160.000 krooni.

Esimese summa üleandmine härra Riigivanemale toimus pidulikkusega Kadrioru lossis Kaitsevägede Ülemjuhataja kindralleitnant J. Laidoneri, kõigi Vabariigi Valitsuse liikmete, Sihtkapitali komitee, kohalikkude toimkondade esimeeste ja ajakirjanduse esindajate juuresolekul.

Täpselt kell 1200 ilmus kokkutulnute keskele Riigivanem K. Päts, kes tervitas kõiki üksikult. Seejärel pöördus tervituskõnega Riigivanema poole Sihtkapitali komitee esimees A. Uesson, teatades komitee liikmete ja toimkonna esimeeste kokkutulemise põhjuse.

Summa üleandmine toimus Sihtkapitali juhatuse esimehe admiral J. Pitka poolt aktiga, mille tekst alljärgmine:

Kõrgesti austatud härra riigivanem.

Täna, võidurikka Eesti vabadussõja alguse 17. aastapäeval Allveelaevastiku Sihtkapitali juhatus oma põhikirja (RT Lisa nr. 44 — 1933) § 17 ja komitee 12. nov. 1935. a. otsuse (koosoleku protokoll nr. 5, § 3) alusel palub Teid võtta vastu Allveelaevastiku Sihtkapitali poolt senikogutud üks sada kuuskümmend tuhat krooni.

Summa on paigutatud hoiale:

Eesti Panka: tähtajal. arvele rahas Kr. 20.000.—
Krediit Panka: tähtajal. arvele rahas „ 100.079.50
Pikalaenu Panka:

- 1) Eesti Maapanga väärtpaberites „ 15.000.—
- 2) Tartu Hüpot.-Panga väärtpab. „ 24.920.50

Kokku . . Kr. 160.000.—

Nende summade kasutamist palub Sihtkapitali juhatus Teid, Härra Riigivanem, võtta oma korraldusse tänasest päevast. Üleantud summadel saavad protsendid kuuluvad Sihtkapitali summade suurendamiseks.

Härra Riigivanem, Allveelaevastiku Sihtkapitali juhatus palub Teid, kui kaitsevägede kõrgemat

Allveelaevastiku Sihtkapitali juhatus:

Pildil vasakult istuvad: ins. E. Avik — sekretär, kindral N. Reek — I abiesimees, admiral J. Pitka — esimees, kindral J. Orasmaa — II abiesimees, pres. P. Öpik — laekur. Seisavad: kapten J. Luks — asjaajaja, direktor T. Kind — abilaekur ja m. ltn. A. Jürgenthal — raamatupidaja.

juhti, rahvaalgatusel kogutud ja täna Teie käsutusse antud summat kasutada allveelaevastiku täiendamiseks riigikaitsele tarviliku uue sõjalaeva ehitamiseks.

Tallinnas, 28. nov. 1935. a.

Allveelaevastiku Sihtkapitali juhatus:

- J. Pitka, esimees.
- N. Reek, I abiesimees.
- J. Orasmaa, II abiesimees.
- P. Öpik, laekahoidja.
- T. Kind, abilaekahoidja.
- E. Avik, sekretär.
- J. Luks, abisekretär.
- A. Jürgenthal, raamatupid.

Akt oli köidetud Eesti punase risti poolt valmistatud ja kunstipäraselt väljatöötatud nahkkaantesse.

Aktile olid alla kirjutanud kõik komitee liikmed ja kohalikkude toimkondade esimehed. Ühtlasi andis Sihtkapitali juhatus esimees Riigivanemale üle albumi toimkondade juhatusete piltidega ja Sihtkapitali teenetemärgi. Samasugune album ja teenetemärk anti ka Kaitseväge Ülemjuhatajale, kuna Vabariigi Valitsuse liikmetele aga tee-

netemärk. Lõpuks palus admiral J. Pitka Riigivanemat annetada teenetemärk ka kõigile toimkondade liikmetele, mida Riigivanem ka tegi, pöörates sealjuures koosolijate poole kõnega, mis kokkuvõetult järgmine:

„Minu härrad, olete tulnud siia tähtsal päeval üle andma rahva poolt kogutud summasid. 17 aasta eest seisime oma rahva saatuse ees. Meie teame, et ilma rahata ja paljaste kätega astusime vastu suurele rahvale. Meie tulime aga ülesandega toime ja suutsime vastu panna. Olgu see ilusaks eeskujuks ka tuleviku kohta. Ühtlasi peame järeldama, kui tähtis on varustada riiki kaitseabinõudega. Vabariigi valitsus näeb riigi ümberkorraldamise töös oma selja taga seisvat kogu rahvast. Asjaolu, et teie kui ärksamad kodumaa pojad siin rahva poolt kogutud summasid üle annate, näitab, et rahvas võtab osa sellest tööst, mida teeb valitsus. Selle eest teile palju tänu. Haritud maailm põlgab sõda. Kui suudame esimesel hetkel end kaitsta, siis pole meil midagi karta, sest meie ei jää üksi. Põlates sõda peab aga olema valmis enesekaitseks. Selleks aitab kaasa rahva poolt kogutud raha, mis siin täna üle anti.“

Kadrioru lossist sõideti kaitseväge kalmistule. Kalmistule oli üles rivistatud me-

*Ülal: Hr. Riigivanem peab kõnet.
All: Aukompani saabub kaitseväe kalmistule.
Paremal: Pärja viimane Vabadussõjas lan-
genute kalmule.*

revaelaste spaleerid ja orkester värvatest kuni mausoleumini. Pärja asetab langenute kalmule Sihtkapitali nimel juhatuse esimees admiral J. Pitka järgmise kokkuvõtliku kõnega:

„Inimesed on vabad ja iseseisvad puht oma loomusunnilt. Kui meie oleme saavutanud raskest võitlustes oma vabaduse, siis on meie kohus seda ka hoida ja kaitsta. Ühtlasi on meie kohuseks mälestada suurimas tänutundes neid ohvreid, kes, astudes välja meie vabaduse eest, langesid 17 aastat tagasi.“

Lühike pärjapaneku tseremoonia lõppes koraaliga „Ligemal Jumal Sul.“

Kalmistult sõideti ohvitseride keskkogu kasiinosse Kaitseministri poolt antavale eele. Einest võtsid osa Kaitsevägede Ülemjuhataja kindral Laidoner, Vabariigi Valitsuse liikmed, Allveelaevastiku Sihtkapitali komitee ja juhatuse liikmed, kohapealsete toimkondade esimehed ja ajakirjanduse esindajad.

Einel Kaitsevägede Ülemjuhataja kindral J. Laidoner pöördus koosviibijate poole järgmise kõnega:

„Avaldan kaitseväe ja merejõudude nimel tänu kõigile neile tegelasile, kelle energilise töö tulemusena täna võidi Riigivanemale üle anda rahva annetustena kogutud summa meie merejõudude kaitseabinõude suurendamiseks. Minule on täna päev osutunud eriti meeldivaks. Täna mälestame vabadussõja alguse päeva, kuid ma ei taha mitte sellest kõnelda, vaid teistest asjaoludest, mis tänase päeva teevad eriti meelejäänuks.“

Seni on meie seltskondlikud organisatsioonid katsunud oma tööd korraldada võimalikult riigi toetusel ja kaasabil. Kuigi oldi valmis seltskondlikku abi ja toetust korraldama, sooviti siiski, et ka riik omapoolse toetusega tuleks kaasa. Õeldi,

et — ilus, me kogume omalt poolt 100 krooni, aga riik lisagu oma kassast 1000. Täna on seltskond ise annud meie olude kohta kenakese summa. Sellega ei saa veel allveelaevastikku üles ehitada, kuid selle rahaga saab juba asuda ühe väikese üksuse, kas või rannakaitse valvelaeva ehitamisele. Käesoleval momendil ei ole tähtis annetussumma suurus, vaid seltskonna meeleolude, mentaliteedi muutus, millele tahtsin tähelepanu juhtida ja mis tänase päeva teeb meeldivaks. Meie senistes mõtlemisviisides on sündimas pööre — seltskond ta-

hab ise omalt poolt hakata jõudumööda toetama riiki.

Teiseks momendiks, võib-olla veel tähtsamaks, on, et seltskonnas järkjärgult hakkab suureneva arusaamine riigikaitse vajalikkusest ja tähtsusest. Meil on alati kõneldud meie maa hädaohlikust asendist, mis on alalises ähvardusohus suurte naabrite poolt. Kuid meie geopolitiline olukord ei ole siiski nii hädaohlik. On riike maailmas, nende hulgas riike ka Euroopas, kelle geograafiline ja politiline seisund on palju halvem meie omast. Ja need riigid julgevad siiski edasi elada. Meie olukorra hädaohlikkuse alaline kirjeldamine, selle kordamine lähendaks meie kindluse-, meie enesetunde allakiskumist.

Admiral J. Pitka loeb kapitali üleandmise akti teksti enne albumi üleandmist hr. Rüigivanemale.

Oleme saanud 15 a. rahus elada. Meil on olnud edu nii kultuuri kui ka majanduse alal. Võime praegu juba kõnelda teatud majanduslikust tõusust. See edu just kohustab meid mõtlema intensiivsemalt kaitseküsimusile. Sest kellele me siis töötame ja elame, kui mitte enestele, oma järeltulemale põlvele. Ei oleks mõtet rühkida, kui kõik senised edu saavutused võiksid äkki minna kaduma, langeda võõraste kätte. Meie kättevõidetud kultuuri- ja majandushüved kohustavad meid valmis olema eneste kaitseks.

Oleme seni viibinud ebakohase mentaliteedi kammitšais, suurendatud kartuse meeleolus, et vaadake, kui hiigla suured naabrid meid ümbritsevad ühelt ja teiselt poolt, kas suudame neile vastu panna, kas julgeme seda teha. Pean siin mainima vana ajaloolist tõde, kuidas suurtes heitlustes ja kokkupõrgetes lõpuks ikkagi vähemajõulised on suutnud endid kaitsta tugevamate vastu. On ainult tarvis kindlat enesekaitse tahet ja enesekaitse vajalikkuse mõistmist.

Tahe ei ole veel kõik, peame oma riigikaitset reaalselt korraldama ja selleks ohvreid tooma. Maailmasõjast on möödunud juba 20 aastat, olukorrad kipuvad muutuma jälle ärevaiks. Riigid ja rahvas on asunud energiliselt lahendama kaitseprobleeme. On riike, kes praegu ühe kolmandiku oma eelarvest kulutavad kaitsekorraldusile. Meie ei ole seni saanud oma riigi eelarvest ühte neljandikku anda riigikaitse vajaduste katmiseks. Kui meie siin ei ohverda, võime viimaks sarnleada majapidamistele, kus on küll kogutud jõukust ja vara, kus ei ole aga õigel ajal taibatud ehitada kindlat aita, muretseda raudkappi, kuhu võidakas varjule panna kogutud varasid. Laokil olev jõukus on tihti ahvatluseks võõrastele, kes heal meelel heidavad pilku teise omandusele.

On sellepärast arusaadav, et kui üks rahvas jätab oma riigikaitse hooletusse, tema maa-ala võib muutuda ahvatlevaks saagiks teistele. Selles ei olegi midagi imesteldavat ega hukkamõistetavat: iga rahvas kannab eneses suurenemistungi, see peabki nii olema, muidu rahvas ei ole elujõuline. Meie ei taha ega vaja uusi maid, vähemalt praeguses olukorras, meie peaküsimuseks jääb, kas suudame ja jõuame korraldada enesekaitset nii, et võiksime elada rahus ja puutumatult oma maa-alal. Vastan sellele — meie suudame.

Moodne relvastus nõuab palju raha. Kui väike-riik tahab ja julgeb elada, peab ta enesekaitse abinõude soetamiseks kandma suuri ohvreid. Kuid peasi — meie ei tohi kaotada eneseusaldust, eneseusku. Kui meie hästi korraldame oma kaitseväge, kandub kindlusetunne kaitsevält üle kogu rahvale. See kasvatab usku, et suudame seisma jääda. Rahva kindlusetunne võimaldab jõukuse kasvu, majanduslikku tõusu. Majanduslik jõukus omakorda lubab arendada kaitsejõudusid. Nii need tegurid on tihedalt põimitud üksteisega. Seda meelelaadi, seda mentaliteeti vajame kõige rohkem. Viige siit koju kaasa tänu senise ärksa töö ja selle tulemuste eest, süvendage arvamust, et kui me tahame, me ka suudame endid kaitsta. Need ei ole ainult sõnad.

Kallaletung merelt ei ole aga kaugelki kerge teostada. Näitena võib tuua Saaremaa vallutamist sakslaste poolt. Selle operatsiooni läbiviimiseks toodi siia 13 dreadnoughti, kõnelemata ristlajaist ja teistest abilaevadest. Ja sakslased märkisid hiljem ise, et kui neile oleks vastu astunud üksainus tugev rügement, kahtlane, kas operatsioon siis oleks õnnestunud.

Kordan veel, mulle kui kaitsejõudude ülemjuhatajale valmistab erilist rõõmu, et seltskond va-

batahtlikult on kannud kokku summa riigikaitse kõvendamiseks. Jätkugu see tegevus ja töö. Teie, juhtivad tegelased, hoiate seda tulukest, mis peab meeled erksad. Veel kord suur tänu kaitseväge ja merejõudude poolt. Viige edasi oma tööd sama innu ja hooga.“

Allveelaevastiku sihtkapitali komitee esimees A. Uesson teatas oma vastuses Kaitseväge Ülemjuhatajale, et ennelõunasel ühiskoosolekul (sihtkapitali komitee, juhatus ja kohapealsete toimkondade esimehed) on otsustanud korjandust hoogsalt jätkata. Peab kokku tulema summa, mis oleks vajalik laeva ehitamiseks, kui ka selle relvastamiseks.

Kokkuvõtlik ülevaade Sihtkapitali tegevusest.

1933. a. maikuu 31. päeval Vabariigi Valitsus kinnitas Allveelaevastiku Sihtkapitali põhikirja (Riigi Teataja lisa nr. 44 — 1933. a.). Sihtkapitali eesmärgiks seati vabatahtlike annetuste teel rahakogumine allveelaevastiku ehitamiseks. Esimene summa Kr. 120.— laekus Sihtkapitali arvele 18. mail 1933. a. Esimese summa hulgas oli ka härra Riigivanema K. Pätsi annetus Kr. 50.—

Allveelaevastiku Sihtkapitali tegevus ja-guneb seni kahte perioodi:

Esimene periood: 31. 05. 1933. a. — 20. 03. 1935. a. (1 aasta, 9 kuud ja 18 p.).

Kui oli loodud Sihtkapitali juhatus, kuulutati välja ülemaaline korjandus, mille läbiviimiseks moodustati 12 kohalikku toimkonda. Nende toimkondade abil loodeti laiaulatuslik korjandus viia läbi erilise vaevata. Alul leidis Sihtkapitali asutamine elavat vastukaja. Seltskonna huvi oli suur, saabus annetusi annetuste järele otseselt Sihtkapitali arvele ettevõttele, pankadelt, äridelt jne., kuna toimkondadest vaid üksikud täitsid nende pandud lootusi.

Nii laekus toimkondadelt:

1. Virumaa kohalikult toimkonnalt	Kr. 3.377.43
2. Viljandimaa „ „ „	920.10
3. Petserimaa „ „ „	734.98
4. Läänemaa „ „ „	665.82
5. Järvamaa „ „ „	343.03
6. Harjumaa „ „ „	265.51
7. Pärnu linna „ „ „	130.—
8. Pärnumaa „ „ „	110.15
9. Valgamaa „ „ „	110.—
10. Narva linna „ „ „	—.—
11. Saaremaa „ „ „	—.—
12. Võrumaa „ „ „	—.—

Kokku: Kr. 6.656.92

Samal ajal suunati annetuste kogumine ka välismaale seal viibivate Eesti kodanike keskele. Välismaal viibivatelt eestlastelt laekus annetusi Ekr. 2.709:45.

Pikapeale vaibus aga alul valitsenud suur elevus korjanduse vastu, samuti kahanen ka huvi ja elevus merekaitse küsimuste vastu, mille tagajärjel Allveelaevastiku Sihtkapitali juhatusel tuli jääda äraootavale seisukohale. Nii laekus esimese perioodi lõpuks:

— ettevõttele, asutustelt,	
kodanikelt jne.	Kr. 43.351.37
— toimkondadelt	„ 6.656.92
— välismaal viibivailt	
eestlasilt	„ 2.709.45

Kokku: Kr. 52.717.74

Selle summa kogumisel tehti kulusid Kr. 425.93 või 0,81 prots.

Teine periood: 20. 03. 1935. a. — 28. 11. 1935. a. (8 kuud ja 8 päeva).

Vahepeal arvestades rahva meeleolu alustas Sihtkapitali juhatus uuesti rahakogumist. Selleks laiendati ja täiendati kohapealsete toimkondade võrku, moodustati 20 elujõulist kohalikku toimkonda kindlate tegevuspiirkondadega.

Kohalikud toimkonnad on moodustanud endale abiks abitoimkonnad valdadesse, alevisse, alevikesse ja küladesse oma äranägemisel, mille arv tõuseb üle tuhande.

Kuna tegelik elu ja senine korjanduse tulemus näitas, et sihtkapitali eesmärk — allveelaeva ehitamine — osutub kättesaamatuks, pöördus sihtkapitali juhatus Kaitseväge ülemjuhataja kindralleitnant J. Laidoner'i poole palvega seisukoha võtmiseks. Kindralleitnant J. Laidoner soovitas seltskondlikul algatusel kogutud summadega ehitada ja annetada riigile allveelaeva asemel moodsa allveelaevade-hävitaja, mis läheb maksma ühes relvadega kuni Kr. 300.000.

Vajalise summa kättesaamiseks sihtkapitali juhatus kuulutas välja võistluskorjanduse kohalike toimkondade vahel ja seadis eesmärgiks koguda 1. detsembriks 1935. a. Kr. 120.000. Võistluskorjanduse väljakuulutamine andis uuesti suure hoo vabatahtlike annetuste kogumisele. Võistluskorjanduse algpäeval, 20. märtsil 1935. a., kell 08.00 maksis Põltsamaa toimikond sihtkapitali arvele 2.100 krooni, ületades seega oma normi 100 krooniga. Samal päeval kell 09.00 maksis Pärnu toimikond Kr. 4.000. Kiiruselt kolmanda koha omandas Valga, neljanda — Türi, viienda — Võru.

Alltoodud tabel annab ülevaate võistluskorjandusel kohalike toimkondade poolt laekunud summadest.

Jrk. Nr.	Kohaliku toimkonna nimetus	Kogumiseks määratud summa	Laekunud summa		Laekunud summa % 0/0
		Kr.	Kr.	S.	
1.	Valga . . .	2.000	4.940	—	247,0
2.	Pärnu . . .	4.000	7.416	37	185,4
3.	Petseri . . .	2.500	3.471	73	138,8
4.	Põltsamaa . . .	2.000	2.774	35	138,7
5.	Viljandi . . .	7.000	8.634	77	123,3
6.	Võru . . .	4.000	4.707	70	117,6
7.	Türi . . .	1.500	1.750	—	116,6
8.	Nõmme . . .	4.000	4.551	31	113,7
9.	Paide . . .	2.000	2.195	60	109,7
10.	Tartu . . .	15.000	16.400	12	109,3
11.	Tallinn . . .	40.000	41.857	75	104,6
12.	Rakvere . . .	7.500	7.592	21	101,2
13.	Tapa . . .	1.500	1.433	37	95,5
14.	Hiiu-maa . . .	1.250	1.157	41	92,4
15.	Tõrva . . .	1.500	1.244	57	82,9
16.	Pärnumaa . . .	6.000	4.538	47	75,6
17.	Kuressaare . . .	2.750	1.985	58	72,1
18.	Narva . . .	6.500	4.376	89	67,3
19.	Haapsalu . . .	3.500	2.080	08	59,6
20.	Härjuma . . .	5.500	2.888	63	52,5
Kokku :		120.000	126.005	91	105,0

Allveelaevastiku sihtkapitali bilanss oli 15. detsembril 1935. a. järgmine:

Aktiiva.

Kassa arve	Kr. 66:49
Riigivanema käsutusse antud	160.000:—
Jooksev arve Eesti pangas	83:25
Posti jooksev arve	284:88
Kulude arve	1.602:43
Jooksev arve Krediid pangas	1.793:79
Tähtajaline arve Krediid pangas	20.000:—
Kokku: Kr. 183.830:84	

Passiiva.

Annetuste arve	Kr. 175.101:91
Protsentide arve	3.677:33
Mitmesuguste tulude arve	5.051:60
Kokku: Kr. 183.830:84	

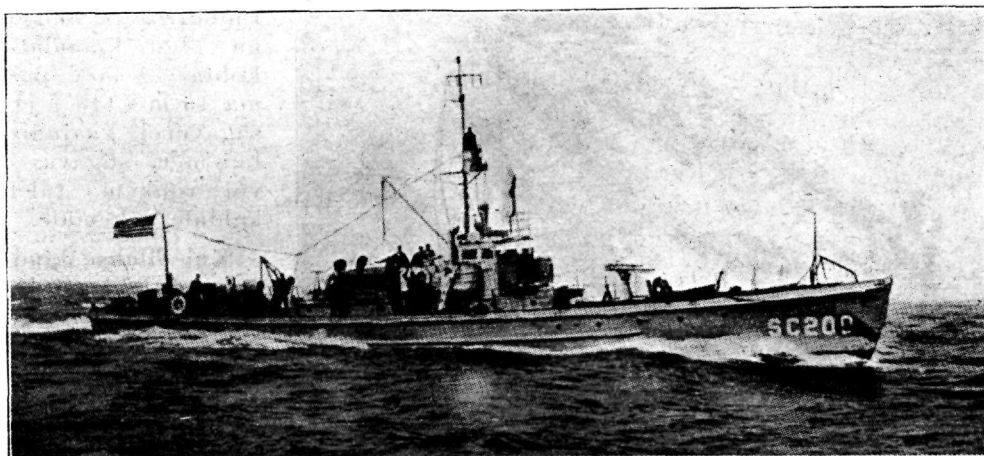
J. L.

Märkmeid Ameerika hävitajate taktikast võitluses Saksa A-laevade vastu Maailmasõjas.

Vastase taktikaliste võtete tundmine on üks eduka vastutegevuse tingimusi.

Suured kogemused saksa a-laevade vastu tegutsemises Maailmasõjas, mis inglased aja jooksul omandasid, ei läinud loomulikult jäljetult kaduma uuele liitlasele Ameerikale, vastupidi — ameeriklased said palju mater-

jali selle tegevuse kohta ja nende juhtiv organ The Americ. Nav. Planning Sect. in London püüdis materjali põhjaliku uurimise põhjal kiiresti välja töötada oma hävitajaile taktikalisi põhimõtteid, mille järele neil tuleks talitada vastase a-laevade hävitamisel.

Pilt 1.

Ameerika tüüpi a-laevade hävitaja. Andmed: Veeväljasurve — 77 t.; kiirus 17 s.; relvastis sügavuspommid ja 1 — 3 t. suurtükk.

Nende taktikaliste põhimõtete väljatöötamine polnud sugugi kerge, kuigi liitlaste juhatas saksa lahingumäärusi oma a-laevadele, mis inglased olid hankinud salaluure kaudu. Saksa a-laevade tegevuse selgituseks toon allpool mõningaid olulisemaid väljavõtteid neist määrusist:

Torpeedimine. Torpeedimine distantisilt üle 3000 m. on vähe kasulik. Üksikuil a-laevadel ei tule teha katsetki ründamiseks sellises olukorras.

Üldise reeglina nõutakse, et a-laevad peavad avastamatult lähenema märgile laskekaugusele, millelt tabe kiirete torpeedodega oleks kindel.

Kui on võimalik, siis atakeerida päikese poolt küljest, eriti, kui päike ei ole kõrgel horisondist. Kasulik on sellistes tingimustes torpeedida päikesekiirte sihis.

Tuulise ilmaga on kasulik eelistada tuulepealseid rumbe.

Torpeedimine vaikse peegelsileda mere puhul on otstarbetu, välja arvatud juhud, kui on võimalik torpeedida päikesekiirte sihis või kui on tegemist aeglase transpordiga.

Parimaiks torpeedimise tingimusi on: tuul 3—4 palli, meri — 2—3.

Tormiga mitte torpeedida.

Periskoop, 1,5—2 m. merepinnalt, on nähtav kuni 4000 m. vastavalt valitud a-laeva kiiruse juures. Varjatult atakeerimisel peab periskoobi töstmisega olema väga ettevaatlik. Peab töstma vaid mõne tolli

võrra veepinnast ja lühikeseks ajaks — silmapilkseks orienteerumiseks.

Positsioonile peab a-laev minema 18 m (59') sügavusel, täie käiguga, allalastud periskoopidega. Vaatlusi kahe periskoobiga ühel ajal mitte toimetada. Pinnaldumisel olgu periskoobid alla lastud. Pärast torpeedimist tuleb periskoop alla lasta ja sukelduda vähemalt 45 m (148'). Soodsal juhul on soovitatav jälgida torpeedimise tagajärgi. Pärast torpeedimist peab a-laeva tegevus olema eriti ettevaatlik.

Kõigil juhtumel pärast tabet peab a-laev sukelduma umbes 15 minutiks maksimaalsele sügavusele. Periskoobid alla lasta ja olla täiesti vaikselt.

A-laeva kiirus on tähtsamaid faktoreid varjatult atakeerimisel. Vastasele läheneda täie käiguga, kuni muutub peilung. Torpeedimise eel valida see kiirus, millega a-laev hoiab hästi sügavust. Periskoobi töstmisel alati vähendada käiku.

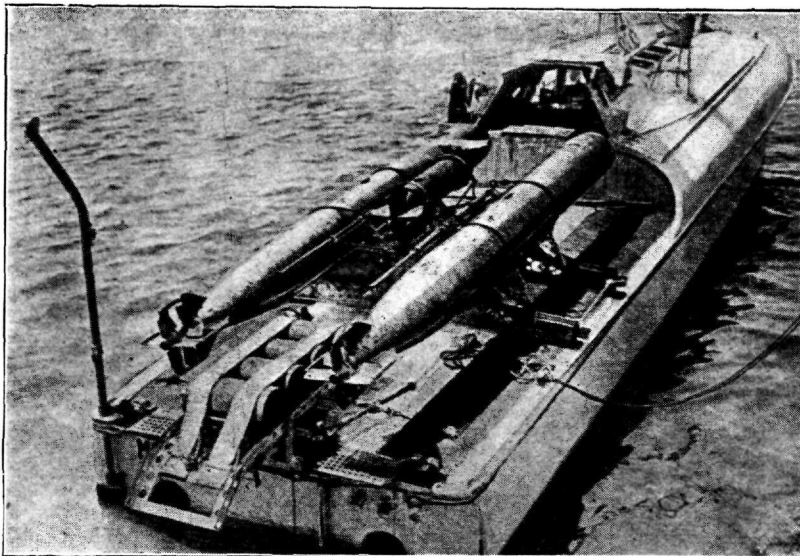
Kasulikem distantis torpeedimisel on 200—300 m. Pärast laset asuda vastase ahtri taha. Rivi torpeedida mitte lähemalt kui 500 m. Kauguseilt kuni 3000 m võib loota tabet 4-torpeedolise kogulasuga.

Parimaks loomulikuks varjajaks, kui a-laeva jälitakse hüdrofoonidega varustatud a-laevade hävitajate poolt, on värske ilm.

Jälitamisel piirata a-laevas müraid miinimumini. Pallast- ja trimpumbad tuleb panna seisma. Nende asemel peab kasutama pressitud õhku. Peamasinad peavad töötama tuuride arvu miinimumiga. Soovitatav on kogu sagedasti neid peatada. Töötamine vertikaalroolidega ja hüdrofoonidega olgu koondatud ühte kohta. A-laev peab liikuma 45 m (148') ja rohkem sügavusel, kusjuures juhul, kui mere sügavus on 70 m või rohkem, tuleb hoida kaldale lähemale.

Kui ollakse kindel, et a-laev ei leki, ei lase õhku ega õli läbi, siis soovitatakse laskuda põhja. A-laeval tuleb peatuda kuulamise otstarbel, tehes seda võimalikult samal ajal, kui seda teevad tema tagajajad.

Toodud väljavõtteist ja Saksa a-laevade komandö-

Pilt 2.

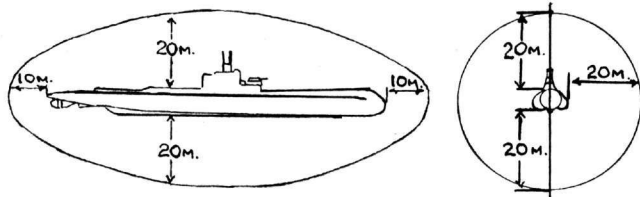
Moodne MTP varustatud 2 torpeedoga ja sügavuspommidega.

ride tegevusest pärast torpeedimist selgub, et saksa a-laevad pärast vastase atakeerimist harilikult kasutasid oma vastase petmiseks väga mitmesuguseid võtteid, arendades maksimaalset kiirust või liikudes õige väikese käiguga, laskudes põhja — või asudes veealusele ankrule jne.

A-laevade hävitajail tuli teatud mõttes ette aimata a-laeva kavatsusi, ning seepärast sügavuspommid, mis andsid sõja lõpul häid tulemusi ja osutusid pearelvaks saksa a-laevade hävitamisel, ei annud alguses kuigi suuri tulemusi. Nende kulu oli väga suur, ulatudes vaid ameerika laevades 2000—3000 pommile kuus. Hävitajate tegevust kergendas tunduvalt hüdrofoonide tarvitusele võtmine, millega a-laeva asukoha määramine osutus lihtsamaks.

A-laeva hävitajal, asudes sukelduvale a-laevale isegi õige lähedal, tuli lahendada terve rida küsimusi, kusjuures nende õigest ja kiirest lahendusest olenes operatsiooni edu.

Hävitaja eesmärgiks oli sügavuspommi plahvatamine a-laevast 20—40 m piirkonnas (destructive ja serious damage zone) kus 135 kilogrammilise sügavuspommi plahvatus oli küllaldane a-laeva hävitamiseks võitõsiselt vigastamiseks. Viimased kuulusid likvideerimisele vaid baasides. (Joon. 1).

Joon. 1.

Ohtliku tsooni diagramm a-laeva ümber, kus 135 kg. sügavuspommi plahvatus on laevale hävitav.

Väljaspool 20 ja 40 m raadiusega tsoone asusid veel minor damage ja moral effect tsoonid.

Küsimused, mis tulid lahendada hävitajal a-laeva atakeerimisel sügavuspommidega, olid järgmised:

Allveelaeva koha määramine veepinnal.

A-laev sukeldub kiiresti ja ei jäta ühtki jälge tema asukoha määramiseks. Märkimata kohta veepinnal ei ole võimalik fikseerida silmaga, eriti kui a-laeva hävitaja teeb vahepeal pöördeid — on sunnitud manööverdama.

Koha fikseerimiseks merel vee pinnal kasutati ameeriklaste poolt erilisi mürske,

mis vette kukkudes jätsid veepinnale väikese suitsuaparaadi. Selliste mürskudega lastes võis küllaldase täpsusega märkida a-laeva kohta sukeldumisel.

Harilikult võeti a-laevale kompassi peilung ja samal ajal visati merre ujuk; kui samal ajal määrati ka kaugus sukelduva a-laevani, siis omati kõik andmed järgneva manöövriks.

Tegevuse järjekord oli järgmine: a) ujuki vetteviskamine, võimalikult lähedale sukelduvale a-laevale, b) ujuki viskemomendil kompassi peilungi võtmine a-laevale, c) kauguse määramine ujukist a-laevani, d) momendi määramine kella järele, e) a-laeva kursi ja suuna määramine a-laeva ja ujuki suhtes, ning saadud andmete kandmine erilisele planšetile.

2. Manööverdamine a-laeva hävitamisel.

A-laevu, sügavuspommidega ründav hävitajate grupp, lähenes temale varem väljatöötatud variandi kohaselt, olenevalt a-laeva kursist sukeldumiskoha ja ujuki suhtes.

Iga a-laeva hävitaja komander oli kohustatud momentaanselt õigesti määrama oma tegevuse, sellele vaatamata, millise kursiga tema laev ja a-laev sel ajal liikusid.

Tavaliselt a-laev püüdis põgeneda hävitajate eest pärast sukeldumist muutlikkude kurssidega, seepärast hävitajail tuli visata sügavuspomme ringiliselt, arvestades seda, kuipalju a-laev oli vahepeal sukeldumiskohast eemaldunud. Siin esines harilikult kaks olukorda:

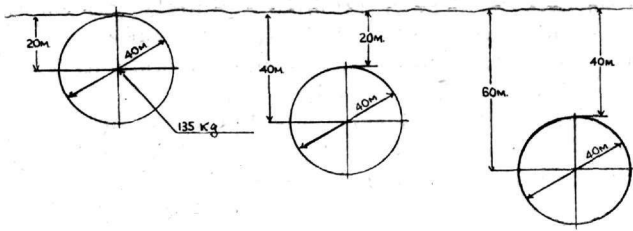
a) a-laev avastas end kas õljälgedega või õhumullidega, b) a-laev ei jätnud mingisuguseid jälgi järele.

Esimesel juhul tuli hävitajail määrata a-laeva tõenäoline kaugus nähtavaist jälgedest, mis omakorda olenes sügavusest, millisele a-laev sukeldus, ja a-laeva allveekiirusest.

Süvis oli harilikult määramatu. Saksa a-laevad sukeldusid meeeldi 90 m (katsetatud 160 m) kuid oli küllalt juhtumeid, kus a-laev hoidis end võimalikult veepinna lähedale, päästes end sagedasti seega sügavuspommide mõjust ja jälgides mõnikord koguni vastase tegevust.

Kiirust arvestati 9 sõlme.

Hävitajad arvestasid a-laeva asukohta sellisel juhul tabelite abil, kus algelementideks olid a-laeva kiirus ja oletatav opereerimis-sügavus. (Joon. 2).

Joon. 2.

Sügavuspommide plahvatuse tsoone sügavusil 20, 40 ja 60 m.

Loomulikult tuli arvestada ka sügavuspommi langemise kiirust vees, mis ameerikatüübilisel oli 6,5 jalga sekundis. 10-sõlmelise kiirusega a-laev liigub umbes 17 j. sekundis, teisiti 2,5 korda kiiremini, kui sügavuspomm vajub. Kui seda arvestada, siis selgub ka, kui võrd suurt tähtsust omab a-laeva koha täpne määramine, et sügavuspommi plahvatada piirkonnas, mis a-laevale ohtlik.

Kaasaegse vickers'i 135-kg B ja C tüüpi sügavuspommide langekiirus vees on 3 m/s.

Vajub sügavusele	15 m	—	6 sek.
"	"	30 "	— 10 "
"	"	60 "	— 20 "

Vickers soovib oma tüüpide kasutamisel a-laeva hävitamiseks asetada neile süviseid järgmiselt:

- 15 m — kui meresügavus positsioonil on alla 40 m.
- 30 m — kui meresügavus positsioonil on 40 m.
- 45 m — kui meresügavus positsioonil on üle 40 m.
- 60 m — kui a-laev opereerib maksimaalsel sügavusel.

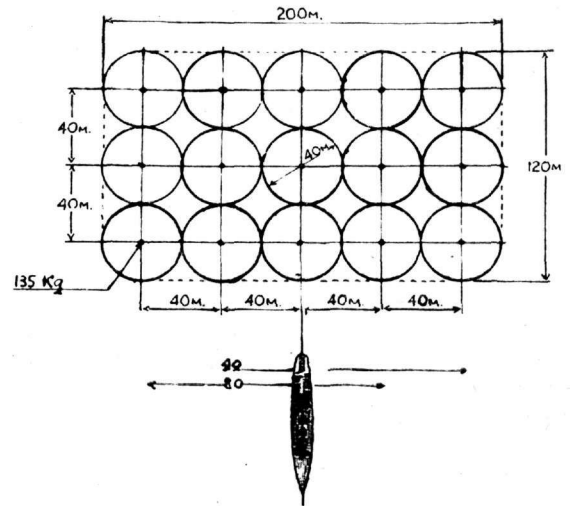
135-kg Vickersi sügavuspomm võib hävitajale tekitada mehaanilisi vigastusi, kui viimane asub plahvatusest umbes 30 m kaugel.

Sel juhul, kui a-laev sukeldumisel ei jätnud mingisuguseid jälgi, tuli hävitajail tegevtseda vaid oma kogemuste kohaselt, arvestades saksa a-laevade taktikalisi meetodeid, mis aja jooksul said liitlasile teatavaks.

Suured kogemused saksa a-laevade vastutegevusel võimaldasid ühes või teises olukorras, teatud piirides tõesti saksa a-laevade komandöride tegevust ette aimata.

Hiljem kergendasid tegevust tunduvalt hüdrofooniid.

Kõigis ettekandeis märgitakse, et saksa a-laevad püüdsid pinnalduda v a a t a m i s e otstarbel esimese poole tunni jooksul, tagaajamise algusest arvates — missugune uudishimu oli sagedasti a-laeva hukkamise põhjuseks. — (Joon. 3).

Joon. 3.

Moodsa a-laevade hävitaja poolt sügavuspommidega kaetav pindala.

Ameerika hävitajail oli a-laevade vastutegevuseks järgmine organisatsioon:

Igal hävitajal sügavuspommid, nende valmisolek sügavuse peale panek ja sisseviskamine kuuluks ohvitserile (a depth charge officer), kes lahingukorras ilmus ahtri lahinguposti.

Tegevus sügavuspommidega nimet. ohvitseri poolt toimus peasillalt antavate signaalide järele või tema enda äranägemisel, kui side sillaga mingipärast katkes.

Ohvitseri käsutuses oli vastav salk, mis oli välja õpetatud sügavuspommide valmispanekuks.

Sideks kasutati sireeni, vilet elektrikelli ja vahest ka gongi.

Atakeerimisel tuli määrata:

1. A-laeva kaugus nähtavaist jälgedest, õli, õhumullid jne.
2. A-laeva kaugus sukeldumiskohast aja jooksul, mil hävitaja jõudis sukeldumiskohale.
3. A-laeva kaugus aja jooksul, mis sügavuspomm vajab asetatud sügavusele vajumiseks.

Lihtsustamise mõttes, nagu varem nimetasin, kasutati valmis tabeleid, vajalikkude andmete saamiseks. —

A-laeva vastu kasutati peale sügavuspommide veel: 1) miinivälju suurte süga-

vustel, mis takistasid saksa a-laevade tegevust, eriti, kui võeti tarvitusele antennmüürid ja 2) torpeedosid.

Viimaste kohta seab üles adm. Sims'i memorandum järgmised nõuded:

1. Torpeedo tuleb varustada plahvatajaga, mis detoneerib laengu, kui torpeedo möödub a-laevast 20 m kaugusel.
2. Torpeedo hüdroseadis peab töötama kuni 100 jala sügavuseni.
3. Torpeedo peab tegema ringi spetsiaalaseadise mõjul, määratud maa läbimise lõpul (kätte saadud. Inglise).

Üldine adm. Sims'i korraldus hävitajaile ja üldse a-laevade hävitamise eesmärgiga tegutsevatele laevadele oli: **Hoidke neid vee all.**

Asjaolu, et 32 saksa a-laeva üldisest hukkunud arvust läksid teadmata põhjustel kaduma, näitab ka, et see korraldus oli õige.

Tunduvalt soodustas hävitajate ja vahilaevade teenistust a-laevade vastu hästi organiseeritud vaatlus- ja sideteenistus. Ainult hea side ja paindub organisatsioon võimaldas edu, kui opereerisid ühiselt õhujõud pealvee- ja oma a-laevad saksa a-laevade vastu.

Üldiselt opereeriti edukalt saksa a-laevade vastu rajoonides:

- a) kus sügavused olid üle 100 m, mis ei võimaldanud a-laevadele põhja laskumist,
- b) pärast seda, kui a-laeval tuli läbida hästi valvatud piirkond (akud tühjad),
- c) öösi, rajoonides, kus päeval opereerisid oma a-laevad,
- d) kitsustes, kui oli raske navigeerida ja tuli orienteerumiseks pinnalduda,
- e) hüdrofoonidega kohtades, kus oli vähe laevade liikumist,
- f) suvel ilusa ja pika päevaga.

Sellistes tingimustes püüdsid hävitajad a-laeva seni vee all hoida, kuni ta oli sunnitud pinnalduma akude tühjenemise tõttu.

Arvestades keskmist nähtavust 5 miilile, hävitajate või vahilaevade koondis 16 üksust, võttis oma valve alla umbes 20 miililise raadiusega rajooni.

Hüdrofoonidega ja õhuvaatlejatega ülevaerostaatides varustanuna võis vahilaevade koondis olla palju väiksem ja tegutseda ka palju edukamalt.

Üksikute hävitajate salkade vahed olid siis kuni 15 miili.

Kokkuvõttes:

1. A-laevade hävitajad vajavad edukaks tegutsemiseks blokeerivate a-laevade vastu neile vastavat taktikat, hästi ettevalmistatud ja kogemustega juhtkonda ning paenduvat organisatsiooni. —
2. Taktika kohaselt on soovitatav koondada koondisse vähemalt 3—4 hävitajat. —
3. Iga a-laeva hävitaja vajab sõja korral vähemalt 3 ohvitseri ja 1—2 salka sügavuspommide valmiseadmiseks. —
4. A-laeva hävitajad peavad olema sellise tonnaažiga, mis võimaldab tegutsemist võimalikult igasuguse lainetusega. —
5. Suur a-laeva hävitajate kiirus võimaldab edukamat tegutsemist vähe arvu hävitajatega. —
6. Soovitatav varustada hävitajaid 10—15 sügavuspommiga a — 135 kg. ja nende heitjatega 40—80 meetrile. —
7. Hüdrofoonid omavad väga suure tähtsuse a-laevade hävitajaile, kergendades tunduvalt orienteerumist opereerivate a-laevade suhtes. —
8. Väike a-laevade hävitajate arv põhjustab suurema mõjuraadiusega sügavuspommide kasutamist. —

J. I.

Kaitseliidu

tähtsamad õppetegevuse alad 1936. a.

Kolonelleitnant A. Balder.

Kaitseliidu riigikaitselise ettevalmistuse kaugemad eesmärgid on kindlaks määratud kaitseliidu õppemäärustes, millede põhjal ka sünnib kaitseliitlaste aasta-aastasse vältav kavakindel ettevalmistus. Vast huvitab „Sõduri“ lugejaskonda, milles seisab meie kodukaitse organisatsiooni tähtsam õppetegevus eeloleval aastal.

Juhtiva kaadri väljaõpe.

Kaitseliidu kui sõjalise organisatsiooni tublidus ja ettevalmistuse tase oleneb tähtsal määral kaitseliidu juhtide — pealike tublidusest ja ettevalmistusest, seepärast ka kaitseliidu õppetegevuses peab tähtsal kohal seisma pealike kaadri ettevalmistus. Kaitseliidu juhtiv kaader on kahesugune: palgaline kaader ja vabatahtlik pealike kaader. Palgalise kaadri koosseisu kuuluvad malevate pealikud ja instruktorid. Palgaline kaader moodustab kaitseliidu aluse ja tuuma. Ta juhivad kaitseliidu mitmekesisest tegevusest väljaõppe, organiseerimise, majandusliku ja seltskondliku töö ning muudel tegevuste aladel. Et kõiki oma ülesandeid täita, peab palgalisse kaadrisse kuuluma kõrge kvalifikatsiooniga ohvitserid, kes on võimalised tegutsema kõigil kaitseliidu tegevuse aladel. Nad peavad tundma riigikaitsealal ilmunud eeskirju ja olema tuttavad tehniliste ning taktikaliste saavutistega. Teisest küljest, nad peavad põhjalikult tundma kaitseliidu elu ja tegevuse iseäraldusi, et otstarbekalt oma juhi ülesandeid täita. Olles laialipaisatuna üle maa, on kaitseliidu instruktoreid raske ja kulukas tihti koondata ühiste õppustele, see võib sündida ainult aegajalt. Ühisõppuste kõrval peab siin väärilise koha omama isetegevus.

1935. a. korraldas kaitseliidu peastaap oma instruktoritele kahepäevased kursused. Selliseid kursusi on korraldatud iga kahe aasta tagant, kuna vahepealne aasta on ette nähtud instruktorite „kodusele tööle“. Kaitseliidu peastaap saadab selleks malevatele välja teemad taktika, kaitseliidu organiseerimise ja töö ning tegevuse aladel, mis iga instruktor iseseisvalt läbi töötab ja lahendab. Praktilise taktika alal saadetakse igale instruktorile kaks taktikalist ülesannet

kaardil lahendamiseks. Paremad tööd ja lahendused kuuluvad auhindamisele ja nende tööde eest antakse tasu kaitseliidu ülema määramisel. Kohalikkude garnisonide ohvitseride loengutest ja õppustest võtab kaitseliidu palgaline kaader osa, kui kaitseväge osadki. Siin aga tekitab raskusi kaitseliidu oma töö, ja paljude instruktorite elukohtade kaugus garnisonidest, mis ei võimalda igakordset garnisoni ohvitseride õppusest osavõttu.

Teise liigi kaitseliidu juhtivast kaadrist moodustavad vabatahtlikud pealikud. Need on kaitseliidu kõigi relvliigi üksuste ja mitmesuguste erialade pealikud, kes juhivad oma üksuse riigikaitsealset ettevalmistust, samuti ka üksuse majanduslikku ja seltskondlikku tegevust. Mitte vähem ei pea kaitseliit selle suurearvulise pealike kaadri ettevalmistuse ja nende pealike tegevuse täiendamise eest hoolitsema. Nooremate pealike määramisel ja asendamisel on maksunud nõue, et rühmapealike, jaopealike, nende abide ja õppepealike kohtadel oleks kaitseliitlased, kes saanud vastava ettevalmistuse (res. ohvitserid, allohvitserid või kaitseliidus sellekohased pealike kursused lõpetanud kaitseliitlased). Kuna kaitseliidus varemalt ülesseatud eesmärgiks oli saavutada 1936. aastaks nooremate pealike ühtlane vajalik sõjaline ettevalmistus, siis 1936. a. korraldatakse malevates pealike ettevalmistuse kontrolliks sellekohased kontrollkatsed. Need kontrollkatsed ei ole mitte „eksamiteks“, vaid katsete eesmärk on, et pealikud ise ettevalmistuvad ja katsetel endi oskusi täiendavad, andes ühtlasi pildi ettevalmistuse tasemest. Seepärast ka katsed omavad praktilise töö ja vabaarutuse iseloomu.

Pealikele, kes soovivad saada ühendust allohvitseriks (noorem- ja vanemallohvitseriks), korraldatakse aprillikuu lõpus aukõrgenduse katsed, enne seda aga katseteks ettevalmistuse kursused. Et allohvitseride katseid sooritajaid taktika alal aegsasti ette valmistada ja neid juhtida eeskirjade ning sõjakirjanduse lugemisele, malevates koostatakse ja saadetakse allohvitseride kandidaatidele taktikalisi ülesandeid suuremõdulisel plaanil lahendamiseks, mis pä-

rast lahendamist ühisel õppusel läbi arutatakse. Koond- ja lahkrivi juhtimise ja relvade käsitamise peavad katsesooritajad läbi minema oma üksuses, seda aga täiendatakse ja kontrollitakse veel kursustel.

Reservohvitseride ettevalmistuseks aukõrgenduse katsetele korraldab peastaap 30. okt. kuni 4. nov. katsetele ettevalmistuse kursused, kus reservohvitseride kodust tööd katseteks ettevalmistuse alal täiendatakse. Aukõrgenduse katsed on 5.—7. nov. Tallinnas. Res. ohvitseride aukõrgenduse katse sooritajaile saadetakse peastaabist taktikalisi ülesandeid kaardil lahendamiseks. Need on mõeldud res. ohvitseride eeskirjadesse ja sõjakirjandusse süvenemiseks ja res. ohvitseride taktikalise mõttekäigu arendamiseks. Suurem töö katsetele tulijail on oma üksusis, kus nad peavad omama vajaliku organiseerimise- ja korraldusvõime ja harjuma koond- ja lahkrivi juhtimises ning relva käsitamises, nii et nad kõigil neil aladel endid kodu tunnevad.

Pealikute ettevalmistuse alal korraldatakse veel peastaabi poolt:

5.—13. jaanuarini — suusküksuste pealikute kursus Ottepääl.

26.—31. märtsini — raskekuulip. üksuste pealikute kursus Tallinnas.

17.—21. aprillini — Põhja-Eesti ratsaüksuste pealikute kursus.

6.—12. juunini — laskejuhatajate laager Paldiskis.

18.—21. juunini — pealikute laager sügisel Viljandi ümbruses „Sakala“ manöövril osavõtivate pealikute ettevalmistuseks.

13.—17. novembrini — Lõuna-Eesti ratsaüksuste pealikute kursus.

23. nov.—5. det. — relvurpealikute kursus Tallinnas.

30. okt.—2. nov. — suusameistrite täienduskursus Tallinnas.

6.—9. novembrini — suusameistrite täienduskursus Tartus.

Taktikalise ettevalmistuse ala.

Kaitseliidu suuremaks tegevusalaks on taktikaline ettevalmistus, mis üksused iseisvalt ja ka instruktorite juhtimisel aasta jooksul teostavad. Siin on tähtsamaks eesmärgiks jao ja rühma taktikaline väljaõpe ja rühma tegevus lahk- ja koondravis. Selleks ka pealikute taktikalise väljaõppe alal rõhutatakse pealikute taktikaliste oskuste

arendamist ja pealikute oskuste tõstmist üksuste väljaõpetamiseks koond- ja lahkrivis tegutsemiseks.

Lahkrivis teotsemise alal pealikute tähelepanu pööratakse:

- pealikute korraldamisvõimele;
- õigele, olukorra kohasele tegevusele lahingus (ülesandest arusaamine ja selle täitmine);
- lahkrivi rivistustele ja reeglipärasele liikumisele;
- üksuse varjumisele ja moondamisele;
- jao ja rühma juhtimise tehnikale;
- käskude andmise oskustele;
- moto-mehh. jõudude tegevusele.

Puhttaktikalise väljaõppe teostamisel reeglina korraldatakse õppusi jao ja rühma tegevuse piirides. Suuremate üksuste tegevuse ulatuses korraldatakse taktikalisi õppusi ainult erikordselt.

Õppused viiakse läbi niiviisi, et iga pealik on oma meeskonna juhiks sellel ametkohal, mis kohal ta on kaitseliidus (jao pealik — juhiks oma jagu, rühmapealik — juhiks oma rühma jne.)

Suuremaks taktikaliseks õppuseks on „Sakala“ manööver, mis peastaap korraldab 2.—4. oktoobrini Viljandi ümbruses. Manöövril võtavad osa kaks kõvendatud 4-pataljonilist rügementi ühes suurtüki- ja ratsaväega ja teiste eriväelikega.

Laskeala.

Harrastavamaks alaks kaitseliidus ja tähtsuselt taktikalise väljaõppega võrdsel kohal on laskmine.

Suurearvuliste laskeharjutuste ja võistluste kõrval on siin suuremaks tööks uue laskekooli elluviimise jätkamine, mis peamiselt tugineb lahingsisulistel laskmistel. Siin on suur töö laskeradade täiendamise ja ehitamise alal ning laskejuhatajate kaadri ettevalmistamiseks lahingsisulistel laskeharjutuste korraldamiseks. Laskejuhatajate ettevalmistuseks korraldatakse kursusi, millede kavast on:

- uue laskekooli sisu;
- lahingsisulistel laskeharjutuste juhtamine ja korraldamine;
- lahingsisulistel laskeharjutuste tegelik täitmine;
- täpsuslaskmine;
- relva käsitsemine ja hooldamine;
- laskejuhatajate kohused ja tegevus.

Laskejuhatajate kursustel ja uue laskekooli harjutuste täitmisel harjutatakse roobastikku laskuri kuulide kukkumise

vaatlemist ja selgitatakse selle tähtsust. Ilma vaatluseta lahingusisuline laskmine ei anna tagajärgi; seda peab teadma iga laskejuhataja ja laskur.

Kaitseliidu laskesportlaste ridade täiendamiseks iga pealik tõmbab kaitseliitu uusi isikuid, kes huvitatud laskesportist. Suurt abi annab siin lähem kontakt kaitseväge üksuste juhtidega, kellelt saab andmeid laskmisest huvitatud ajateenijate kohta, et neid kaitseliitu vastu võtta ja kaitseväge tööd kaitseliidus jätkata.

Laskesportlaste tööle ergutamiseks peastaap korraldab järgmised laskevõistlused:

- juunikuul jooksul kaitseliidu laskurmeeskonna esivõistlused malevais;
- 5. juulil kaitseliidu treeningmeeskonna valikvõistlus Tallinnas;
- 29. kuni 31. augustini kaitseliidu laskemeister- ja lahinglaskmise võistlused Tallinnas;
- septembris laskevõistlused kaitseväega Tallinnas;
- korrespondents - laskevõistlused Poola Küttide liiduga — ühel ajal K. L. meister-võistlustega Tallinnas.

Tähtsamad tegevused suurtükiväe üksuste väljaõppe alal.

Jättes kõrvale patareide järjekorralised õppused, mis korraldatakse kaitseliidu õppemäärustes toodud kava alusel ja ulatuses, peatame tähtsamate tegevuste juures.

Kaitseliidu patareides 1936. a. jooksul korraldatakse ja omatakse „Juhendites suurtükiväe laskeharjutuste teostamiseks“ toodud laskeharjutused pp. 1-15 ja 39-40.

Patareide laskmised viiakse läbi kahel päeval, kummalgi päeval 2—3 laskmist. Laskeharjutused viiakse läbi pärast teatud eelharjutusi sissepandavatest väikekalibri- listest vintpüssi raudadest ja toa polügoonil (laskekastil). Iga laskejuht peab oma määratud laskmise oskusi ja peab olema võimas kiirelt ja täpselt töötama tulejuhtimises, alles siis antakse tulejuhile kasutada tema kontrolliks laskemoona.

Laskeharjutust teostav patarei meeskond peab olema ettevalmistatud järgmiselt. Tulejuht omab teatud laskeharjutuste põhimõtted ja reeglid suurtükiväe eeskirja järelle (Sv. E. V.). Täiuslikult omatud need reeglid tulejuht drillib end laskekastil nii kaua, kuni on saavutanud normid, mis too-

dud „Juhendis suurtükiväe laskeharjutuste teostamiseks“. Samuti tulejuht peab omama ja toimima kui automaat käskluste tehnilises edasiandmises suurtükiväe eeskirja kohaselt (Sv. E. I). Rännakule ja tulepositsioonile asumiseks peab olema kätte õpitud toimingud Sv. E. IV piires. Teised pealikud, nagu patareiohvitser, suurtükiülemad, sidejuhid ja luurepealikud peavad täiuslikult omama oma töö nende tegevuse piires. Enne laskeharjutuste läbiviimist olgu tehtud patareiga nii palju terve patarei meeskonna koostöö harjutusi, kuna iga meeskond oma ülesandeid soravalt läidab.

Taktikalisel alal patareide meeskonnad peavad omama teadmisi ka patarei tegevuse taktikalise küljest. Meeskonnad peavad oskama toimida patarei tegevusel kaitselahingus ja pealetungilahingus. Peavad tundma saatesuurtüki ja käsutuspatarei tegevust ja ühtlasi olema vilunud tangivastase suurtüki ülesannetes.

Kõik laskeharjutused patareides toimuvad ühes taktikalise ülesande lahendamise-ga. Iga laskmise teostamiseks seatakse kokku taktikaline olukord. Laskmise ettevalmistamisel juhtivad pealikud tähendavad ka olukorra kohaselt oma ettepanekud jalaväe ülemusele (normaalselt laskejuhile). Laskmise vältel tulejuht arvestab oma vägesid ja vaenlast.

Tegevus kehalise kasvatusel alal.

Kehalise kasvatusel alal on peaarõhk kehalise kasvatusel mõiste ja tarviduse selgitamisel laiematele kaitseliitlaste hulkadele ja sellega rööbiti ka laiemate ringkondade ligitõmbamine tegelikule spordiharrastamisele.

On nõuetav, et kaitseliidu üksuste aastapäevadel korraldatavad spordivõistlused kujuneksid kohalikkudeks suursündmusteks ja nende eelsed ettevalmistustööd ning ka sissevõistlused haaraksid võimalikult suuremat massi.

Ei ole soovitatav spordivõistluste kavasad liigselt koormata eriti kergejõustiku üksik-alade rohkusega, kus tunda annab end korraldajate ja kohtunikkude puudus ning võistlused enesest venivad tüütavalt pikale.

Kergejõustiku aladel on eriti soovitatav kaitseliidu viievõistlust (100 ja 1500 m jooks, kõrgushüpe, kuulitõuge ja odavise).

Iga võistluskava sisaldab ka sõjalise iseloomuga võistlusi, nagu sõjaline kolmevõist-

lus (jooks, granaadivise ja laskmine), orienteerumisvõistlused, rännakvõistlused jne.

Suusatamisevõistluste kavasse on võetud ka teatesuusatamine 4×10 km, patrullsuusatamine ühes laskmisega ja suusatamise märgi võistlused.

Kehalise kasvatuse kavas on ette nähtud järgmised suuremad tegevused:

- suuskade valmistamise kursused 20. novembrist 1935. a. — 1. märtsini 1936. a. malevais;
- suusaüksuste pealike kursused Otepääl 5. jaanuarist — 13. jaanuarini 1936. a.;
- üleriiklikud 50 km suusatamise võistlused Tallinnas 2. veebruaril 1936. a.;
- üleriiklikud suusatamise võistlused 22. ja 23. veebruaril 1936. a. Võrus. Võistluste kavas:

Kaitseliitlased:

- 1. üldklass — 10 km patrullsuusatamine ühes laskmisega, 18 km suusatamine, 30 km suusatamine.

- 2. algajate klass — teatesuusatamine 4×10 km (ühtlasi ka individuaalvõistl. 10 km suusatamises).
- 3. vanade klass — 35 a. — 40 a. 10 km suusatamine.
- 4. vanade klass — üle 40 a. — 10 km suusatamine.

Naiskodukaitse — 4 km suusatam.

Noored kotkad. — 1. noorkotkaste vanem klass (15—17 a.) 4 km suusat.

— kaitseliidu propaganda-suusatamine ümber Eesti 19. jaanuarist — 23. veebruarini 1936. a. ja retked;

— üleriiklikud kaitseliidu raskejõustiku võistlused tõstmises ja Kreeka-Rooma maadluses Valgas 25. ja 26. aprillil 1936. a.;

— suusameistrite täienduskursused suuskade valmistamise alal Tallinnas 30. okt. — 3. nov. ja Tartus 6. nov. — 9. nov. 1936. a.;

— suusatamise päevad malevais ja malevate allüksusis, millest eriliselt noori tõmmatakse osa võtma.

Sõjakirjanduse näitus Tartus.

Kaitseringkonna ülema isiklikul algatusel ja juhtimisel, diviisiülema heakskiitmisel, korraldati Tartu kaitseringkonna raamatukogu poolt käesoleval sügisel sõjakirjanduslikkude raamatute näitus. Näituse eesmärgiks oli tutvustada laiemat seltskonda raamatu-aasta puhul meil olemasoleva oma sõjakirjandusega, näidata ja teha selgeks, mis meil on olemas sellel alal enne riiklikku iseseisvust ja mis on saavutatud riikliku iseseisvuse algusest kuni näitusepäevani. Peale öeldud eesmärgi kõnesolev näitus kui tervik kogu Eesti sõjakirjandust luges enese kohuseks, nagu iga teinegi korraldatud näitus, olla õpetlikuks õppetunniks mõnelegi külastajale ja vaatlejale. Kuna näitusel oli esitatud kogu meie sõjakirjandus, s. o. kirjandus, mis valminud ja kirjastatud Eesli pinnal. Seega sellekujuline näitus nii sisult kui ka suuruselt on meil esmakordne, ainulaadne, siis seetõttu lohiks ta pakkuda huvi ka neile, kes seda isiklikult ühel või teisel põhjusel külastada ei saanud.

Kõigepealt paar sõna ettevalmistusest.

Asudes Eestis ilmunud sõjakirjanduse registreerimisele, vastava nimestiku koos-

lamisel ühtlasi selgus, et raamatukogus puuduvad mitmed vanemad ja haruldased raamatud, millede trükk on ammu otsas. Viimaseid võis saada ajutiseks kasutamiseks näituse jaoks ainult eraraamatukogudelt.

Läbi rääkides vastavate isikute ja asutistega, saadigi puuduvad raamatud, järjestatud saadud eksemplaride arvu suurusest, alljärgnevalt: Arhiivraamatukogult K.Ü.Ö. raamatukogult, Ülikooli raamatukogult, dir. J. Roosilt, Merejõudude staabilt, Kaitseväge Staabi raamatukogult, Autotankide rügemendilt, I diviisi suurtükiväe juhatuselt, major P. Villemilt ja kolonel G. Leetsilt. Väärrib allakriipsutamist asjaolu, et direktor J. Roos ei keeldunud andmast kasutada omast isiklikust väärtuslikust kogust rariteete, missuguseid mujalt saada ei olnud.

Koondanud niiviisi kogu kirjanduse (arvult 610 teost) asetanud „Sõdurite Kodu“ avarasse saali 20 vitriinile ja 3 lauale, avati näitus külastajatele 17., 18. ja 19. novembril s. a. Kogu kirjandus vitriinidel ja laudadel oli grupeeritud aastate järgi, iga aasta omakorda jaotatud allosadesse. Esimesse ossa kuulusid kõik maksvad ametlikud määrus-

Näituse ruum enne avamist.

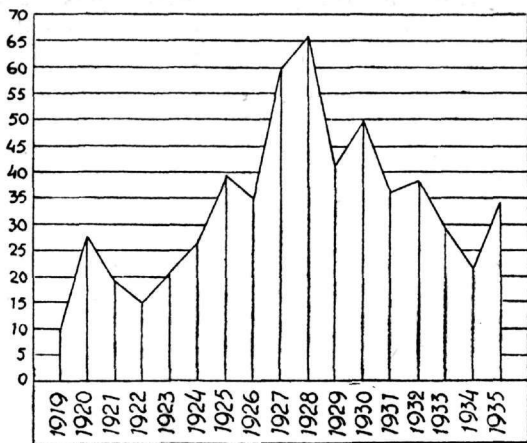
likud, eeskirjad, juhendid jne., kuna teise kõik esimeses osas maksvuse kaotanud raamatud. Kolmanda osa moodustasid käsiraamatud, neljanda — vabadussõda ja mälestused, kuna viienda osa kujundasid kõik enne iseseisvust ilmunud mitmesuguse sõjalise sisuga raamatud (arvult 35 teost). Kuues osa oli määratud sõjaasjanduse ajakirjadele ja seitsmes loengutele. Väljapanikute hulgas kõige vanemaks, praegu käepärast olevate andmete järgi ka kõige esimeseks sõjasisuliseks eestikeelseks raamatuks üldse tuleb lugeda 1807. aastal väljaantud K. J. Winkleri „Eesti-ma Ma-Väe sõa laulud“ 8 lehel. See 16-leheküljeline laulik on haruldus. Haruldus mitte niivõrd oma sisu, kui just vanaduse poolest. Hästi säilinud, keelelt loetav ja arusaadav ka kaasaja inimesele. Järgmisena tuleks mainida 1841. aastal ilmunud Suve Jaan'i „Venne Süda ja Venne Hing“ — puht sõjasisuline ja vene vaimul kirjutatud raamat. Esimene ja kõige lühem iseseisvuse-aasta, s. o. 1918, ei anna meile ühtki trükitoodet. Alles 1919. aastal ilmuvad esimesed väiksemad käsiraamatud, arvult kaheksa, kohandatud enam-vähem selle aja vaimule ja olukorrale. Nimetada võiks „Eesti Kamandu sõnad jalaväele“ — 32 lhk.; „Kaitseliitlase käsiraamat“ — 8 lhk.; alamkapten Traksmann'i „Eesti Vabariigi Maleva Ülemate Üleüldistest Kohustest“ — 12 lhk. jne. Samal aastal Julius Kuperjanovi surma puhul ilmub ka tema lühike elulugu ja teod. Ka saab samal aastal alguse sõjaasjanduse ajakiri „Sõdur“. Siit edasi teoste arv järje-

kindlalt kasvab, jõudes haripunkti 1928. aastal. 1928. aastast kuni tänaseni teeb meie sõjakirjanduse iga-aastane toodang hüppeid, kord tõuseb, kord langeb. Väljapanikute viimasel laual, s. o. 1935. aasta, on äsja ilmunud ja kohale jõudnud „Juhi käsiraamat“. Niipalju näituse puhttehnilisest küljest.

Nagu eelpool kord juba tähendatud, taotles korraldatud raamatunäitus rohkem tutvustamise eesmärki, ja seda võimalust kasutasid väga paljud põhjalikult. Esimese päeva, nagu see oli ka korraldajate poolt mõeldud, külastajaks oli peamiselt Tartu linna seltskond, nagu ülikooli professorid, keeleteadlased, kooli juhtivad jõud, seltskonnategelased, kirjanikud jne., kuna teise ja kolmanda päeva külastajateks oli kaitseväge.

Olles heitnud pilgu kogu meie iseseisvusele sõjakirjandusele, silmitsenud iga üksikut aastat, pannud tähele iga teose sisu, sisemist ja välist külge, kerkib meie silmade ette järgmine pilt: Teoste arv, nagu juba tähendatud eelpool ja nagu see nähtub ka juuresolevast diagrammist, alates a. 1919 kasvab järjekindlalt iga aastaga, saavutades tõusust maksimumi 1928. aastal. Siit edasi toodang langeb, jõudes 1936. aasta alguks umbes 1926. a. tasemele.*) Suuremad

*) 610 raamatu hulgast puuduvad Kaitseväge kultuur-selgitustöö ja Majanduskursustel koostatud loengud. Samuti puuduvad üksikud raamatud, missugused nende salajase iseloomu tõttu avalikkusele ei peetud soovitavaks välja panna. Ka võib sellest nimestikust mõni üksik teos juhuslikult puududa.

väljaandjad ja kirjastajad on Kavstaabi VI osakond, ajakiri „Sõdur“, Kaitseväe Ühen-

datud õppeasutised (peamiselt loengute näol), Merejõudude staap, Autotankide rügement, I diviisi suurtükiväe juhatus, 3 diviisi staap, Kavstaabi IV ja V osakond, Soomusrongide rügement, üksikud erakirjastajad ja isikud.

Teoste väline ilme, suurus ja kuju muutub iga aastaga ikka nägusamaks. Tänavused VI osakonna väljaanded ja kirjastised oma ilu, sisu, suuruse ja väljanägemise poolest ei jää sugugi maha mõne vanema lääneriigi samasisulistest töödest. Täie õigusega võib seda äsja ilmunud „Juhi käsiraamatu“ kohta ütelda.

Umbes 30 protsenti kogu meie sõjakirjandust on litografeeritud. See näitab, et paljude sõjasisuliste raamatute trükkimine ilma kõrvalise rahalise toetuseta ei ole teostatav.

P. S.

Uuemad kirjandust.

Kapten Anton Irv elulugu.

Major K. Liivola.
Kv. staabi raamatukoguhoidja.

Major Paul Villemi. — Kapten Anton Irv. Kapten Irv Soomusronglaste Seltsi väljaanne, Tallinnas, 1935. 277 lk. 43 pildiga. Kaanelustus Riigi Kunsttööstuskoolilt. Hind kr. 1.75.

Austagem ja mälestagem oma kodumaa parimaid poegi! See on rahva kohus oma kangelaste vastu, kes võitluses kodumaa eest end on ohverdanud ja kes armastuse ja anduvusega on olnud valmis jagama oma rahva saatust niihästi häil kui halvul päevil. Meil puuduvad materjalsed võimalused mälestada kõiki oma rahva parimaid, püstitades nende austuseks ja mälestuseks ausambaid. Täni oleme meie suutnud seda teha ainult mõningaile. Meil on siiski üks võimalus oma kohust täita, — see on koostada oma kangelaste elulood ja saata neid raamatutena rahva hulka. Sellega meie ainult ei mälesta ega austa oma rahva parimaid poegi, vaid aitame kasvatada ka oma noorsugu, andes neile allikaid, kust nad tutvuvad oma rahva paremate elu ja tööga ning kust nad leiavad ideaale ja idealismi ning eeskujusid suurest isamaa-armastusest, rasketest eluvõitlustest ja pidevast tööst oma rahva ja isamaa kasuks. Meie paremate elulugu — au-

samm raamatuna, ei oma mitte vähem tähtsust kui kivist ausamm. Kivi on külm ja ütleb vähe, kuid kirjatäht on elav, tungib hinge ning aitab hoida kangelaste mälestusi rahva hinges aastasadasid.

Kapten Irv eluloo autor on teinud ära kiiduväärt töö ühe meie Vabadussõja kangelase mälestuse jäädvustamiseks. Eluloo koostamiseks autor on kasutanud allikatena oma isiklikke mälestusi kapten Irvest, dokumente, mis iseloomustavad kapten Irv tegevust Vabadussõjas, kapten Irv isiklik Vabadussõja aegne päevik, Irv vanemalt saadud kapten Irv päevikud varemast ajast ja kogu kirju kodustele ning kodutud mälestused kapten Irv Maailmasõja-aegsetelt ja Vabadussõja-aegsetelt kaasvõitlejailt. Peale selle on autoril olnud kasutada Vabadussõja Ajaloo Komitee arhiivis leiduvad dokumendid. Sisult on autor jaganud teose üheksasse ossa:

1. Põlvnemine.
2. Lapsepõli.
3. A. Irv kooliõpetajana.
4. A. Irv sõdurina ja põllumehena.
5. A. Irv Maailmasõjas.
6. A. Irv I. Eesti polgus ja saksa okupatsiooni ajal.
7. A. Irv Vabadussõjas.

8. Kapten Irve langemine.

9. Kapten Irve mälestuse jäädvustamine.

Peale selle 5. osa jaguneb veel seitsmesse ja 7. osa üksteistkümmesse alaossa.

Ruumi puudusel mitte võttes vaatlusele autori poolt allikatena kasutatud ametlikke dokumente, võtame lühida vaatluse alla kapten Irve päevikud, sest päevikutest ammutame meie need andmed, mis kõige paremini iseloomustavad Irve kui inimest, kui suurt isamaalast ja kui sõjameest. Õrna hinge ja tagasihoidliku tundelise iseloomuga inimene nagu Irv, on mõtetes ja hingelisis avaldusis kinnine ka oma parima sõbra vastu, ta nagu ei julgeks ega tahaks teist koormata oma mõtete ja tunnete avaldusega, need kõik usaldab ta täielikult oma päevikule. Kapten Irve päevik on paremaks aluseks tema kui inimese tundmaõppimiseks, siit peegeldub tema hing, mõtted, tunded, püüded ja tahted. Päevikule on ta usaldanud oma eluraskused, kurvastused ja rõõmud. Autor on osanud kasutada kapten Irve päevikut põimides läbi kogu kirjutise vastavate väljavõtete päevikust.

Vaadeldes kapten Irve lapsepõlve, näeme et ta võrsub nagu suurem osa kõik meie sõja- ja vaimukangelasist talutarest. Juba lapsepõlvest peale algavad eluraskused ja võitlused. Helgeid päevi vähe, kuid tumedaid palju. Varakult peab ta minema omale ülalpidamist teenima karjasena võõraste juurde. Raskust ja ülekohtu ja pettumust tuleb tal kannatada valla algkoolis. Kihelkonnakooli lõpetades saab Irv kui hea õppija ja lõpetaja sinna koolijuhatajuse määramisel esimese aasta laste õpetajaks, millele ta asub täie innu ja tõsidusega, kuid siingi suruvad teda leivamured, sest palk on liiga väike, et hädavaevalt jätkub elu ülalpidamiseks. Tihti tuleb sõna tõsisel mõttes nälgida. 1907. a. kolmekuninga päeval kirjutab ta oma päevikusse, et istub külmas toas, palitu seljas ja õpib ning teda piinab kange nälg. (lk. 26.) „... Leidsin kapist ühe kuivanud leivakoorkese, mis enne jõulusid sinna oli jäänud. Et seeliiga vana ja kuivanud oli, sain suure vaevaga noa ja hammaste abil mõned tükid kätte, määrisin võid, mis mul veel oli, peale ja sõin kuni hambad valusaks jäid.“

Edasi „oma 15 kopikat jagasin nii ära, et iga järgmise õhtu peale saab 3 kopika eest saia õhtu tee juurde, aga hommikul paastun või söön soola - leiba veega, sest või on otsas. (samal lk. 26.) Kuid kõik need raskused ei suuda pidurdada ega takistada Irve edasõppimiseks kooliõpetaja

kutse omandamiseks ja enese arendamiseks kättesaadava kirjanduse abil. Suurt huvi tunneb ta Eesti muinasaja, ajaloo ja kirjanduse vastu. Ammutades inspiratsiooni kirjandusest ja Viljandi lossivaremeist Irv koostab näidendeid meie esivanemate võitlusist ordurüütlite vastu ja luuletab salme vanade eestlaste kangelaslikkudest tegudest. (Lk. 27 ja 28.)

1907. a. võetakse Irv Vene sõjaväeteenistusse ja määratakse teenima Poolamaale 192. Vavrski polku. Viibides kodumaalt eemal, on Irv kodumaa sündmustest väga huvitatud ja teadete saamiseks on ta elavas kirjavahe- tuses Viljandi Noorsoo Ühingu liikmetega ning palub saata oma kodurahvast sündmuste jälgimiseks mõnda eesti ajalehte ja salaja trükitavat vabameelset ajalehte „Õigus“ (lk. 33.). Sellest näeme, et Irv oli alati südamel kodumaa käekäik.

1910. a. vabaneb Irv kaitseväeteenistusest ja siirdub oma isa tallu Viljandi valda. Algab jälle raske töö oma igapäevase leiva saamiseks. Talvel ta käib metsas puude saagimise ja lõhkumisega raha teenimas, kevadel ja suvel abistab oma isa põllutöödel, ohverdades kogu oma jõu, tahtmise ja oskuse selleks, et tasuda vanematele osaliseltki selle vaeva ja hoolitsemise eest, mille osaliseks ta saanud lapsena (lk. 36).

Väärib tähelepanu, et Irv iga oma töö ja toimingu juures püüab kasvatada, arendada ja karastada oma tahtejõudu ja juurdleb küsimuse juures, kuidas ja mil teel ta võiks olla kõige kasulikum oma kaaskodanikkudele ja ühiskonnale. Temas valmib kindel tõekspidamine, et iga inimene on kohustatud elama mitte ainult iseenele, vaid teataval määral töötama ja elama oma ligimese ja ühiskonna kasuks, millele pole üldse võimalik inimsoo arenemine. Oma päevikus ta kirjutab (lk. 36).

„Elada oma kaaskasvatuse kasuks ja eduks tunnen otsekohest võla või võlgade tasumist ja kohustust. Mida keegi on, seda ta on kõige esiti teiste läbi. Kas ei ole siis tema kohus teistele seda kui võlga iga võimaluse juures tasuda!... Kui igaüks ainult nõnda palju tagasi annaks, kui ta saanud on, siis seisaksime meie paigal. Aga igaüks ei tee seda mitte: ühed annavad ainult jao, teised aga mitte sugugi. Eks pea siis need, kes saavad ja võivad, kahju kahjaga tasuma, et tagurpidiminekut ära hoida ja edasi kiskuda.“ Nii töötab, mõtleb ja juurdleb Irv. Vabadel

**Vabadussõjas sangarlikult võideldes manalasse
varisenud kangelasi ja rahuajal nende kaaslaste-
järglaste perest surma läbi lahkunud scoute mälestab
17. aastapäeval**

**SCOUTS ÜKSIK JALAVÄE-
PATALJON.**

ategadel põllutööst töötab ta hoolega enesearendamise kallal, et täita neid lünke oma teadmistes, mida kool ei suutnud anda. 1913. aastal avaneb temale võimalus astuda raudteeteenistusse Moskvasse, kus oleksid avanenud ka paremad ja vabamad võimalused edasiõppimiseks. Kuid kohusetunne koduste vastu sunnib teda sellest kavatsusest loobuma. Tema päevikust leiame (lk. 42): „Lootes, et Moskvas minu vaimunälg lõpeks, oleks ma hea meelega sõbra soovitusel järele teinud, kuid tööd oli kodus selle aja peale nii rohkesti õnnistatud, et ma kuidagi ei raatsinud lahkuda ja koduseid kitsikuisse jätta.“ Siit näeme, et Irv oma isikliku heaolu loovutas oma koduste kasuks ja heaks.

Maaõnne algades Vene sõjaväe üldmobilisatsiooniga kutsuti Irv teenistusse ning määratakse Pihkvas asuvasse Novoržerski jalaväepolku, kus ta vabatahtlikuna astub maakuulajate komandosse. Jälgides Irve teenistuskäiku polgus näeme et ta lühikese aja jooksul omab kõik Georgi ristid ja ülendatakse 06. 11. 1915. a. ülesnäidatud vahvuse eest lipnikuks, 22. augustil 1916. a. alamleitnandiks, 19. sept. 1916. leitnandiks. Ka Vene revolutsiooni järele avaldati leitnant Irvele tunnustust, kuigi see sündis vanade teenete põhjal. 25. juunil 1917. a. ülendatakse ta alamkapteniks, seega omab Irv ühe aasta ja 7 kuu jooksul 4 ohvitseri aukraadi ning peale selle veel hulka aumärke.

1917. a. Eesti rahvusväeosade organiseerimisel Irv sellest kuulda saades avaldab nii enda kui kaasvõitlejate-kaasmaalaste nimel soovi rahvusväkke astumiseks ning õhutab eesti sõjameeste rahvusväkke astumist ka oma naaberväeosades (lk. 119). Kuid alles oktoobris 1917. a. avaneb Irvel võimalus sõita kodumaale puhkusele ning korraldada oma ületoomist rahvusväkke. 21. nov. 1917. a. il-

mub ta Eesti Sõjaväelaste Peakomiteesse Tallinnas ning määratakse Haapsalusse 1. Eesti polku, kuhu ilmub kohale 26. nov. saades määratud 6. roodu ülemaks. 18. jaan. 1918. a. määratakse ta II pataljoni ülemaks ja ühtlasi ajutiseks tööroodu ülemaks. 1. Eesti polgus ülendatakse Irv ka kapteniks.

Eesti rahvusväeosade iga oli lühike. Saksa okupatsiooni võimude surve 1. Eesti polk on sunnitud 14. aprillil 1918. a. laiali minema. Irv siirdub oma isatallu, kus asub põllutööl. Seejuures ta jälgib hoolega poliitilisi sündmusi ning puutudes kokku oma endiste koolivendadega ja sõjakaaslastega arutatakse ühiselt olukorda ning püütakse aimata ette meie rahva tulevikku (lk. 130). Ka võtab Irv osa Eesti omakaitse tegelaste salajasest koosolekust Tallinnas. Okupatsiooni võimu varisemisel asub Irv kohapeal organiseerima Kaitseliitu. 11. nov. 1918. a. määratakse Irv Valga Kaitseliidu ülemaks.

Kaitseliidu organiseerimine Valgas edeneb visalt, sest vabatahtlikke leidis vähe ja Tallinnast tehti korraldus saata eesti ohvitserid oma väeosadesse (lk. 137), peale selle raskendavad Kaitseliidu ülema tööd maalt lahkuvad Saksa väed, kohalikud lätlased ja kommunistlike kalduvustega linnaelanikud, kuna suurem osa elanikke on aga ootaval seisukohal.

23. nov. 1918. a. annab Irv üle Valga Kaitseliidu ülema kohustetäitmise K. Kornelile ja sõidab Tallinna ohvitseride reservi, kust ta mõne aja pärast määratakse meie esimesele soomusrongile. Rongi ülemena ta tegutseb kuni 23. jaan. 1919. a., millal asendas häävata saanud soomusrongide divisjoni ülemat kapten K. Partsi. Tegelikult jäigi kapten Irv sellest hetkest soomusrongide üldjuhi kohuste täitjaks kuni oma langemiseni 27. aprillil 1919. a. (lk. 193).

Vaadeldes teoses ajajärku, millal Irv oli esimese soomusrongi ülem ja soomusrongide

üldjuht, saame kirjutisest õige ettekujutuse Irvest ja ilmnevad tema omadused kui sõjamees, juht ja inimene.

Tabatuna 27. apr. 1919. a. vaenlase kuulist varises manalasse üks meie parematest poegadest.

Kokkuvõttes käesoleva teose kohta võib öelda, et see on hästi koostatud. Käsitlemisviisilt objektiivne. Keeleliselt ladus ja selge. Teost võib eeskätt soovitada kaitseväge raamatukogudele.

Muistsete eestlaste kehakultuur.

Leitnant Karl Talpak.

Eestlased kehaliselt konstitutsioonilt üldiselt on tunnustatud tugevaks ja terveks rahvaks. Muistsed eestlased olid seda suhteliselt palju suuremal määral. Nii kõneleb ajaloolane Thomac Hiärn veel 1835. a., et eestlaste hulgas on paljusid, kes üle saja aasta vanad ja seejuures terved ja veel töövilmsed. Rahva tublile tervisele ja tugevusele on algaegadelt seltsinud suur vaprus, julgus, ettevõtlikkus, osavus ja tuline vabadusearmastus. Ei ole mõeldav, et muistsed eestlased, kui oleks omanud neid väärtusi vähemal määral, oleks julgenud tungida Läänemere äärde keset germani rahvaid — gootlasi, mis on sündinud uemate arkeoloogide (prof. M. Talgren ja t.) arvates juba Kr. sünd. paiku, ja säilinud siin enda väheste arvu juures. Prof. H. Moora arvab, et eestlasi oli muistsel iseseisvuse ajal ainult 100—150 tuhat hinge, olles kuni 13. sajandi alguseni (üle poole Läänemere ääres elutsemise ajajärgu) sagedases võitluses ümberkaudsete naabritega: läänest tungivate võimuhnitsejate taanlastega ja skandinaavlastega, idast saagiahnete slaavlastega ning lõunast läti-leedu rahvastega. Eriti taanlastega ja skandinaavlastega muistsetel eestlastel tuli pidada tublit võitlust aastasadad. Raskem ajajärk selles oli skandinaavia viikingite aeg 800—1060. a. Skandinaavia viikingid terroriseerisid kogu Lääne-Euroopat. Nad asutasid idapoole Vene riigi. Et eestlased asusid nende kahe idamaa kaubatee (üks möödus põhjast Soomelahe lõuna kallast mööda ja teine lõunast Väina jõe mööda) vahel, nad tükkisid alaliselt eestlaste kallale. Kuid siit nad leidsid tõsisemaid vastaseid eest kui kusagilt mujalt, sest ei leita ühtegi jälge meie maalt ega ajaloost, et viikingid oleksid saanud luua meie rannikule ühtki asundust, milliseid täis olid kõik Lääne-Euroopa suurimad jõgikonnad ja milliseid nad soetasid Suur-Britanniasse, Islandile ja isegi Sitsiiliasse. Pealegi kinnitab Birger Nierman, et muistsel ajal Skan-

dinaavia on ajanud enne sakslaste siiatulekut aastasadadid järjekindlat Läänemere idakallaste vallutamise politikat. Kuid skandinaavlastel kui ka vägevad venelased ei saanud muistseid eestlasi lühikeseks ajaks enda võimu alla.

Eestlaste jõust räägivad juba Skandinaavia vanad saagad. Muinasloolises Bravalla lahingus 750. a., millest võtnud osa kõik põhjamaade rahvad, eestlased on oma oadad visanud nii tugeva hooga, et vaenlaste kilbid pole pidanud vastu nende visetele. Hiljem, muistses vabadussõjas ka Läti Hindrek kurdab, et sakslaste ja lätlaste kilbid ei pidanud vastu eestlaste odaheidetele. Teisel Läti Hindrek kurdab eestlaste jõulist hävitustööd sõjanuiadega raudrüütlite keskel. Samuti jõuline üleolekutunne peegeldub ka meie rahvaluule ennemuistsetes kangelaskujudes, kes oma vägitegusid tegid ikka oma suure jõuga, aga mitte nõidumise ja moonutamise teel, nagu leiame palju sääraseid lugusid teiste rahvaste muinaskangelaste tegudes.

See jõuline üleoleku tunne koos varemloetletud kõrgeltarenenud väärtustega andis muistsele eestlasele tubli sõduri väärtuse, et tema ei mõelnudki kohkuda tagasi igast ilmakaarest pealetikkuvate arzurikaste vaenlaste eest, vaid hoidis südilt eemal kõik vaenlased enam kui tuhat aastat oma vabast maast. Veel enam, juba algaegadel muistsed eestlased on teinud sõjakatele naabritele mõjukaid vastusõjakäike, nii maad kui merd mööda. Nii kõneleb üks teade, et juba 600. a. rootslased tulnud kuningas Ingvari juhtimisel eestlasi karistama Rootsimaale tehtud suurte kahjude eest. Rootslased kaotasid aga lahingu Matsalu lahe ääres, kus langes ka kuningas Ingvar (Kividepää — Kiideva kohal).

Ajajärk pärast Skandinaavia viikingite aja lõppu 1060. a. kuni muistse vabadussõjani (1208—1224. a.), oli muistsete eestlaste tõeliseks sõjaliseks hiilgeajaks. Saarlased

ja rannaeestlased, omandanud Skandinaavia viikingite sõjakultuuri ja nende mere-sõidu oskuse, sünnitasid sel ajajärgul meriröövretkedega tugeva vastutõuke Sk. viikingite ajajärgule. Eestlased tungisid nüüd kümnete ja sadade laevadega Taani ja Skandinaaviasse, röövides teel kaubalaevu ja randu. Muistsed eestlased on käinud oma laevadega röövimas ka lõunapool mööda Koiva ja Salatsi jõgesid ning Astijärvel ja Peipsil. Arvatakse, et eestlased on käinud isegi Islandi saarel (lood Sädemetesaa-rest). Eestlaste võimsust tunnistab nende poolt Maläri järvede juures asunud rootsi pealinna Sigtuna hävitamine 1187. aastal. Taani rannamaail leidub ringvalle, mida peetakse eestlaste suvikindluste jäänusteks ajajärgust, mil eestlased käisid suveti Taanis suvistel röövretkedel.

Alaline valmisolek sõjasõitudeks kohustas eestlasi end kasvatama kehaliselt tugevaks ja osavaks relva käsitamisel. Seega muistsete eestlaste kehakultuuri vaatlemisel ei saa minna mööda sõjalise külje vaatlemisest. Jõudu, julgust, osavust, kiirust ja vastupidavust püüti saavutada selleks, et olla eeskätt tubli sõjamees ja väarikas kodukaitsja. Vabamehe põli ja üheväärilisus aina tiivustasid üksteist ületama jõus, osavuses ja vahvuses, mis oli eestlaste ainsaks mehe väärtuse mõõdupuuks. Nii muistsed *vanemad olid valitavad vapramatest ja kuulsamate tegudega meestest*. Ka selleaegsed äraelatamise viisid, nagu jahipidamine, mis oli kaua veel üks peamisi ülalpidamise alasisid, nõudsid mehelt tugevaid võimeid.

Asudes vaatlema muistsete eestlaste igapäevaseid toiminguid ja tegevusi keha arendamise seisukohalt, heidame pilgu enne neile tingimustele, millistes meie esivanemad muistsel iseseisvuse ajal elasid.

Maa oli kaetud suuremalt osalt metsaga, ürglaantega ja soodega. Veekogud olid suuremad ja veerikkamad kui praegu. Kõrgematel kohtadel ja tulega valmistatud lagendikkudel metsa sees (enamasti veekogude — jõgede ja ojade ääres) elasid muistsed eestlased koos suurtes rahvarikastes küldes, millede ilu kiidab Läti Hindrek. Rahvast oli üle maa 8—10 korda hõredamalt kui praegu. Meie praegused suuremad külad olid muistse iseseisvusaja lõpul suuremalt osalt juba olemas. Külas igal perel oli oma palkidest elumaja — kisatud laudadest või kõrkjatest katusega, leasemega, seest nahkadega vooderdatud ja relvadega seintel ilustatud. Peale selle oli eraldi maja sulastele ja orjadele, ait, laut ja sagedasti ka muud kõrvalehitused, nagu saun, püst-

koda-suviköök, vahest ka katusealune põllutöö- ja kalapüügi riistadele. Hooned asetsesid ümber avara õue ja nende vahed olid kindlustatud püst- või kaldaiaga. Seega iga talu moodustas omaette väikese kindluse, mille sisse pääsis läbi tugeva, enamasti tammepuust ja igal perel omamoodi kaunistatud värava. Küla ümber asetsesid igale perele väljamöödetud põllud. Külvati peamiselt otra, kaera ja kaunvilja. Tarvitati kolmeaasta külvisüsteemi. Pere kasvamisel suurendati põldu külalähedases noorest metsast alet põletades. Põllutööd tehti enamasti härgadega. Hobuseid tarvitati rohkem ratsutamiseks, mis sel ajal oli peamiseks liiklemisviisiks, ja ree ning saani ees nii talvel kui suvel. Vankrit arvati vasti ei tuntud. Loomulikult ühendasid neid külasid ka teed. Selleaegsed teed olid kõrgemaid ja kuivemaid kohti mööda aetud ja sisse sõtkutud. Nad tulelaid meelde meie jalgradasid metsas või tegemata küla-teesid.

Jahilkäimine ja kalapüüdmine olid põllutöö ja karjakasvatuse kõrval muistsele eestlasele tulusateks ja meeltlahutavateks ülalpidamise aladeks.

Paratamatult olukorrale muistsed eestlased olid sõjakas rahvas ja alati nad ei oodanud kodu vaenlast. Niipea kui vaenlane oli aetud maalt välja, rutati kiirel retkel *vaenlase maale saadud kahju kätte tasuma*, et hoida „õigust“ tasakaalus. Kättemaksu sõdade kõrval käidi vaenlase maades ka saagisõdadel, kus igal mehel oli õigus avalikus võitluses omandada teiselt selle vara. Selles mõttes võitlus oli sama aus „käsitöö“ ja elatusviis, nagu iga teinegi töö, tegelikult aga peeti veel ausamaks ja meestvääriavamaks.

Kogu küla peale oli ühine ohverdamis-hiis, matmispaik ja lõbustuspaigad, kuhu tuldi sagedasti kokku ühisteks muredeks ja rõõmudeks.

Muistne eestlane oli kollektivistlik ja ohvrimeelne.

Vaatleme muistsete eestlaste kehalisi üritusi järgmises jaotuses:

- a) Liikumisvahendite tarvitamine,
- b) relvade käsitamine,
- d) jaht ja kalastamine,
- e) kehakultuur ühenduses usuliste kommetega,
- g) saun; tervishoid,
- h) rahvatantsud ja laulumängud,
- j) võistlused ja kehalised harjutused.

A. Liiklemisvahendite tarvitamine.

1. Meresõit. Eestlaste meresõidud on sama vanad kui nende Läänemere äärde asuminegi. Soome, Taani ja Rootsi sõit oli neile varstigi „igapäevane“. Teejuhiks olid neil päeval päike ja öösel taevatähed, mille abil sõidusuuna määramises nad on olnud väga kindlad. Ehkki ristisõitjate siiatuleku ajal L.-Euroopas olid tarvitusel suured kajutitega purjelaevad, tarvitasid eestlased kuni iseseisvuse aja lõpuni väikesi, pealt lahtisi laevakesi, nagu neid tarvitasid viikingid. Muistsete eestlaste kuulsus meresõidu osavuses ei jäänud sugugi maha kuulsate meresõitjate viikingite omast.

Muistsete eestlaste laevad olid ehitusviisilt kahesugused: suuremad — sõja- ehk röövlaevad ja vähemad — igapäevaseks tarvituseks. Sõjalaevad arvatakse olnud kujult sarnased viikingite laevadele: peelepudega ja purjedega ja sõudmiseks aerud. Tüür oli suure aeru sarnane ja kinnitatud laevapärast paremale, mitte laeva keskjoones. Tüüri paremale poolele asetamisega oli kergem laeva otse hoida. Sõjalaevad olid kõik ühesuurused, igas laevas 30 meest. Toreida lahingust Koiva jõel 1211 a. saarlased võtsid osa 300 sõjalaevaga, mida nad ümberpiiramise tõttu maha jätsid. Neli aastat hiljem Uue sadama merilahingus saarlastel oli koos 200 sõjalaeva.

Harilikult aeti laevu edasi purjedega, aga väikse ilmaga ja tarbekorral lahingus — aerudega. Uuesadama merelahingus ristisõitjatega 1215. a. sõudsid eestlased ühel laeval nii tugevasti, et laev suure hooga teisele otsa vuhises ja selle põhja ajas. Läti Hindrek imestab kiirust, millega eestlased oma meriväe kokku kogusid. Kui torm oli Riia piiskopi laevad Uude sadamasse ajanud, läkitasid saarlased sellest teistesse ranna osadesse ja enne päikese tõusu oli suurele tormile vaatamata kogunud suur vägi laevu.

Muistsete eestlaste iseseisvuse kaotamisega nende meresõidud jäid ära. Rannarahvas tarvitas kuni möödunud sajandi 50—60 aastateni ainult sõudepaate, mis olid 17 jalga pikad ja kahe paari aerudega. Pärast seda rannarahvas hakkas jälle tarvutama purjepaate. Sisemaal jõgedel ja järvedel liikumisel tarvitati paate väljaõneslatud puust. Üks seesugune paat on E. R. Muuseumis.

2. Ratsutamine. Muistsed eestlased olid tublid ratsutajad. Neil oli palju hobuseid. Muistses vabadussõjas langes sakslaste kätte hobuseid tuhandete viisi.

Sõtta läks igamees oma ratsuga. Hobune oli ainult kiireks liikumisvahendiks, et ootamatult vaenlase maale tungida. Võitlusesse mindi aga jalgsi. See oli tingitud selleaegsete sõdade iseloomust. Vaenlase maale mindi väikeste salkadega võimalikult kiirelt, ootamatult ja lähelepanematult. Äravõetud varandustega püüti võimalikult ruttu vaenlase maalt lahkuda. Meie maale ilmunud vaenlane võeti vastu maalinnustest temaga võideldes. Kui ei olnud aega vaenlase eest end peita linnustesse või pelgupaikadesse, siis võideldi enda talust, mis kõrge aiaga ümbritsetult moodustas omaette kindluse. Ja kui vaenlane murdis õue sisse, võideldi veel katustelt, nagu Läti Hindrek seda kirjeldab võitlusest Kareda külas Järvamaal. Kui vaenlane taganes, asuti teda taga ajama ratsa. Muistest vabadusvõitlusest näeme aga, et eestlased kohaldavad enda võitlusviisi vastavalt vaenlase taktikale, võttes teda vastu ka lagedal väljal, seda juba Ümeral, Toreida all ja mujal. Madisepäeva lahingus Lembit juhib hästi läbimõeldud ratsarünnakut. Muistsete eestlaste ratsutamise osavusest saame tõendusjuba Ümera lahingust. Ümeral eestlased ajasid ratsa taga raudrüütleid, löid neid hulgana maha ja võtsid 14 neist vangi.

Ratsutamisel kasutasid eestlased sadulaid, kangvaljaid, rõngakujulisi jalgraudu ja ka kannuseid. Hobused olid rautatud ja sagedasti ehitud kuljustega.

Veel hilisemalgi ajal olid eestlased osavad ratsutama. Reisija Olearius toob pildi Kunda pulmadest a. 1643, mida ta joonistanud samal aastal Eestist läbisõidul. Pildil näeme järgmist: ees ratsutab torupilli puhuja ja tema järel kaks peiupoissi paljastatud mõõkadega, neile järgneb peigmees pruudiga ühe hobuse seljas, peigmees parema käega pruudi ümbert kinni hoides; pruutpaarile järgneb kogu pulmarong, ikka mees ja naine ühe hobuse seljas. Sõit läheb täie hooga ja üle aedade, põõsaste ning kivide. See pidi alles osavus olema! Sel ajal välditi teesid mööda pulmasõite tegemast, et mitte kurjade vaimudega kokku puutuda. Ka lapse kirikusse ristida viimisel sõideti sinna ratsa samuti üle väljade, niitude ja üle takistuste, kusjuures sagedasti sõitis kaasa ema või amm, laps käevarrel. Jaaniõöl sagedasti sõitis peremees ratsa ümber oma koha piiride kuni päeva tõusuni, et kaitsta põlde kurja eest.

3. Veovahendite tarvitamine. Suvel, mil põhjatud sood ja tihedad metsad takistasid liikumist, ei võetud ette pikki matku, ehk kuigi, siis liiguti ratsa. Pike-

mad kaubareisid ja sõjasõidud võeti ette peamiselt talvel, selleks tarvitades saane ja regesid. Kergemateks sõitudeks tarvitati niinepuu koortest valmistatud kergeid saane. Regedega toimetati vedusid ja saanidega sõideti suvelgi. Dr. P. Johansen ütleb, et vanal Liivimaal oli suvel saaniga sõitmine armsaks spordiharuks.

4. **Eesti suusad.** U. T. Sirelius arwab, et soomesugu rahvastel on juba algkodust väljudes olnud tarvitusel suusad, muidu ei oleks nad julgenud asuda oma praegustele asukohtadele — jää- ja lumeväljadele. Algul tarvitati vitstest või puukoortest raami vahele punutud 30×40 sm suuruses n.n. „lumekingi“. Järgnevalt hakati vasakus jalas tarvitama suuska. Paremas jalas oli algul veel lumeking, hiljem ka suusk, mis oli kaua aega jala pikkuse võrra lühem vasaku jala suusast. Sõites tarvitati keppi, mille allotsas oli läbipõimitud rõngas ehk ketas, ja kepi ülemine ots lõppes terava odaotsaga või põdrasarvest konkuga, kuna vasakul käel hoiti laskevalmis vibu. Edasi liiguti paremas jalas oleval lumekingal või hiljem lühemal suusal ja paremas käes oleva kepiga lõugates ning vasakul pikemal suusal libisedes. Säärane suusatamine näis esmalt kui hüppamine, millest laplased endi nimegi „skriithi-phi-noi“ on saanud (skriithi-skricka — hüppama, rootsi keeles). Vene Karjatlas on veel a. 1911 tarvitatud paremas jalas lühemat suuska.

Hilisemal ajal tarvitasid meie esivanemad suuski, mis sarnased sürjanite omadele. Need olid poolpikad ja veidi laiemad kui jalanõud. Jala hoidmiseks kinnitati kahele poole äärde liistukesed. Mõlemad suusaotsad olid teravad ja ülesse painutatud. Suusa ninas oli auk, kust sagedasti pael läbi käis, millest siis sõidul kinni hoiti. Soon suusa talla all esines vähem. Jahile minnes löödi suusa talla alla põdra säärenahka, karvadega tahapoole, et hoida suuska sõidul tagasi libisemast. Reisija Olearius ütleb 1635. a. Narvas näinud olevat suuski, mis kolm küünart pikad ja tagant sama teravad kui eest. Ch. Kelch räägib a. 1695, et eesti suusad olid umbes süld pikad ja valmistatud saarepuust. E. R. Muuseumi aastaraamatus V, lk. 32, on toodud eesti suuskade üksikasjalised mõõdud ja kirjeldus, mis üldiselt ühtub eeltooduga. Muuseumi andmetel on suuskade valmistamisel sagedamini tarvitatud haavapuud. Suusa ninarihm oli nõorist või rihmast, käis läbi suusasse valmistatud augu või oli suusa külgedele otsipidi kinni naelutatud. Nina-

rihm seati nii pikaks, et jalanõu suure varba pikkuselt sisse mahtus. Ch. Kelch oma „Liivimaa ajaloo“, mis trükitud a. 1695, jutustab, et eestlased jahil käies tarvitasid suuski, millidega nad lumeväljadel sõidavad tuulekiirul ja osavalt nii, et vaevalt jahiloom nende käest pääseb. Mäest laskumisel on osatud ka kaari teha (mäe veerul looki sisse tehes ülesse käänata). Uuemal ajal eestlaste liikumisvabaduse kitsendusega ja jahiloomade vähenemisega kadusid suusad laiemalt tarvituselt. Viimase ajani tegelesid nendega ainult metsavahid ja teised, kellel metsaga tegemist teenistuskult.

5. **Uisutamine.** Vanad eestlased valmistasid uiske looma ehk hobuse sääreluust. Uiskude otstes olid augud nõõride kinnitamiseks, milledega uisud jala külge seoti. Uiskudel liikudes kasutati raudotsaga keppi. Tarvitati ka kahte keppi. Päriltuult liikudes kinnitati keppide külge puri. Olaus Magnus on a. 1555 joonistanud pildi kahest uisutajast liikumas Soome lahel Eestimaa poolt Soome poole. Uisutajad annavad liikumiseks hoogu kepiga jalge vahelt lõugates.

Kalapüüdmisel rannarahvas tarvitas jääl liikumiseks „padinaid“ — puust taldu raudokastega.

B. Relvade käsitlemine.

Muistsel ajal valitses jõu õigus ja igapäev võis oodata vaenlast üle piiri. Lisatoidust tuli muretseda metsast ja kaubaretked võisid lõppeda lahinguga, seega relv oli mehe igapäevane kaaslane.

Muistse eestlase tavalisemad relvad olid mõök, oda, viskoda, vibu, tapper, ling, nui ja kilp endakaitseks. Mehe peamiseks relvaks ühtlasi ka uhkusesemeks oli kaheteraline, sirge mõök. Odad oli käsitsivõitluseks ja viskeks. Käsitsivõitluse oda oli pikem ja raskem, peenelt väljatöötatud raudotsaga, mille torul leidusid ilustus-sisselöiked, ja tugevast puust varrega. Viskeodad olid lühemad ja kergemad. Läti Hindrek kurdab, et eestlased visanud oma odasid kui vihmasadu kristlaste peale. Ei ole teada, kas kõik üksikud või selleks koostatud meeskonnad omasid viskeodasid ja kui palju neid iga mees kaasas kandis, nagu meie üldse ei tea, kas võitlus-meeskondi liigitati ka relvade järgi. Lähenedes vaenlasele mõõgavõitluse ulatusele, visati arvatavasti ära ka rasked käsiodad. Sellele vihjavad eelpool toodud teated, et vaenlaste kilbid ei pidanud eestlaste jõulistele odavistele vastu.

Vibuvalmistamise tehnikas on olnud muistsed eestlased koos teiste soomesugu rahvastega kõrgemal järjel kui teised Euroopa rahvad. Soomesugu rahvad valmistasid vibude kaari kahest poolest: välimine kumer pool oli kasest ja sisemine — pajust või kadakast. Pooled liimiti kokku kalaliimiga ja mähiti ümber kasetohku. Sellega oli saadud väga tugev ja elastne vibukaar. Vibu otsad olid sagedasti luust. Läti Hindrek kaebab mitmel korral kristlaste häda eestlaste poolt osavalt lennutatud noolte läbi. Vibu tarvitamise osavus tingis muidugi enamarenenud vibuvalmistamise viisi ja vastupidi.

Oda ja vibu kõrval harjutati linguga kiiviskamist ning sedagi osavalt, sest muidu ei oleks seda tülikat toimingut sõjas tarvitatud. Raudrüütlitele olid eestlased kardetavamad enda jõuga sõjanuiade tarvitamisel, sest nuiaga antud jõuliste hoopide eest ei kaitsenud raudriidedki.

Alatised sõjad ja vaenuretked tingisid, et muistne eesti noormees pidi juba maastmadalast end harjutama tugevaks, osavaks ja kiireks relvade käsitamisel. Enda võimeid võis ta varsti kasulikult näidata küla tagant metsast mõnd vähemat jahilooma ära tuues, mida ta püüdnud vanema venna või isa poolt temale meisterdatud vibu või odaga. See ju aina õhutas harjutama. Aga seda õhutust anti muistses Eestis noortele ka *kavakindlalt*. Sügisesei pööripaeval peeti pidu sõjajumalale Turrissele. Õisel tulevalgusel ohverdati erilise pidulikkusega oinas sõjajumalale. Sellest pidust võtsid osa ainult mehed ja noortele oli osavõtt kohustuslik. Pidus kestis koiduni ja seal jutustati ning lauldi noorematele kangelaste ja vanemate vapratest tegudest. Vaenukäikudele minnes ja tulles ohverdati jällegi sõjajumalale. Eks neilgi ohverdamistel õpetati nooremaid. Ja õhtustel kogumistel pereõuedele, piduplatsidele, vainule ja mujale, harjutati ja võisteldi muidugi nii noorte kui vanade seas enda silma- ja käe osavuses ning jõus. Sellele viipavad kuni hilisajani alalhoidunud mõõgatantsud pulmakommetes, väga mitmesuguste võistluse ja osavusmängudega ajaviitmine pulmades ja teistel peiedel, ning neljapäevase poolpäha õhtustel kogumistel.

Meie hindame muistsete eestlaste vaprust ja kangelasmeelt seda enam, et nad need väärtused saavutasid iseseisvustahetest vabatahtliku harjutamisega ja aktiivsusega. See vabatahtlik, kodune kool ei olnud muistsetel eestlastel halvem Sparta ja Rooma koolidest. Väärrikalt võidelda ja sõjas surra — seda peeti mehe ülimald auks.

D. Jaht ja kalastamine.

Muistses avarais võimalusis jahil ja kalal käies leidis eestlane peale toiduse hankimise rahuldust ka enda uudis- ja teotsemis-himule. Siin võis ta väsimuseni tormata, et vabaneda väheks enda ürgsest, ülekeevast eluenergiast ja teotsemisihast. See oli temale spordiks.

Juba Soome-Ugri ajal on eestlane jahil käies tarvitanud vibu, oda, nuiat. Peale nende püüti metsloomi selleks kaevatud aukudes ning aasade ja püügiraudade väljapanemisega. Veel 17. sajandil kõneleb Ch. Kelch eestlaste suurest jahikirest ja nende osavusest metsloomade püüdmisel.

Kalapüügi riistad muistsel iseseisvuse ajal olid samad mis praegu: õnged, ahingud, mõrrad, võrgud, noodad ja mütid.

E. Kehakultuur ühenduses usuliste kommetega.

Muistsed eestlased suurest loodusarmastusest ja vabadustungist läksid enda jumalaid teenima, tõe otsima meie kaunisse põhjala loodusesse, pühitsetud hiitesse. Õilsad enda tugevas jõus, eemal pettusest ja valest, olles ise piiramatu vabaduse lapsed, uskusid meie esivanemad jumalate olemasolu kõikjal looduses ja ei piiranud nende kuju ei kuldvasikate ega puunikerdustega, ega pannud jumalaid elama tempelisse. Jumalatele anti eluasemeiks pühitsetud hiied, ojad, allikad, järved, mäed, künkad, lohud, Jumalate teenimine oli ühtlasi ka esivanemate teenimine. A. Moora ütleb: „kui ülistame muistsete eestlaste vahvust ja visadust nende võitluses oma vabaduse eest, siis peab pidama meeles, et selleks nad said jõudu osalt just ka oma usundist, teadmistest ja töötusest, et kui nad unustavad oma esiisad, loobuvad nende teenimisest, siis neid kõigis asjus õnn maha jätab.“

Usukombe peamine talitus oli ohverdamine, mis toimus suure pidulikkusega. Need ohvrimeod olid sõna õigemal mõttes rahvapeod, kus, kui kurvastamiseks põhjust ei olnud, peale usulises hardumuses toimetatud ohverdamise vallandati õilsat ja siirast rõõmutsemis- ja lõbutsemislusti süües, mõdu juues, lauldes, torupilli, pilliroogse vile j. t. järgi tantsides, hiiekiigul kiikudes, võistlusmänge mängides ja muul viisil lõbutsedes. Puhtsüdamlik ja karske rõõmutsemine ja lõbutsemine ei võinud ju esivanemate õnneküllasel ajajärgul ei rahva ega jumalate meelevastane olla. Teistest tähtsamad olid hiied Ebavere mäel ja püha hiis Hiiumaal, kuhu kaugelt kokku

tuldi. Siin peeti suurimaid ja lõbusamaid hiiepidusid.

Erilise rõhutamisega pühitseti aastaegade pööripäevi. Suuremad lõbutsemispeod peeti kevadesel ja suvisel pööripäeval. Sügisel pööripäeval peeti pidu sõjajumalale Turrisele. Talvise pööripäevaga alati hingede püha, kus 9 päeva pidi valitsema täielik rahu. Pühitseti seda veel müristamise jumalale Kõole, teise nimega Jõu, millest nimetus Jõulud. Hiljem, kui ristiusu tulekuga hingede pühast kujunesid meie praegused jõulud, kestis vaikus pühade laupäevast kuni esimese püha pärast-lõunani. Peale selle algasid lõbutsemised, milledest mitmed mängud tuntud „jõulumängude“ nime all, nagu „kingsepa silma pistmine“, „paasi löömine“ j. t. Nädala neljapäev oli muistsel ajal puhkepäev, mil talitati usukombeid ja toodi kahja. Kuni uuema ajani oli ta poolpüha, kus noored õhtul kogunesid aega viitma. Puhuti vanu jutte, anti mõistatusi mõista, mängiti ringmänge ja pandimänge, tantsiti rahvatantse ja sooritati väga mitmekesiseid jõu- ja osavusharjutusi.

Muistsedel rõõmupidudel tähtsaks kombeks oli tulede tegemine. Tähtsam teistest oli jaanitule põletamine kui suvise pööripäeva pühitsemise pärandus. Teatakse kohti, kuhu rahvas tegi pikki rännakuid jaanitule põletamiseks, nagu *Ebavere mäele*, *Karksi Annemäele* ja mujale. Jaanitule ääres mängiti peale muu ainult sel ööl mängitavaid mänge, nagu „nukku jooksmine“, kus poisid pidid ühe metsa jooksnud tüdruku üles otsima ja tagasi tooma, siis kaigastega tule keskel vardas lehviva lipu võidu maha viskama, enne kui tuli suutis sellele külge hakata j. m.

Suvisel kibedal töö ajal, kui hobuseid söödeti öösel metsas või küla vainul, kogunesid õitsilised — karjased, sulased ja perepojad üle maa loitvate õitsitulede juurde, kus tondijuttude vahele mängiti erilisi õitsimänge, nagu: „tsuuri-löömine“, „pulgahaitmine“, „jänesejaht“ ja t.

Suurejooneliseks pidutsemiseks andsid põhjust ka peied, nagu kihlused, pulmad, matused. Peied kestsid ikka mitu päeva järjest, vastavalt pererahva jõukusele. Veel hilja ei olnud haruldased nädal aega kestvad pulmad. Eriti pulmakommetes leidis palju jõulisust. Pulmasõidust ratsa üle takistuste on juba varem juttu olnud. Üks, siiski kahtlasest allikast teade kõneleb 9. sajandist, et matustel on korraldatud ratsavõistlusi surnu vara jagamiseks (A. Saal — „Üleüldine isamaa ajalugu“, lhk. 35 — kapten Wulfstani reisikirjad).

Oli teisigi kombeid seoses kehaliste üritustega: Uueaasta hommikul jooksid tüdrukud võidu ümber karjalauda. Esimeseks tulnu pidi sel aastal pruudiks saama. Uuel aastal ja vastlapäeval pidi igast perest minema vähemalt üks inimene küla kelgumäele kelguga liuga laskma, Kelle kelk kaugemale liugles, selle linad pidid suvel pikeimaks kasvama.

G. Saun. Tervishoid.

Kõik muistse eestlase tähtsamad ja igapäevasemadki toimetused olid tihedalt seotud ebausuga, kommetega ja tähendustega rahvasuus. On tähelepanav, et m. eestlaste kombed või tavad, mis seotud tervisega, olid suurelt osalt imestamapanevalt hügieenilised ja kehaarendavad. Siin on küll elualalhoiu instink ja tugev side ümbritseva loodusega inimesele õige tee näidanud.

Kõik soomesugu rahvad, nii ka eestlased on olnud suurelt keha puhtuse armastajad. Armastati väga palju saunas käia, eriti aga igasuguste haiguste juhtudel, kus „vihtlemisega nagu mingisuguse müsteeriumi teel inimest tervendati“. Esivanemate saun oli ehitatud eraldi ehitusena. Muistne eestlane armastas vihelda kaks ehk vähemalt kord nädalas. Kohati aga viheldi ülepäeva ehk koguni igapäev toas ahju peal. *Saunas käidi mehed, naised ja fapsed koos.*

Viheldi ka kodus rehetoa ahjul, missugused olid ehitatud keristega leili saamiseks. Ka viheldi ahjul. Vihtlemisel armastati suurt leilikumust. Vahepeal karastati end külma veega üle valades, lähedal olevasse ojasse joostes või talvel väljas lume sees püherdades. „Vihtlemine oli esivanemate juures kui taeva eesõue, kus ta vaeva ja raske töö järele karastust ja kosutust leidis,“ ütleb M. J. Eisen.

Peale ohverdamist käidi mõnikord suplemas. Kalevipoecki armastas meelsasti ujuda. Kord käib ta lõbu pärast Piksel abiks merepõhja pakku põgenenud kurjevaima püüdmas (III, 28—41). Siis tema tuttav Soome ja Lapu randa ujumine (XVI, 420—423) ja vähkide püüdmiste lugu (XII, 744—775). Muistne eestlane uskus, et jumalus on kõikjal looduses. Enda ürgse sügavama äratundmise järele on ta õieti mõistnud looduse ja päikese suurt eluandvat jõudu ja püüdnud sellest ka õieti osa saada supeldes ja päikeses ning tuultes alasti keha karastades.

Riietuski oli praeguste tervishoiuõuete kohane — avar ja kerge. Kaelas ei kantud midagi ja see jäi ka külmal ajal paljaks.

Lisaks varemöeldule meie esivanemate tublist tervisest kirjutab Ch. Kelch a. 1695: „Eestlased omavad ületamatu tugeva terve ja tubli kehajõu. Lapsest saadik karmilt kasvatatud ja raske tööga kodunenult võivad nad suurt külma ja kuumust kannatada.“ Th. Hiärnelt lisandub sinna juurde, et lapsed jooksevad talvel lumes palja jalu ja katmatult, olles ainult särgis.

Mitte üksnes kehapuhtusest, vaid ka välises puhtusest peeti palju lugu. Seda kõneleb meile muistne rikkalikult värviküllane ja hele rahvariitus, elu- ja kõrvalhoonele eraldi ehitamisviis. Meie muistsete külade välist ilu kiidab Läti Hindrekki (XV — 7 ja XX — 6).

H. Rahvatantsud ja laulumängud.

Eesti rahvatantse tunneme juba trükis ilmunud vastavast erikirjandusest. Lulumänge siinkohal ette tooma hakata ei oleks

kohane. Lubame ainult paar üldist selgitust.

Loomulikult olid laul, mäng ja tants mõlemast soost noorerahva kogumistel pidutsemise peategevuseks. Meie laulu ja luulega ühtekasvanud esivanemail oli palju laulumänge. Suurem osa neist olid ringmängud ja järgnevalt mängud, kus laulus oli seletatud mängu tegevus ning vastavalt laulu sisule arenes mängu käik. Sagedasti oli neis laulumängudes aga keskkohal ette määramata ja mängu keskel oli mängijatele jäetud vabadus improviseerimiseks, kus siis üldistes mänguraamides oli võimalik nalja ja pilget heita, seega mängule huvitavust lisades. A. Jürgenstein peab seda liiki mänge meie rahvanäitekunsti esimesteks idudeks. Kehaliselt liikuvust pakkusid ka hilisema aja pandimängud, mida tunti rahva seas huljana.

Meie rahva jõustiku-osavusharjutustest edaspidi.

Bibliograafia.

Inglise õhumanöövrid 1935. a.

(„Deutsche Wehr“ nr. 37, 1935.), Luftmanöver in England 1935).

„Air Defence of Great Britain“ õhumanöövrid toimusid sel aastal 22.—26. juulini ja nende eesmärk oli harjutada manöövrilist osavõtvaid lennuväeosi teostama Londoni õhukaitset. Ohuministeerium ei seadnud ülesandeks luua sõjaolukorda ja elanikkond ei võtnud manöövreist üldse osa. Mitmesugustele lennuväe- ja õhukaitseüksustele anti võimalus koguda õpiseid pommirünnakute ja nende vastu kaitsesülesannete teostamise alal. Peamine eesmärk oli õhukaitse küsimuse uurimine üldiselt, eriti aga õhukaitse teostamine suurelt kõrguselt. Nii teostati peamiselt kõik pommitusrünnakud 5000 m kõrguselt ja kõrgemalt.

Harjutustest võttis osa keskmiselt 370 lennukit. Olukorraks oli võetud sõda Põhja- ja Lõunariigi vahel. Lõunariik asus teispool kanalit ühes Põhjamere lõunapoolse osaga, kuna Põhjariik kujutas enesest tegelikku Inglismaad pealinnaga Halton. Harjutuse eesmärgil olid operatsioonid põhjas ja läänes piiritletud joonega King's Lynn — Banbury — St. Alban's Head.

Lõunariigi õhujõud, 176 masinat, koosnesid pommitajaist, kuna Põhjariigi omad,

192 masinat, rünnakuüksustest ja ühest luureüksusest.

Põhjariik oletas vaenlase pearünnakuid järgmiste punktide pihta: sõjaväe depoo Cardington'is, mootoritööstuse keskus Dagenham'is, peaaerodroom Hendonis, lennukivabrik Royal pargis, Wimbledon'i tennisplatsid, mis olid muudetud maabumiskohadeks, ohuministeerium, Tilbury laevatehas ja Northolt, Duxford ja North Weald.

Harjutused algasid 22. juulil kell 1800, kusjuures juba esimesel tunnil teatati 12 õhukalleletungist Põhjariigile. Lõunariik saatis oma jõud tegevusse 4 masinast koosnevate gruppidega 15 min. vaheaegadega. Kolm pommitusüksust jõudsid Londoni kohale segamatult, tabades täpselt neile määratud märke.

Lõunariik kavatses 22.—23. juuli ööl teostada 43 õhukalleletungi; pilvituse ja udu tõttu 19 rünnakul osal ei õnnestunud märkideni jõuda. 21 rünnakust tabati Põhjariigi õhukaitse osade poolt 11. Maapealne vaatlus katkestati kell 2 öösel. 23. juuli hommikul teostati veel 4 rünnakut täies koosseisus eskadrillidega, millest Põhjariigi

rünnakulennukite poolt tabati üks kohalelennul ja kolm tagasilennul. Londoni dokid vigastati ja üks lennukidepoo purustati.

23. juulil kell 1800 algas 24-tunniline harjutus. Hard-eskadrill ründas õhuministeeriumi 5000 m kõrguselt tagajärjetult, kusjuures Põhjariigi õhujõud teda ei seganud. Palju kallaletunge ja õhulahinguid teostati keskmiselt 4000 m kõrguselt, seega palju kõrgemalt kui eelmistel manöövritel.

Enne 23./24. juuli keskööd asus 45 lennukit üksikult pommitusreidile, millest ainult 25 suutsid oma ülesande täita. Pärast keskööd teostati veel 5 reidi. Neist 30 reidist tabati Põhjariigi rünnakulennukite poolt 11.

Kolm Gordon-eskadrilli ründasid Hendon'i, Tilbury ja õhuministeeriumi 4500—5000 m kõrguselt. Hart-eskadrill pommitas Dagenham'i 6000 m kõrguselt ja pöördus tagasi, ilma et oleks Põhjariigi rünnakulennukitega kokku põrganud. 24. juuli õhtul ründas Gauntlet-rünnakueskadrill Hart-pommituseskadrilli selle tagasilennul 6500 m kõrgusel. Pommitajad jõudsid sellel kõrgusel ka märgini, kuid halva vaatluse tõttu ei leidnud märki üles. 24./25. juuli ööl ettevõetud 68 reidist tabati rünnakulennukite poolt 27. Paremaid tagajärgi saavutasid: 58. pommitus-eskadrill: 8 rünnakust 6 tabavust ja 9. eskadrill: 5 rünnakust 3 tabavust.

Manöövri käigu jälgimisest võis järeldada, et edu oli Lõunariigi pommitusüksustel, hoolimata Lõunariigi vähemast masinate arvust. Sellest ei tule aga järeldada, nagu oleks otstarbekohane hoida maa peal stardivalmis suure kiiruse ja suure tõusmisvõimega rünnakulennukeid. Helgiheitjate tegevus ei olnud edukas, mis oli tingitud territoriaaloses välajaõppe taseme sel aastal nõuetavale kõrgusele veel mittejõudmisest.

Peab tähendama, et võitlus vaenlase pommituslennuväega on küllalt raske probleem, hoolimata helgiheitjate ja õhukaitse-suurtükiväe kasutamisest. Raskus on tingitud suurest kõrgusest, millises pommituslennukid teostavad oma ülesandeid. Nii jäävad maapealsele vaatlusele nägematuks lennukid, mis asuvad kõrgemal kui 3500 m; nende kindlakstegemiseks tuleb kasutada kõlapüüdjaid, mis manöövritel ka edukalt teotsesid. Manöövrid näitasid ka, et maa peal stardivalmis hoitavad rünnakulennukid, mis õhku tõusevad vaatlusvõrgust antud teate järele, kaunis harva suudavad oma ülesande täita. Rünnakulennukite kahjuks tuleb siin märkida kaht asjaolu: pommitajate alaliselt suurenev kiirus ja mootori häälesumbutaja tarvituselevõtmine, millega võib petta ka tundlikke kuulamisaparaate. Sellele lisandub veel kolmas asjaolu, s. o. pommitamine pikeerides, mis suurendab pommitamise täpsust ja raskendab kaitse teostamist. Rünnaku suunda ja -punkte on sel juhul maa pealt raske kindlaks määrata. Jõudnud märgini, võivad niisugused pommitajad sellise kiirusega oma märkide peale alla laskuda, et raske on õhukaitse-suurtükiväe tulega neid tabada, kuna aga pommitamise tabavus tundub suureneb.

Eeltoodud õpistele tuginedes on inglased jõudnud otsusele, et asjata on loota ainult kaitsevahenditele. Nagu üldse sõjas, nii on ka õhus parimaks kaitseabinõuks pealetung. Sama kasulik kui on uute rünnaku-lennukite tüüpide arendamine, sama tähtis on ka omada vajalikku arvu pommituslennukeid, et õhukallaletungidega vaenlase lennurväebaasidele ja teistele sõjalise tähtsusega märkidele teha võimatuks vaenlase õhurünnakud.

J.

Prantsuse motoriseeritud osade manöövrid Champagne'is 1935. a. septembris.

(Die französischen Manöver motorisierter Verbände in der Champagne im September 1935.
„Militär-Wochenblatt“ Nr. 20)

Juba mitu aastat Prantsuse suuremaist manöövrest on osa võtnud motomehhaniseeritud osad mitmesuguses koosseisus. Paari viimase aasta jooksul teostati manöövrid motomehhaniseeritud diviisiga. Kunagi ei ole aga motomehhaniseeritud

osad nii suurtes koondistes esinenud kui käesoleva aasta septembrikuu manöövrest Champagne'is. Kuivõrd tähtsaks peeti manöövrid, näitab see asjaolu, et neid jälgisid Kõrgema Sõjanõukogu abiesimees kindral Gamelin, kõigi relvaliikide kindralins-

pektorid ja viimasel päeval ka Vabariigi president.

Olukord manöövriteks oli valitud lihtne, kusjuures eesmärgiks seati tehniliste ja taktikaliste küsimuste uurimine.

Põhjapoolne punane pool: motoriseeritud 3. jalaväediviis (3 jalav. rüg. autodel, diviisi luureüksus täielikult motoriseeritud, motoriseeritud kerge ja raske suurtükiväe rügement, motoriseeritud pioneripataljon, motoriseeritud diviisi sideüksus jne.) tungis peale laial rindel põhja poolt Rethel'i kuni Marne'ini.

Prantsuse ajakirjanduse andmeil pidi sellega kujutatama ootamatu sissemurdmise võimalust üle piiri sõja alul.

Lõunapoolne sinine pool: motoriseeritud VI korpus koosseisus: 3 diviisi (kergeid meh. div.)¹⁾, 12. motoris. jalav. diviis²⁾ ja üks fiktiivdiviis asus koondatult Mailly laagris ja sellest lääne pool, ülesandega alata pealetungi 2. septembril üle Marne'i, Aisne'i, Rethel-Charleville'i suunas ja sellest suunast pealetungiv vastane tagasi visata.

Lennuvägi: VI korpusele ja igale punase ja sinise poole diviisile oli juurde antud luureeskadrill. Juhatuse käsutada oli viis gruppi uusi pommitajaid, 2 rünnakulennuväe gruppi ja 1 autogiro eskadrill, mida juhatus kasutas ühe või teise poole hüvides, peamiselt aga lõunapoolsete tugevate motoriseeritud jõudude vastu.

Mõlema poole tegevuseks oli määratud 30—40 km lai ja 120 km pikk riba, nagu näidatud skeemil ja mille piiride ületamine operatiivseil kui ka taktikalisel kaalutlusil oli keelatud. Maastik oli eriti raske motoriseeritud üksuste liikumiseks. Nii pidi motoriseeritud VI korpus ületama alul Marne'i, siis Vesle'i, Retourne'i ja lõpuks Aisne'i.

Manööver kestis 2.—9. novembrini ja jagunes kahte perioodi: esimene periood alates 2. novembril pärastlõunast kuni 4. nov. keskpäevani, teine periood 5. nov. pärastlõunast kuni 7. nov. pärastlõunani. Mõlema perioodi vältel tegevus kestis katkematult päeval ja ööl. Kogu manöövri vältel oli algatusvõime motoriseeritud VI korpuse käes, kuna põhjapoolne 3. motoriseeritud jalaväe diviis peamiselt vaenlast maskeerivas osas oli.

1) Koosseis: 2 rüg. kergeid soomusmasinaid, draguni rüg. autodel, 2 kergel mot. suurtükiväegruppi, 1 raske patarai jne. Alates 15. 10. 35. nimetatakse diviisi: Division légère mécanique.

2) Koosseisult võrdne punase 3. jalaväediviisiga.

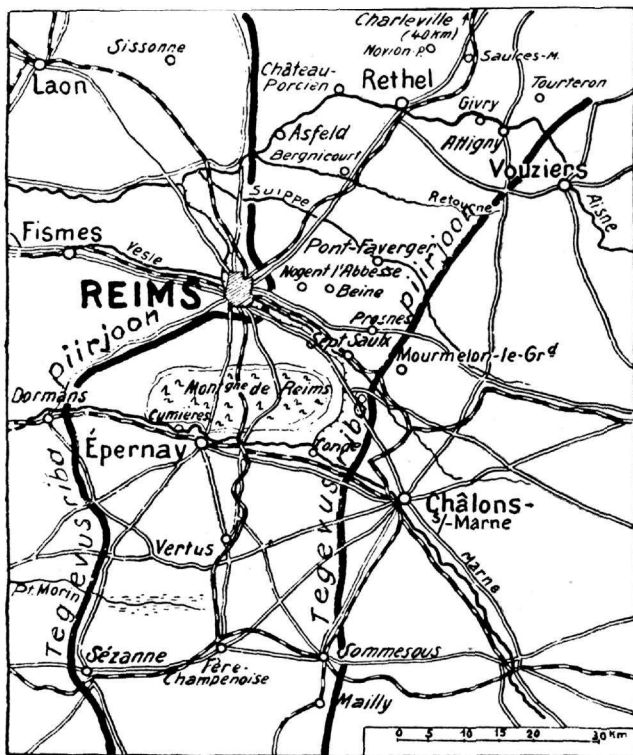
Suurt mõju avaldas motoriseeritud osade liikumise ja tegevuse peale ka ilmastik, mis esimesel perioodil oli kuiv ja soe, teisel perioodil aga — vihmane. Seega oli lennuväe ja motoriseeritud osade tegevus alul soodustatud, hiljem aga raskendatud.

Manöövrist osavõtjate üldarv keskmiselt — 30.000. Tegevuses oli 5500 veoautot, sellest 2200 autot kerge mehhaniseeritud diviisi käsutuses.

Manöövri esimene periood.

3. motoriseeritud jalaväediviisi ülem, saanud teateid vaenlase koondumise ja lähenemise kohta, koondab oma peajõud Vesle'i jõe, mis moodustab kanaliga kaheksakordse takistuse, Reims'i (v. arv.) ja Mourmelon le Grand vahele. Üks kõvendatud jalaväerügement asus Reims'ist lõunas oleva kõrgustiku lõunaservale, saates julgustusosad soomusautodega Marne'ini. Silad Marne'i jõel Epernay'st (s. arv.) kuni Chalons-s M. (v. arv.) purustati. 3. motoriseeritud diviisi rinde laius oli vastupanu-positatsioonil 25 ja eelpositatsioonil 30 km.

Sinise poole kerge mehhaniseeritud diviis algas liikumist 2. septembril kell 1500 Marne'i suunas kahes kolonnis. Ettesaadetud luureosad (s.-autod, dragunid auto-

Joon. 1.

del, mõned kerged suurtükid, toetatud luurelen-nukitega) teatasid, et Marne'i sillad on purustatud. Ainult Cumières juures leiti vaba ülekäik, kus eelväe toetusel moodustati pimeduse tulekul sillapea, ilma et vaenlane oleks sellejuures vastupanu avaldanud. Öö jooksul läks kogu kerge diviis üle Marne'i, jät-kates liikumist kahes kolonnis üle Reims'i mägede. Vaenlane avaldas nõrka vastupanu ja taandus Vesle'i jõeale.

Pimeduse tulekul laaditi motoriseeritud jalaväediviis Mailly laagris autodele ja suunati kahes kolonnis Marne'i suunas. Parem kolonn ületas Marne'i Condê juures, kus pioneride poolt oli tehtud sild, kuna vasak kolonn ületas jõe Cumières juures. 3. sept. kell 0700 laaditi 12. motoriseeritud diviisi eelosad autodelt maha Reims'i mägedest idas ja suunati jala Vesle'i suunas; diviis võttis oma alla Vesle'i parempoolse rinde osa. 12. diviisi järeljäänud osad päeva ajal Marne'i jõest üleminekul sattusid lennuväe mitme tugeva pommituse alla.

3. septembril algas kogu Vesle'i rindel elav luureosade tegevus. Luureandmeil selgus VI korpuse ülemale, et vaenlase organiseeritud vastupanu võib murda ainult korrapärase pealetungiga mõlema diviisiga. Oli ka selge, et jõe ületamiseks ei jätku kerge mehhaniseeritud diviisi löögijõust. See päev kasutati peamiselt mõlema diviisi koondamiseks.

Punane pool sai kõvenduseks juure 1. Spahi-brigaadi (2. Spahi rüg., kerge suurtükiväega), mis samal päeval saadeti esijoonele.

4. septembri hommikul oli VI korpus (ilma 3. diviisita) valmis pealetungiks Vesle'i ületamiseks, raskuspunktiga 12. jalaväe diviisi rindel. Ujukate ja teiste vahenditega ületati kanal ja jõgi. Pealetung arenes selle järele korrapäraselt ja kella 1000 paiku olid sinised vallutanud metsad Prosnes ja Nogent l'Abesse'i vahel. Punaste tugevad lennuväe rünnakud ei suutnud siniste edasitungi ei takistada ega aeglustada. Huvitav on märkida, et punaste 3. jalaväediviisi poolt osaliselt oma alla võetud sõjaaegsed kaevikud tunnustati vahekohtu poolt gaasilaskmise tagajärjel kasu-

Frantsuse rk meeskond manöövri ületamas Marne'i jõe.

tamiskõlbmatuteks. Enne kui punane pool suutis oma kava kohaselt taandumist alata varupositsioonile, katkestati kell 1200 manöövri esimene periood. Kuni 5. septembr. määrati väeosadele puhkus, kes olid kogu aeg vahetpidamatult tegevuses olnud.

Manöövri teine periood.

Teine periood algas 5. septembril kell 1400, mis ajaks mõlemad pooled olid asunud uutele lähtealustele. Üldolukorra põhjal oli VI korpuse ülesanne endine — visata punaste 3. motoriseeritud jalaväediviisi üle Aisne'i Charleville'i suunas.

Vahepeal oli 3. motoriseeritud jalaväediviis asunud oma peajõududega Aisne'i taha, ülesandega hoida tugevasti oma käes Château—Porcien—Attigny lõik. Järelväed pidid võimalikult kaua aeglustama vastase edasitungi, alates Suippe'i jõelt.

Tegevuse jätkamiseks oli siniste mot. VI korpus lahingukorda asunud Prosnes rajoonist kuni Nogent l'Abesse'ist loodesse. 12. motoriseeritud jalaväediviis paremal ja kerge mehhaniseeritud diviis vasakul. Luureosad olid vasakul tiival Suippe'ini ette saadetud. Nagu manöövri esimesel perioodil, nii saatis ka siin korpuse ülem kerge mehhaniseeritud diviisi ette, et luuret toimetada ja vaenlase eelosad peavõitlusjooneni tagasi tõrjuda. Pealelöögi pidi andma 12. motoriseeritud jalaväediviis.

5. septembri pärastlõunane aeg möödus üksiklahingutes. Siniste eelosade parem tiib oli 30 km kaugusele ette jõudnud kuni Aisne'ini Rethel'ist idas, kuna va-

sak tiib tõkestati punaste motoriseeritud jala- ja suurtükiväe poolt Bernicourt juures. Pimeduse tulekul taandus punaste järelvägi ka siit, nii et kerge mehhaniseeritud diviis jõudis ka löigu lääne osas Aisne'i jõeni. Punane pool õhkis selle järele kõik sillad Aisne'il.

Lennuväe tegevus oli 5. septembri jooksul väga elav; teostati mitmed pommitusrünnakud VI motoriseeritud korpuse rännakukolonnide pihta. Lennuväge tabas siinjuures raske õnnetus: rünnakult tagasilenenul põrkasid õhus kokku kaks pommitajat, mis nõudis 10 ohvrit.

Manöövri esimese perioodi kogemustel toimetati 12. motoriseeritud jalaväediviis öösel autodel Prosnes rajoonist Attigny'st edelasse. Jõudnud siia kella 0300 (6. sept.), liikus diviis otsekohe jala Aisne'ini.

6. septembril teostati luuret. Ka seekord paistis, et vaenlase positsioone võib vallutada mõlema diviisi ja kõigi vahendite, eriti aga jala- ja suurtükiväe poolt tugeva 12. motoriseeritud jalaväediviisi kasutamiseega. Vastupidiselt manöövri esimesele perioodile õnnestus 12. motoriseeritud jalaväediviisil Givrey ja Attigny juures sillapead moodustada ja need oma käes hoida. Asuti sildade ehitamisele, kuna mõlemad sillapead lõpuks ühendati üheks positsiooniks, millest algas pealetung järgmisel päeval.

7. septembri hommikuks oli 12. motoriseeritud jalaväediviis üle Aisne'i ja pealetungiks valmis. Vasakul tiival Givry juures oli üle jõe jõudnud ka kerge mehhaniseeritud diviis ja kell 0700 algas üldine pealetung põhja suunas. Kuni kella 0900 soodustas tihe udu VI korpuse edasiliikumist. Vaenlane suurema vaevata taanduma löödud, asus kerge mehhaniseeritud diviis jälitamisele. Vaenlane taandus varupositsioonile, mis asus Novion Porcien — Saulces Monclin — Tourteron joonel. Kella 1200 paiku teostasid punased ootamatult vastulöögi D tankide pataljoniga. Lahing arenes arvukaiks üksiktegevusteks, mille juures tangid, hoolimata nende piiratud kiirusest, tegutsesid oma tugeva soomuse tõttu igal pool edukalt. Kell 1330 lõppesid manöövrid.

Manöövritest on tehtud Prantsusmaal mitmeid õpiseid. Imestust on äratanud see asjaolu, et kerget mehhaniseeritud diviisi kasutati mõlemal perioodil nagu ratsaväe-

diviisi, seega ainult luureks, julgestuseks ja jälitamiseks, kuna aga otsustavaks löögiks alati kasutati motoriseeritud jalaväediviisi. Selline paistab olevat ka üldine arvamus. Mehhaniseeritud diviisi peetakse küll võimeliseks vaenlase nõrga julgestusjõone läbimurdmiseks või tungimiseks sügavasse vaenlase lahtise tiiva taha, mitte aga frontaalseks pealetungiks organiseeritud positsioonile. Sellele vastavalt on kujunenud ka mehhaniseeritud diviisi koosseis, olles nõrk suurtükiväe poolt.

Manöövritel selgus uuesti, kuivõrd suur on õhuhädaoht motoriseeritud üksustele. Hea ilmastiku puhul olid motoriseeritud üksuste kolonnid nähtavad 3000—4000 m kõrguselt 20—30 km kaugusele.

Head tegutsemist näitasid ka suvel tarvitusele võetud 25-mm tangitõrjesuurtükid, millest üksuste arvu kavatsetakse suurendada.

Tähtsa küsimusena tuleb mainida sidepidamist liikumisel kui ka lahingus olevate motoriseeritud üksuste vahel. Sidepidamise vahenditest on telefon kasutusel ainult sisemiseks sideks jalaväe ja positsioonile asetatud suurtükiväe üksustes. Rännakul on sobiv vahend muidugi raadio, kusjuures tuleb aga arvestada suurt ajakulu šiffreerimise peale. Seetõttu on tulnud ka arusaamisele, et enamikul juhtudel käskude ja luureteadete edasiandmiseks on kindlam sidevahend mootorratas.

Manöövri viimasel tunnil selgus punaste poolt kasutatud uue tangi D 1 üleolev mõju siniste soomusautodest. Vahekohtu poolt tehti järeldus soomusautode kohta, et need on küll kohased luureks ja väiksemateks kokkupõrgeteks, mitte aga kasutamiseks lahingus, kus on tegemist vastase tankide ja tugeva suurtükiväega. Viimaste kasutamine on edukas ja taganema löödud vastase poolt jälitavate soomusautode vastu, nagu seda manöövrid näitasid.

Manöövrite juhtimine ja käik tõendasid, et prantsuse sõjavägi on saavutanud suure osavuse suurte motomehhaniseeritud üksuste liikumises. Käesoleva aasta manöövrites pakkus erilist huvi mehhaniseeritud diviisi ja ühe või kahe motoriseeritud jalaväediviisi koondamine armeekorpusseks ja nende koostöö lähenemisel, kallaletungil ja lahingus.

J.

N.-VENE.

„VOINA I REVOLJUTSIA“

juuli-august 1935. a.

Esiartiklis E. Tatarčenko iseloomustab õhuväe võimsust tulevikusõjas, võttes mõtaks Vorosilovi sõnad: „Kes on tugev õhus, on üldse tugev.“ Tuuakse esile valitsevaid doktriine õhujõudude kasutamises ühes kui teises tähtsamas riigis; ühtlasi selgitatakse tegureid, millised soodustavad või takistavad õhuväe edenemist. Järgmises kirjutises tuuakse andmeid õhuasjanduse tööstusest nii N.-Vene naaber- kui teistes tähtsamates riikides. Järgmises artiklis kinnitatakse jälle N.-Vene suurt lugupidamist vanamaailma strateegile Clausevitz'ile, kelle strateegilised tõekspidamised (politiika ja sõda on lahutamatud) olevat võtnud omaks Lenin, Stalin, Vorosilov ja seega kogu N.-Vene armee. Autor kohandab Clausevitz'i sõja-filosoofilisi vaateid N.-Vene tõekspidamistele tulevikusõja suhtes, sealjuures rõhutatakse, nagu praegused „imperialistlikud“ sõjateadlased elavat üle sõjakunsti alal mingisugust kriisi ning ei suutvat anda kindlat määrangut tulevikusõjaks.

Suuremat tähelepanu väärrib N. Ivanovi artikkel „Komandöri ettevalmistus“. Kuigi kirjutus avaldatakse mõttevahetuse korras, selgub temast ühelt poolt need puudused, millised esinevad punaarmee ohvitseride ettevalmistamises — täiendamises teenistuse kestel (mitte sõjakoolis) ja teiselt poolt näeme punaarmees valitsevaid vaateid ja tõekspidamisi ohvitseri ettevalmistamises juhina lahingus — ohvitseri prototüüpi; ühtlasi selgub, kuivõrd väärivad eeskuju vanamaailma armeede tähtsamad juhid. Et need küsimused ida-naabri armeest võivad huvitada lähemalt ka meid, püüame tuua esile mõningaid mõtteid käesolevast artiklist veidi pikemalt. Need oleksid:

Lahingus mõjutab juhti terve rida faktoreid: kaotused vägedes, teated oma nõrkadest jõududest, ebaedud, vastutus inimeste eest, ülesande täitmise eest, otsekohene oht, vastase vastutegevus, ilmastikust olenevad juhused — vihm, lumi, udu —, samuti käsutäitmises esinevad hilineemised, takistused jne.

Osa teateist, millised saabuvad juhini, on alati kas valed või suurendatud. Neid on tarvis kontrollida, arvestada tegelikkust, tunda inimesi, teada, kes võib anda vaid tõsiandmeid, neid mitte suurendades, kes võib valetada, suurendada ning sattuda paanikasse. Peaaegu alati kõik andmed

vastasest, oma kaotustest ja kahjustest on ebaedudel tunduvalt suurendatud.

Ebaedudel ei esine mitte harva juhud, kus juhi tahet hakkavad mõjutama ka omad väed. Raskused ja kaotused väeosaades kutsuvad esile teadete uputuse toetuste nõudmistega, viivitust ja isegi käsu täitmise võimatust. Takistused peavad äratama juhti pingutatud tööle, aga mitte selle lõdvenemisele. Ebaedudel ei või lasta käsi rüppe. Vastupidiselt, neil momentidel on vaja keevat energiat, et võtta täiendavad otsused ning viia need ellu.

Komandöri vaevavad veel vägede toitmise, sõjamoona, evakuatsiooni ja haigete ja haavatute ravimise mured.

Peaaegu kõik lahingutegevused iseloomustuvad olukorra selgusetusega, mõnikord isegi teadmatusega, juhustega, tegevuste kiire muutlikkusega, suure pingutuse ja ohuga.

Lõpuks komandör on kursis oma alluvate meeleolu ja seisukorra üle, nende vajaduste ja hoolitsemiste üle, mis ka omakorda mõjutavad tema isiklikku meeleolu ja seisukorda.

Et saada üle kõigist tegelikest lahinguraskustest, peab komandör omama terve rea erilisi omadusi. Kui neid ei ole, nõutakse erilist tööd enda ja oma alluvate suhtes, et arendada oma tahte ja iseloomu vajalikke külgi, täiendada ja viimistleda enda ettevalmistust.

Milline peab olema komandör?

Ideaalne komandör peab omama suurel arvul positiivseid omadusi. Need omadused on suure sõltuvuses sünnipärasusest ja sellest ümbruskonnast, kus kasvas üles, elas, õppis ja töötas komandör.

Esijoones mängivad osa klassiline-politiline kasvatus, terve politiline-moraalne seisukord, revolutsioonide tugevus, valvsus, revolutsioonide aktiivsus, tahe võidule, lahinguline kokkusulavus, murdmatu truudus sotsiaalsele isamaale (mõisted: „isamaa“, „riigi pühad piirid“ ja „püha maa“ on võetud jälle omaks N.-Vene armees — Ref.). Konkreetseis lahinguolukorras palju oleneb materjalsetest ressurssidest, jõudude vahekorras, ülesandest, olukorras, osast lahingus, lahingulisest ettevalmistusest, oma tegevuse mõistmisest, vägede relvliikide omadusist, tehnika teadmisest, taktikalisest ettevalmistusest, sõja-ajaloolisest ettevalmistusest ja igalt komandörielt eeskirjade ja määrustiku teadmisest.

Edasi valgustatakse tähtsamate sõjaauktoriteetide nõudeid ohvitseride kohta. Molt-

ke (vanem) olevat nõudnud saksa kindralstaabi ohvitseridelt laialist sõjalist haridust, mõtte loogilisust, osata seda väljendada lühidalt ja selgelt, osata võtta otsust, väga head, täpset täitmist, energiat, iseseisvat iseloomu. Ühes sellega KS ohvitserid pidid paistma välja töövõimega, tehniliste harjumustega, tagasihoidlikkusega, olles vabad püüdest paista välja teenistuses, kindlusega ja vaikimisega. Moltke olevat ise olnud väga sõnaaher. Samad nõuded olevat esitanud ka Šlieffen oma abilistele. Ka Šlieffen ise olevat olnud vaikiv ning olevat püüdnud olla vähem väljapaistev. Ta olevat eriti hoolitsenud oma abiliste teadmiste täiendamise eest; tema viga olevat seisnud vaid selles, et ta olevat valmistanud ette ühekülgseid eriteadlasi, jättes kõrvale maa poliitilised ja ökonoomilised küsimused. Nõrgemana olevat esinenud sellel alal Moltke (noorem); ta olevat küll püüdnud käära oma eelkäijate jälgedes, kuid pealiskaudselt. Ta ei olevat omanud suurt autoriteeti.

Vene peastaabis olevat hüütud operatiivosakonna ohvitserid nende uhkuse ja eraldamise pärast „senaatoreiks“. Nad olevat isegi lõunatanud omaette ning kõrgete isikute läheduses. Saksa staabis Ludendorfi juures olevat valitsenud teine kord — söögilaua taga rõõmsas ja elavas kõneluses lähenesid ohvitserid üksteisele, keeldudes arutamast operatiivseid küsimusi ja hoidudes isegi ametlikest korraldustest. Sama laua taga loodi tihe kontakt rindelt staabi sõitnud ohvitseridega, kellelt erajutuga saadi veel rohkem andmeid kui ametlikel visiitidel.

Tulevat märkida kõigi maade kindralstaabi ohvitseride eriliiki, nende eraldust armeest, nende võõrdumist teistest ohvitseridest. Kõik nad olevat olnud suured reaktionärid, umbusklikud uutele ideedele ja leidustele. Ka Fuller kriipsutavat alla inglise staabi ohvitseride sügavat konservatiivsust; staap olevat loobunud talantseist projektidest nii enne kui Maailmasõja ajal.

Väga palju eitavaid jooni olevat esinenud prantsuse ja saksa armeede kõrgemate staapide töös. Prantsusmaal olevat torganud silma staabi ohvitseride huvide kitsarinnalisus. Paljud olevat tundnud huvi ainult oma karjääri suhtes. Hülgasid poliitilisi, ökonoomilisi ja kultuurilisi küsimusi. Ka Joffre ise olevat olnud despoot, sõnakehv ja erak, peensusteni täpipedalne, endakindel ja haiglaselt enesearmastaja.

Edasi analüüsitakse Maailmasõja kindralite ja ohvitseride objektiivseid iseloomujooni, et selle järgi mõista juhi omaduste mõju tegevuskäigule. Šlieffenit iseloomustatakse kui julget, otsusevõimelist ja kindlat, määratu suure tahtejõu ja töövõimega inimest. Moltke (noorem) olevat „väiksem kujuk“. Ta olevat olnud suurepärane inimene, kuid „keskpärane kindral“, heasüdamlik töömees ja väärtuslik inimene, kuid murtud terviseiga. Kõrvaldatakse vastavalt kohalt pärast ebaedu Lääne rindel 16. veebruaril 1914. a.

Erik von Falkenhain olevat auarmastaja, energiline, valitsev, tark. Samuti ka Ludendorff. Nende nimedega on seotud rida edukaid operatsioone.

Vana vene armee kindralite iseloomustus olevat suuremas osas väga ebaarmas. Ainult üksikud ohvitserid olevat omanud juhi omadusi, nende hulka kuuluvat ka Brusilov. Kodusõda olevat tõstnud esile juhi suurte omadustega juhte: Stalin, Vorošilov, Frunze, Tuhačevski, Egorov, Kamenev, Budennõi, Uborevič, Jäkir j. t.

Juhi omaduste väljatöötamine. Juhi omadusi võib töötada välja sõjamaingudel, välisõitudel, õppustel, grupiharjutustel, lendüleandidel, manöövritel ja igapäevases töös. Väljatöötamisele kuuluvad juhi põhiomadused: oskus arvestada olukorra muutusi, kasutades ära vastase nõrkusi ja vigu; kindlus, kindel tahe, oma tegevuse tundmine (teadmine), autoriteet, otsustavus, julgus, algatusvõime, vastutus-tunne, alluvate eest hoolitsemine, koosteguvus naabreiga. Suuremat edu saavutatakse siin, kui osatakse läheneda juhi omadus-

K

indlustage oma elu ja varandus

suurimas kodumaa
kindlustusseltsis.

EKA's

te väljatöötamisele individuaalselt. Ühe juures on vaja arendada tahet, teise juures otsustavust, kolmanda juures kindlust. Üks hakkab paremini töötama vaid siis, kui teda kiidetakse ja julgustatakse, kuid lasteb käed rüppe, kui teda sõimatakse või karistatakse vigade pärast. Niisugustega tuleb käia ümber ettevaatlikult ja puudustele pöörata tema tähelepanu alles siis, kui on juba kriipsutatud alla tema töö häid külgi. Teine töötab hästi vaid pideva kontrolli all, pärast kõva „sõimu“ ja karistust. Kõiki neid iseäraldusi tuleb arvestada kõrgemal juhil. Maailmasõja positsioonisõja iseloom olevat halvavalt mõjunud juhi omadustele — aeglane tegevus nii vägedes kui juhtide töös. Positsioonisõda lubas palju aega otsuse võtmiseks. 1916. a. kevade pealetungikava (aprillis) töötati välja juba 1915. a. detsembris. Rinde paindumatus olevat viinud staabi ohvitseri otsusevõimetusele, venitamisele. See haigus tulevat arstida välja, et saavutada otsuste aktiivsust, kiirust ja kindlust.

Juhi lahinguomaduste väljatöötamisel soovitatakse kasutada Triandafillovi võtteid. Ta andvat alluvale juhile ülesande ja küllaldaselt arvul vahendeid selle täitmiseks, kuid panevat äärmiselt raskesse olukorda. Kui juht võttis õige otsuse teotseda aktiivselt, siis Triandafillov hakkas teda ründama igalt poolt luureteatega vastase suurtest jõududest ja oma osade ettekankega oma pööraselt suurte kaotuste üle, ebadeude üle teatud suundades, ülesande täitmise võimatuse üle, üksikute osade taandumise üle, naabrite ebadeude üle jne. Ta andis lisateated ja olukorrad, millised vahetult mõjutasid juhti: suurtükitali sunnib paigutama ümber KP, vastase ilmumine sügavuses jne. Kõik need andmed pidid murdma juhi tahte võidule, kuid mitte veel muutma juhi otsust, sest olukorra osalised muutused ei viinud teda veel üldisele murdmisele. Niisuguseis tingimuses tuli jätkata tegevust endise kava järgi, kindlalt viies seda ellu. Teiselt poolt Triandafillov pidas võistlust k a n g e k a e l s u s e g a, milline asendas selget mõistust ja kindlat tahet. See esines neil juhtudel, kui juht nõudis endise ülesande täitmist ka olukorra põhjalikul muutumisel. Rahuajal antakse juhile lahendada suuremaid ülesandeid kui ta neid täidab praegu. Šlieffen olevat alati andnud noorile ohvitseridele laiaulatuslikke operatiivseid ülesandeid, millised nõudsid lahendajalt suurt silmaringi. Katsetööde ülesanded panid lahendajad raskesse olukorda. Peaegu kõigis ülesandis

oli ülekaal vastasel poolel. Nõuti juhilt teravmeelseid ja julgeid otsusi, koondatud jõududega lööki vastase kardetavasse kohtadesse, tiibadele. Ka Triandafillov olevat võtnud need võtted omaks. Ta ise koostavat kõik ülesanded, millised olevat väga keerulised ja raske olukorraga. Autor tähendab, et kui Šlieffen ei kartnud asetada keisrit kindralstaabi kitsas ringkonnas raskesse seisukorda, siis seda praktiseerivat ka õige ohtrasti Triandafillov korpuse ülemana kõrgemate juhtide kasvatamises. Punaarmees olevat häid komandöre, kes oskavad kasvatada oma alluvaid. Nii üks koondise juhte praktiseerivat järgmist meetodit. Ta kutsuvat enda juurde komandöri ja küsivat, kas temal ei olevat materjali ühe või teise küsimuse kohta, mida ta vajavat. Kui küsitav vastab jaatavalt ja tunneb asja, olevat kõik korras. Kui aga küsitav pidavat vastama eitavalt, kästakse seda muretseda, õppida kätte ja kanda ette määratud ajaks. Seda praktiseeritavat nii taktika- kui sõjaajaloo, tehnika ja teiste küsimuste alal. Juhitakse tähelepanu, et punaarmees väga tihti ja teravalt sõimatavat algatuses esiletoodud vigade eest, millega tõrjutavat igasugune tahe selle ilmutamiseks. Vene tsaari armees keegi rügemendi ülem olevat kutsunud igaks lõunaks järjekorras 1—2 ohvitseri. Lõunalaua taga olevat komandör viinud jutu ühele või teisele küsimusele taktika või sõjaajaloo alalt. Mõttevahetuses komandör olevat selgitanud, kuivõrd ta ohvitserid olid teadlikud neis küsimuses. Mõne aja pärast kontrollis samal viisil mitteteadlikke ohvitseri, et veenduda tema töös. Sõjaajaloo õppimine pidavat minema peamiselt iseõppimisega, kuid kindla kava järgi, täpsete ülesannete järgi kõrgemalt. Komandöri ei või ka üle koormata, väsitada ning lüüa rivist välja. Sõjaajaloo uurimist olevat praktiseeritud ja viiakse läbi kõigis armeedes. Kõik „tähtsad kindralid“: Moltke, Šlieffen j. t., olevat nõudnud oma alluvailt sõjaajaloo teadmist kogemuste kogumiseks ning osata teotseda ka kaasageis tingimuses.

Kogu mõte, olukorra täpne teadmine, hea luure, mõistuse paindumus, julgus, aktiivsus, oskus määrata peasja, tugev tahe ja kaasageiste vahendite olemasolu peavad võimaldama väljapääsu kõige raskemast olukorrast. Tuupijad, kes kopeerivad vanu eeskujusid kaasageis tingimuses, on arhivaarid. Ajalugu on vaja uurida, et arvestada kaasageises olukorras kõiki positiivseid näiteid ja mineviku vigu.

Õppustel ja mängudel on vaja anda teravaid muutusi olukorras, kriise; ebadeud

on õigel lahendamisel kindluse koolitami- seks, seejärgi anda edu. Juhtumite kiire areng; suurte ülesannete seadmine väheste vahendite juures otsustavuse väljatöötami- seks lubavad kasvatada painduvust ja väljapääsu oskust igasugusest seisukorrast.

Äärmiselt tähtis on õppida arvestama vastase ettevalmistuse iseäraldusi, puudu- si ja vigu. 1913. a. saksa kindralstaap hin- das vene vägede omadusi nii: „Vene vä- gede liikumised toimuvad nüüd, kui varemgi, äärmiselt aeglaselt. Soodsa operatiivse seisukorra kiiret kasutamist vene juhtkon- nalt on oodata sama raske, kui nende vä- gedelt ettekirjutatud käsuga manöövri kii- ret ja täpset täitmist. Selleks on äärmiselt rasked takistused käskude loomises, edasi- andmises ja täitmisel. Seepärast saksa juhatus kokkupõrkel vaenlastega on või- meline teostama niisuguseid manöövreid, milliseid ta ei lubaks endale teiste, enda- taolise vaenlase suhtes.“ Väljudes niisu- gusest hindest Ludendorf teostaski Tanne- bergi juures „hübematu“ operatsiooni, loo- tes Samsonovi naabrite ja esijoones Ren- nenkampfi passiivsusele. Sakslased tead- sid Rennenkampfi ja Samsonovi vahelist vaenlust juba Vene-Jaapani sõja ajast, mil- lal Rennenkampfi ei täitnud korduvaid kä- ke ning oli tegevuseta lahingutes Ljõojani all.

Vastasest andmete puudumisel ei tule *toda ennustada* ega panna oma tegevuse sõltuvusse vastase tegevusest ja kavatsus- test, vaid teostada ülesseatud ülesande teostamiseks, surudes vastasele oma tahte ning haarates oma kätte algatuse. Renne- kampfi toetus Samsonovile jäi ära. Fakt jääb faktiks: naaber ei toetanud naabrit. Seda korduvat ka puna-armee rahuaegseis harjutusis. Tulevat kasvatada isiklikke al- gatusi üldkava piires. Tihti hilinevad kä- sud ning seavad ülesanded, millised ei vas- ta enam väljakujunenud olukorrale. Siin on vaja võtta otsust iseseisvalt. Seda tu- levat harjutada ka nüüd rahuajal. Komand- öre tuleb treneerida, panna neid näiteks olukordadesse: a) käsk kõneleb kaitsest, kuid vastane tegi jämedaid vigu, kandis kaotusi ning teda on võimalik hävitada pealetungile üleminekuga, koos naabrite- ga; b) osad tõmbuvad tagasi, käsk kõneleb edaspidisest taandumisest, kuid vastane on segaduses ja korratuses ja kui see ei kõnele üldplaani vastu, võib peatuda, min- na üle kaitsele või koguni anda vastasele löök; d) pealetung areneb, käsk annab ülesande jälitamiseks, kuid vastane asus ise ootamatult vastu pealetungile, naabrid on puruks pigistatud, taanduvad, on vaja

mitte jälitada, vaid kindlustada oma edu- sid ning abistada naabreid. See on olu- korra murde määramise tarkus. See on komandöri suur kunst ning seda on vaja külge pookida kogu juhtkonnale. Seda tu- leb toimida targu, olukorra uute andmete kogumise teel, et ühest küljest mitte korra- ga avada vastase kaardid, kuna teisest küljest anda küllaldaselt andmeid uue otsu- se tegemiseks. Alati tuleb julgustada juhte algatuse ilmutamisel. Oma algatusel eba- õnnestunud ettepanekuil või otsustel nõu- takse erilist oskust ja takti, et mitte hävitada liig terava krii- tikaga algatuse vaimu. Šlieffen olevat olnud väga terav ja halastamatu ebaõnnestunud ettepanekute ja otsuste kriitikas, mis kahtlemata olevat mõjunud alluvate töö tulemustele. See puudus esi- nevat tänapäeval ka punaarmee. On vaja teatud kannatust teiste vaadete suhtes (muidugi kui nad ei ole pahatahtlikud. Sel korral tuleb võtta ette erilisi abinõusid, nagu seda on tehtud Svečini, Verhovski, Goreva j. t. suhtes). Võitlus komandöri kultuuri, teadmiste, tugeva tahte ja initsia- tiivi eest peab olema esmajärguliseks üles- andeks. Jaapanlaste võidud 1904.—1905. a. olevat seletatavad peamiselt vaid vene tsaari arme ebakultuursusega, mahajäävu-

Bariton

Artur Rinne

(lauluga eesti keeles)

2 1935/1936. a. hooaja suurimat löökpala ühel heliplaadil

Ord 2152 **Minu lõbus ahvipärdik** — foks
Vihmapiisad — tango

Ord 2154 **Vaadis kihab värske õlu** — polka A. Siirak

Mu kuldne sõbrake — valss

Ord. 2156 **Kassipolka** — polka

Mind kaugele on saatust vii- nud — valss A. Siirak

heliplaadi tööstus

sega, jämedusega. Edasi kirjeldatakse tsariaegsete kindralite saamatusi tähendatud sõjas. Kaasajaks komandöriks nõutakse tehnilist ettevalmistust, praktikuna, ekonoomina, tehniliselt haritud inimesena, sest et edu elus ei peituvat siiski mitte tema tahtes ega isiklikes omadusis, vaid materjalseis vahendeis, millised on tema käsutuses. Neid õieti kasutada, kõike tagada, näha ette on edu aluseks. Tema peab tundma väga palju erialasid, et õieti kasutada kõiki vahendeid. Eriti tulevat olla kursis uute vahenditega, juhtkond peab teadma neid andmeid uute vahendite kohta, millised on ilmunud juba kirjas.

Isiklik töö enda omaduste kasvatamises peab esijoones jälgima tahte kõvendamise ülesannet: sundida ennast tõusma vara üles, kui on tahtmist veel magada, teha seda, mida ei taha vahest teha, sundida ennast kõrvaldama kõiki takistusi ning saavutada ülesseatud eesmärk, ka väiksem kui asi. Suureks kasvatustlikuks teguriks loetakse ka vanema komandöri eeskuju, kes peab esinema asjatundjana ka viimase uudsuse ajal. Peale selle rõhutatakse erilise hoolega õppida tundma vastase poole juhte juba rahuajal. Nii tuleb teotseda ebakindlalt otsustava juhi vastu kiirelt ja teravalt, kuna julge ja otsusevõimelise juhi vastu tuleb *teotseda veel otsustavamalt ja julgemalt.*

Eriti halvavat mõju alluva peale leitakse komandöri füüsilises nõrkuses ja mitteküllaldases vastupidavuses. Raskuste juures nõutakse raudset vastupidavust; mida raskem on olukord, seda rahulikum, isegi paitavam ja vabam pidavat olema komandör. Absurdsed ja väiklased külgehakkamised (kiusud), eriti ebateostatavad korraldused, kohuste raskuste ebaõiglane jaotus, närviline, hüsteeriline, kisendav komandöri hääli ei tohtivat leida paika raskes olukorras. Kohusetunne, lõpuks enda hinne,

enesearmastus pidavat ületama ennast, ja mitte näidata nõrkust. Järeletegemata huumor, leidlik sõna, tabav nali, lõbus jutt tihti sunnivad unustama raskusi. Pärast pikka rännakut iga komandör peab alul mahutama ära oma väed, kontrollima paigutust, kontrollima söögi valmisolekut, tema headust, kas kõik on saanud hommikueine, lõuna ja õhtusöögi, kas väed võivad rahulikult puhata ja magada. Ainult pärast seda, kui juht on veendunud, et kõik tema osad on korras, võib ta asuda puhkusele. Ainult pärast seda võib ta süüa ja heita magama. Lõpuks autor avaldab soovi, et komandöri omaduste kasvatamise küsimus leiaks käsitlemist punaararmee sõjakoolides ja akadeemiates. Olevat vaja, et kõik punaararmee komandörid oleksid kasvatatud viisakuse, taktilisuse, korrektsuse, rahulikkuse ja enesehinde vaimus vastukaaluks upsakusele, jämedusele, ülbusele, hooplusele, arvustusele või vastupidiselt enesealandusele, tasakaalu kaotusele, hirmutundele ülemuse ees, kartlikkusele jne. Komandöri omaduste väljatoomine nõudvat põhjalikku kaalumist.

Järgmises artiklis Eiche Macailmasõja alge aastapäeva puhul käsitleb „Kavade purunemise“ küsimusi. Kirjutis „Kohtamislahingu probleem“ annab küllaldast materjali küsimuse uurijale. Autor, alul tuues mõningaid näiteid kohtamis-tegevusest ajaloo, toob esile välisriikide armeede põhivaateid K. l. kohta, edasi käsitleb kohtamislahingu tänapäeva aluseid seoses kaasajaga relvastusega ja teiste modern-vahenditega. Sellele järgneb ajalooline artikkel, mis käsitleb 19. armeekor-puse osade tegevust kohtamislahingus 26.—27. augustil 1914. a. Järgneb lühem kirjutis „Süütamisvahendest“ ja lõpuks „Tagala korraldus saksa armees“. Kriitika ja bibliograafia.

L.

Kaitseväe elu.

Sõjaaegne kaitseväeametnik Peeter Ruus 50-aastane.

22. detsembril s. a. pühitseb arsenalil palgabüroo juhataja kohustetäitja, sõjaaegne kaitseväeametnik Peeter Ruus oma 50-dat hällipäeva.

Juubilar on sündinud 22. detsembril 1885. a. Pärnumaal, Pöögli vallas. Alghariduse sai Karksi kihelkonnakoolis. Hiljem täiendas oma haridust iseõppimise teel ning

1911. aastal õiendas katsed sõjaaegse ametniku kutse omandamiseks. Endises vene sõjaväes teenis sundaega Pärnu maakonna sõjaväeülema kantseleis kirjutajana. Sundteenistusest vabanemisel sai koha 3. suur-tükiväe brigaadi patarei asjaajana, 1913. a. astus politseiteenistusse — Tallinna linna 2. politseijaoskonda jaoskonna ülevaatajaks,

Kaitseväeametnik P. Ruus.

millisel ametikohal püsis kuni tegevasse sõjaväkke mobiliseerimiseni Maaõnne kolmandal aastal — 15. märtsil 1917. Paar kuud hiljem vabastati sõjaväeteenistusest tervislikel põhjustel.

Eesti kaitseväkke astus 26. novembril 1918. aastal, kusjuures ta määrati 1. polku majandusjaoskonna vanema kirjutaja ametikohale. 1. jaanuaril järgmisel aastal viidi üle soomusrongide majandusjaoskonna asjaajaja ametikohale, kust hiljem määrati soomusrongide diviisi tagavarapataljoni majandusülemaks. Edasi jätkas teenistust kaitseväes endise korraldusvalitsuse rea-jaoskonna asjaajaja, jaoskonna ülema abi, rea-osakonna ülema abi ja mobilisatsiooni-osakonna ülema abi ametikohtadel kuni 15. märtsini 1924. a., mil viidi üle arsenaliga juhataja kohustetäitjaks, millises ametis teenib praegu.

Juubilaril hindab ülemus kui hoolsat, püüdlit ja kohusetruud ametnikku, kaasteenijad aga kui õiglast, lahket ja vastutulelikku seltsilist.

Soovime tusedale töömehele tema jõudmise puhul täismehelikeks ikka head õnne, jäsku ja tervist, ning loodame, et ta veel palju aastaid püsib seniselt töö- ja teovõimelisena.

Veltveebel Alfred Nõmme †

24. novembril s. a. suri südamerabandusse piirivalve Peipsi jaoskonna rajooni Varnja kordoniülem veltveebel Alfred Mihkli poeg Nõmme.

Veltveebel Alfred Nõmme sündis 23. septembril 1894. a. Tartumaal Roela vallas. Eesti kaitseväeteenistusse astus 21. märtsil 1919. a. ja määrati II diviisi tagavara pataljoni. 16. mail 1919. a. viidi üle teenistusse 7. jalaväerügementi. Tähtendatud rügemendiga võttis osa lahingutest Vabadussõjas kuni sõja lõpuni. Kaitseväeteenistusest vabastati 28. aprillil 1920. a.

Veltveebel A. Nõmme †

Piirivalve teenistusse astus üleajateenijana noorem-allohvitseri auastmes 23. märtsil 1923. aastal ja määrati valvuri ametikohale. 1. augustil 1924. a. määrati kordoniülema kohustetäitjaks ja 1. mail 1926. a. kinnitati kordoniülemaks. Lõpetas Allohvitseriõppelkooli üleajateenijate täienduskursused 1926. a. Vanemallohvitseri kõrgeimast 9. juulil 1926. a. — veltveebiks 24. veebruaril 1927. a.

Peale oma otsekoheste ülesannete võttis veltveebel A. Nõmme osa jaoskonna üleajateenijatekogu tegevusest, olles kauemat aega revisjonikomisjoni liige. Samuti oli tegev jaoskonna üleajateenijate laskespordi ühingu.

Veltveebel Nõmme't jäi leinama abikaasa kahe alaealise lapsega ja kaasteenijad piirivalves.

Puhka rahus!

R. U.

Tartumaa tagavaraväe-ohvitseride päev.

Tartu kaitseringkonna juhatus korraldas 8 detsembril Tartus „Tartumaa tagavaraväe-ohvitseride päeva,“ mis oli mõeldud sissejuhatuses eeloleval taliperioodil tagavaraväe-ohvitseridele korraldatavatele õppustele.

Tagavaraväeohvitseride päev lõppes ühise lõunaga „Sõdurite Kodus“, millest võtsid osa ka diviisiülema kolonel A. Traksmaa, kaitseringkonna ülem kolonel G. Leets, kõik kohalikud väeosaülemad, vanemohvitserid ja ohvit-

Tartumaa tagavaraväe-ohvitserid.

Päevast võtsid osa kõikidesse Tartu väe-osa sektiioonidesse kuuluvad tagavaraväe-ohvitserid, samuti ka tagavaraväeohvitserid väljaspoolt sektiioone. Kokku oli tulnud hulk tagavaraväejuhte Tartu linnast ja maakonnast.

Päev algas kavakohaselt diviisiülema kolonel A. Traksmaa kõnega, mis kuulajatele kujukalt selgitas tagavaraväe juhi tähtsust riigikaitstes ning tagavaraväeohvitseride õppuste vajadust. Tartu kaitseringkonna ülem kolonel G. Leets kõneles tagavaraväe ohvitseride õppuste korraldusest kaitseringkonnas käesoleval talveperioodil ja tutvustas koosolijaid sellekohase õppekavaga. Peale eriõppuste, mis toimuvad kord kuus, on tagavaraväeohvitseridele võimaldatud osavõtt garnisonis peetavatest loengutest ja ettekannetest. Kõikidele tagavaraväelastele jagati vastavad õppekavad.

Kaitseringkonna ülem soovitas tagavaraväejuhtidele laiemas ulatuses kasutada ringkonna raamatukogu ja lugemislauda, kuhu peale kodumaal ilmuvate mitmesuguste kuukirjade ja ajalehtede tellitakse suurel arvul välismaa sõjakirjandust. Soovitas „Sõduri“ kaudu omandada hiljuti trükist ilmunud „Juhi käsiraamatut“, milles iga tagavaraväe-ohvitser leiab palju väärtuslikku ja tarvilikku materjali enesetäiendamiseks sõjaasjand. alalt.

Järgnesid kaks huvitavat loengut major Saarelt ja kapten Pollisinskiilt ja ekskursioon lennuväkke, kus tagavaraväeohvitserid tutvustati lennuasjandusega ja õhukaitse relvadega. Samas toimus üldine pildistus.

serikogude juhatused. Koosviibimine oli meeleolurikas ning pakkus head võimalust tegev- ja tagavaraväejuhtidele vastastikuseks tundmaõppimiseks.

Päevale kokkutulnud Tartumaa tagavaraväeohvitserid saatsid tervitustelegrammi Vägede Ülemjuhatajale kindral J. Laidoner'ile, soovides lugupeetud kindralile palju tervist ja jõudu vastutusrikkas töös Kodumaa heaks ja auks.

— x —

Ametlik osa.

RIIGIVANEMA KÄSUKIRI KAITSEVÄGEDELE

Nr. 21.

5. detsembril 1935. a.

§ 1.

Määrán teenistuse huvides ratsarügemendi ülema kolonel Paul Bassen-Spiller'i kaitsevägede staabi juurde kuuluvasse juhtide reservi koloneli ametikohale, arvates 15. detsembrist s. a., vabastades teda samast kuupäevast seniselt ametikohalt.

Alus: O. T. S. § 121 p. 2 ja 133 p. 1.

§ 2.

Vabastan teenistuse huvides kaitsevägede juhataja käsundusohvitseri kolonel-leitnant Jaan Kurvits'a VR II/3 seniselt ametikohalt, arvates 15. detsembrist s. a., tema määramiseks samast kuupäevast ratsarügemendi ülema kohustetäitjaks.

Alus: O. T. S. § 121 p. 2 ja § 133 p. 1.

K. Päts,
Peaminister

Riigivanema ülesannetes.

J. Laidoner,
kindralleitnant.

P. Lill,
kindralmajor.

Jõulud 1919. a. Narva all.

J. Pert.

Narva — milliste sõjaõudustega see nimi on seotud! Juba Vabadussõja esimeses lahingus, 28. novembril 1918, langes sellesse granaate, mis süütasid põlema 2—3 maja. Kuid see oli vaid algus. Niipea kui Narva meie vägede poolt vaenlasest vabastati, algas selle pommitamine, ja iga päev süttis põlema maju, kord üks, kord kaks, kord kümme ja rohkem. 25. aprillil aga (1919), mil vaenlane avas linna peale esiti süütegranaatide tule, siis harilike granaatide saju, põles maha terve linnaajagu, Joaorg, 200 maja!

Detsembris 1919 alustas vaenlane ägedaimat rünnakut Narva peale, seda soovides kord selle, kord teise kava järele vallutada, maksku mis maksab: parajasti peeti Tartus rahuläbirääkimisi, ja venelased, saavutanud Narva all võite, oleksid siis meile ette dikteerinud rahutingimusi nii, nagu nad seda soovisid. Milline olukord valitseb Narvas, selgub kujukalt diviisiülema kindral A. Tõnissoni mälestusist*):

„Õudne müdin lahinguliinilt täitis Narvas ööl ja päeval kõrvu. See oli hulgaliste suurtükkide alaline laskmine. Sada tugevat toru mürises hommikust õhtuni meie poolt, veel rohkem vaenlase poolt. Vaenlane oli raudteed mööda erilistel alustel kümnetollised suurtükid Nižõ küla piirkonda vedanud ning pildus sealt, 14—16 kilomeetri tagant, tugevaid terasmürakaid rahulike linnaelanike sekka. Pommid kaalusid 14 puuda ja olid suure purustamisjõuga.

Esimene niisugune pomm langes Kreenholmi, puust töölismajja nr. 22. Purustas 4 elukorterit, surmas 12 ja haavas 8 vabrikutöölisi. Ööpäeva jooksul lendas sarnaseid mürakaid siia hea hulk. Narva elanikud olid ju enne tule all olnud ja pommidega harjunud, kuid 10-tolliste õudne vingumine ja esimene pomm suure purustuse tekitasid ka nende seas ärevust. Narva jõudvad raudteerongid olid peaaegu tühjad. . . .“

Vaenlane tahtis Narva maha põletada. Seda ta ise kinnitas oma proklamatsioones, mida lennukeilt alla linna loobiti, milledes tööliste soovitati linnast lahkuda.

Granaadid olid juba kõike tabanud: jaama, seda purustades, jaama ees vaguneid, rida kirikuid — ühel purustades hinnalise altaripildi. Lavretsovi nimelist muuseumi jne. Jõulupühadel veel üks 10-tolliline pomm tabas katoliku kiriku tagumist torni, selle

pealt maha lõigates ja siis selle pannes eemale kiriku taha tervena maha. . .

Elanikud olid linnast põgenenud. Ringi külad olid neid täis. Kuid neid jäi ka küllaldaselt kohale. — Polnud, kuhu põgeneda! Need olid harjunud pommitustega. Narva tänavail võis näha siis kummalisi pilte: kord granaatide saju ajal, mil neid kõikjale sadas ja kümneid maju korruga põles, üks naine istus, käekõrval kaks kitset, rahulikult oma põleva maja taga — ta oli hirmust küpsenud ja juba oli talle ükskõik, mis edasi sünnib; raekoja ette oli diviisiülema pannud mängima 4. polgu orkestri, et see elanike meeli rahustaks. Ja orkester siis mängiski. . . keset ägedamaid pommitusi, ning rahvas kuulas ja jalutas samas ringi. Lendas granaat siit üle, tõmbus orkestrijuhut küüru, orkestrandid litsusid end samuti maa ligi ja õhus kostis omapärane, kiunuv, katkev muusikaheli — oli granaat üle lennanud, orkester müris-
tas edasi mängu.

Narva frondil aga — järgnesid venelaste rünnakud rünnakuile. Ahelikke üksteise järele tõusis ja lähenes meie kaitsekraavidele. Need viimasteni aga ei jõudnud. Lahinguis kogenud meie sõdurite püssi- ja kuulipildujate tuli niitis need maha. Venelasi jäi traattõkete ette hunnikusse. Ja õhtuti, peale rünnakuid, öises külmas kostis kaua veel positsioonide vahemaalt haavatute oiged ja appihüüdeid, kuni külm nad vaigistas.

Kuna Narva all liini olukord on eriti raske, paar päeva enne jõuluid saabub siia tolleaegne peaminister, et kaitsekraave külastada ja kus vaja, sõdureid julgustada. Sellest annab kujuka pildi diviisiülem kindral A. Tõnisson:

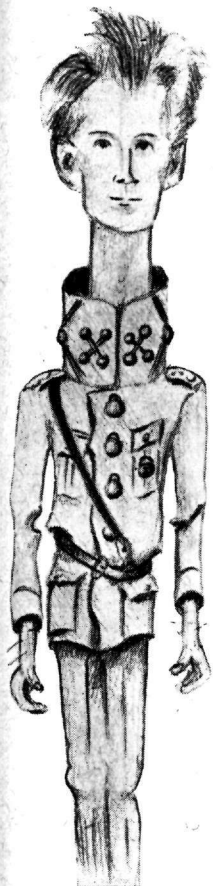
„Dubrovka küla asub Jamburgi kiviteel, 11 kilomeetrit Narvast. Tema idaservast läks meie positsiooni eeljoon läbi. Vaenlase kaevikud olid paarsada sammu eemal. Luge-mata kordadel jooksid punased küla peale tormi. Tahtsid, maksku mis maksab, vallutada. Hulgalised patareid pildusid lugemata arvul küla pihta pomme. Hooned olid suurtükitulega purustatud, laiali paisatud, maaga segamini puistatud, maa alla maetud. Ümb-ruses leidus vähe maad, kuhu raske pomm polnud sügavat auku puurinud. Külä kaitsjad olid nagu mutid maa sisse pugunud. Harjumata silmale polnud mingit liikumist ega elumärki näha. Niipea aga, kui vaenlane nähtavale tuli, külvati ta osavalt maskeeritud kuulipildujate kuulirahega üle. Kuulirahe

*„Jaana Tõnisson“, lhk. 80, 1928.

langes ka vaenlase poolt iga üksiku inimese pihta, kes kuidagi viisi meie pool nähtavale tulema juhtus. Seda kohta ja tema vapraid kaitsjaid tahtis härra peaminister oma silmaga näha. Hilisel õhtul jõudsime autoga Saala teekäänuni. Seal sõidukiga enam edasi ei pääsenud. Oli väga külm: 25° R. Auto krigisemine külma käes võis vaenlasele kõrvu kosta, tulistamise välja kutsuda ja positsiooni rahulikku ülevaatamist segada. Jätsime seepärast auto sinna paika ning jätkasime teed jala. Ainult kahekesi ning kohalikule ülemusele ette teatamata, et üleliigset liikumist kardetavas kohas ära hoida. Dubrovka piirkonnas valitses sel korral surmavaikus. Ainult raketid, kord meie, kord vaenlase omad, valgustasid närvlikult kaitseriba. Vasakult poolt, 4. rügemendi piirkonnas, — kumasid suured tulekahjud. Päeval olid seal tugevad võitlused käimas olnud ja hulk hooned põlema süttinud. Tuli jätkas oma tööd veel hilisel õhtul. Vahatevahel kostsid üksikud püssipaugud ja lühikesed kuulipildujate valangud maakuulajate pihta. Küla piirkonnas liikuda polnud kuigi kerge. Muud ei olnud näha, kui granaatide aukude ja ülespaisatud

mullavirnade rägastik. Augud olid kuni paar süllda läbi mõõta. Tuli suure hoolega laveerida ja ronida, et edasi pääseda. Kui keset Dubrovkat asusime, küsis härra peaminister: Kaugel see küla veel on. Seletasin: Siin ta ongi! Näitasin majade risude ja mulla alt väljapaistvate palgi- ja latiootsade ning õlesasi peale. Valitsuse juht pani imestades käed kokku. Kitsast ühenduskraavi mööda edasi liikudes sattusime korraga ummikusse. Kus on siis küla kaitsjad? küsis härra peaminister kahtlaselt. Tõstsin kraavi otsas ripuva vana tekiräbala serva üles ning näitasin pimedasse koopasse, kust vilka tuli vastu vilksatas ja soe aur välja voolas: Siin nad ongi! Kuulipilduja pesa ühes vajalise meeskonnaga. Valmis iga silmapilk tuld avama ja surma külvama. Ühtlasi ütlesin meestele, kes neid küllastama tulnud. . .

Lõpuks jõudsime välja kõige kaugema eelpostini. Seal asus üksainus mees, eelposti valvur, vaevalt paarsada sammu vaenlase kaevikutest. Püss laskevalmis, kaks-kolm suitsevat tuletukki kintsude vahel, piilus see noor Viljandimaa poiss eksimatult traattöketete poole. Meie tulekust ei teinud väljagi.

Kolm „musketääri“.

Terves kehas — terve vaim.

Kaks põnevat teost Vabadussõjast:

I. Ed. Grosschmidt:

Pealuu märgi all.

Mälestusi Kuperjanovi partisanide sõjaretkilt.

310 lhk., hulk illustratsioone tekstis, paarkümmend eritahvliit lahingskeemide ja piltidega. Hind 2 kr. 80 senti.

SISUKORD: Väeosa sünd. — Sissisõda Tartu ümbruses. — Partisanid marsivad Tartu. — Kuperjanovi patarei. — Äpardus Kikka talu juures. — Tõrva haarang. — Paju veristel väljadel. — Kuperjanovi surm. — Viimne rünnak. — „Minge, tehke lament!“ — Väeosa šveik — aseohvitser Einsild. — Rünnak Salatsile. — Mustjõe kallastel. — Vašina-Gora. — Eesti punaväe ületulek. — Pihkva vallutamine. — Ülemjuhataja külastab rinnet. — Otsustav hoop Landeswehrile. — Segevoldi veidrad vallutajad. — Hinzenbergi lahing. — Parunid pakuvad rahu. — Riia väravate all. — Edasitung Porhovi suunas. — Jaht batka pea järele. — Kapten A. Aintsi viimne lahing. — Püha Nikandri kloostri. — Krasnaja Gorka retk. — Lahing supipadade ümber. — Patarei seiklusi Ingerimaal. — Üst-Ruditsõ. — Lõpulood Ingeris. — Lahkumine Krasnaja Gorka alt. — Valgekaardilt korjatakse relvad. — Viimsed paugud. — Rahupäevil. — Kuperjanovi elutee. — Vabadussõjas langenud partisanid. — Partisanid — Vabadusristi kavalierid.

II. Kalju Rahu

Isamaa eest.

Film-romaan Vabadussõjast.

360 lhk. Hind 2 kr. 50 senti.

Mõlemad teosed on trükitud luksuslikul halfapaberil; mitmevärvilised kaaned kunstnik R. Kivilt.

K/Ü. „LOODUS“ — Tartus.
Posti jooksev arve 2055.

Härra peaminister teretas ja soovis jõudu. Siis küsis, kas ta üksipäini olles vaenlast ei kardab?

Poiss uhkelt vastu: „Kes siis tiblasid kardab.“

„Aga kui nad siipoole tulema hakkavad?“

„Eks ma anna tuld!“

„Aga kui neid korraga palju tuleks?“

„Küll kuulipildujad nad maha niidavad!“

„Kas on külm ka?“

„Eks talvel oli ikka mõnikord külm ka!“

„Kas kõht on vahel tühi ka?“

„Mis sõda see on, kui kõht alati täis on!“

„Kas saunas käia saate ka?“

„Eks siis ole aega küll seal sukeldada, kui punased vagaks tehtud!“

Läksime eelliinilt tahapoole, Dubrovka koolimajja, pisukesse kiviehitusse. See oli ainus püsti jäänud maja külas. Seal asus pataljoni ülem, tema side, ratsahobune ja lähem reserv. Kõik tihedalt koos, nagu kilud karbis. . .

Jõulu laupäeval aga — vene pool rahunes, nagu algaks ka seal jõulud. Meie sõdureile saabus koormaid ja vaguneid täis jõulukingitusi. Milline heameel! Üle kaua aja võib kõhu täis süüa. . .

Siit-sealt kargatavad kahurid, vaheti kuuldub sekka ka püssi-, kuulipilduja-tuld. Pühad, mis pühad!

Vaenlane aga — korraldab ümber oma vägesid. Ta uus suur pealetung pidi algama jõululaupäeval. Kuid ümberkorraldustega sealpool ei jõutud valmis. . .

Ka meie pool käivad palavikulised ettevalmistused — kõige halva vastu, mis juhtuda võiks. Kolmas diviis, mis Lätis asus, on oma frondiala üle annud lätlastele kaitsta ning saabub Narva alla — rong rongi järele täis sõjamehi. . . Nad on siin võitnud, seal võitnud, ega siis Narva allgi neid muu oota kui võidud?!

Pealegi on siin ees kaitsekraavides need, kellega koos varem ikka võidetud — soomusrongid ja teised löögiosad. . .

Ärapõlenud Joaoru linnajao keskel vaid üks püsib tervena, granaatide sajast puutumatuna, otse imena — see on kirik! Kustunud, suitsevate varemete vahel kirikus peetakse jumalateenistust, üle surnukehade ja üle lahingumüra kuulutatakse suurt rõõmu jõuludest ja kõneldakse rahu võidust. . .

Narva kõik võlvialused aga on elanikke täis, kes end varjavad granaatide eest. Neis elatakse kommuunadena, mõnikümmed inimest koos keldris. Priimustel siin keedetakse isegi sooja vett — jõulupühiks! Alles 3. jaanuaril, mil algas vaherahu, jäetakse keldrid ja võlvialused maha.

Sport kaitsevües.

T. G. V. pokaali ja rändauhinna võistlused.

8. ja 15. detsembril s. a. Tallinna Garnisoni Veeremänguklubi korraldas klubi liikmete vahelised sūgisesed klassi pokaali lõppevõistlused ja klubi rändauhinna võistlused. Klassi pokaali lõppevõistlused toimusid kolmes klassis. Arvestades võistlejate arvuga, klassidele oli määratud pokaale järgmiselt: I kl. — üks, II kl. — kaks ja III kl. — kolm. Iga klubi liige võib saada pokaali ainult üks kord. Asja möödunud võistlustel omandati pokaale alljärgnevate tulemustega:

I klassis: hr. Lember, IX gr. — 284 silmaga.

II klassis: 1) kv. am. Trubok, I gr. — 300 silmaga, 2) hr. Steinberg, VI gr. — 292 silmaga.

III klassis: 1) major Jõgi, VIII gr. — 309 silmaga, 2) hr. Schönberg, II gr. — 286 silmaga, 3) hr. Pihu, VI gr. — 284 silmaga.

Endistest pokaali võitjatest näitas paremaid tagajärgi I klass alljärgnevalt: 1) hr. Pild, IX gr. — 331 silma, 2) v. a. o. Roster, VII gr. — 320 silma, 3) ltn. Kaivo — 315 silma.

Klubi rändauhinna — „hõbekapa“ suurima silmade summaga (331 s.) võitis hr. Pild esimest korda. Jäädavaks omandamiseks on tarvis rändauhinna võita kaks korda järjest või kolm korda vaheldamisi. J.

Laskeriistade parandus
püssi- ja püstoli pad-
runite laadimise abinõude valmistamine.

Laskeriistade töökoda
K. Koppelman

V. Karja tän. Nr. 3
Tallinn
Telefon 427-40

PEREKONDLIKKE TEATEID.

Sünde:

7. jal. rüg. 9. kompani rühmaülem ltn. Jaan Harju abikaasal Ellil poeg Väino.

Rüg. staapi lükitatud 3. rk. kompanii rühmaülema n-ltn. Harald Tederi abikaasal Iraidal poeg Tarmo.

9. kompani üleajateenija veltveebel Kristjan Peterson'i abikaasal Almal poeg Raimund.

3. kompani üleajateenija veltveebel Richard Rossi' abikaasal Lindal tütar Helve.

5. kompani üleajateenija v.a.o. Samuel Peitel'i abikaasal Mariel poeg Jüri.

4. kompani üleajateenija v.a.o. Richard Sutti' abikaasal Salmel poeg Vello.

1. rk. kompani üleajateenija v.a.o. August Rosin'a (end. Helm:Rosin) abikaasal Marial poeg Volli.

3. rk. kompani üleajateenija v.a.o. Herbert Ott'i abikaasal Jennyl poeg Jüri.

6. kompani üleajateenija v.a.o. Nikolai Leover'i (end. Leonov) abikaasal Veeral poeg Viktor.

Rüg. staabi üleajateenija v.a.o. Aadu Loo' (end. Adolf Pallopson) abikaasal Lydial tütar Asre.

2. kompani üleajateenija v.a.o. Arnold Kull'i abikaasal Meta-Amaliel poeg Rein.

1. rk. kompani üleajateenija v.a.o. Elmar Raja (end. Jakobson) abikaasal Tatjanal poeg Ülo.

1. rk. kompani üleajateenijal n.a.o. Alfred Juhkason'i abikaasal Leidal tütar Aime.

Abiellumisi:

7. jalaväe rügemendi vanem arst san. kol.-ltn. Leander Vehik, 42 a. vana, abiellus Margarete-Nora Lahnberg'iga, 28 a. vana.

1. rk. kompani rühmaülem ltn. Otto Kommussaar, 31 a. vana, abiellus Gretchen-Sigrid Poola'ga, 23 a. vana.

4. kompani üleajateenija v.a.o. Richard Sutt, 33 a. vana, abiellus Salme Käämbre'ga, 32 a. vana.

Ambulantsi üleajateenija velsker n.a.o. Julius Kukrus, 29 a. vana, abiellus Alice Tera'ga, 29 a. vana.

Orkestri üleajateenija n.a.o. Anton Kallaste (end. Kotov), 47 a. vana, abiellus Julie Jakk'iga (vallaspõlves Janus), 48 a. vana.

Üks. lennuväedivisjoni nr. 1 kpt. Aleksander Vain, 34 a. vana, abiellus Amora-Koidula Veinberg'iga, 22 a. v., pärit Narvast.

Piirivalve Valitsuse staabi vanem-kirjutaja noorem-allohvitsner Juhan Meting, 29 a. vana, abiellus Vanda-Elfriide Kaiv'iga, neiuna Männik, 37 a. vana, pärit Virumaalt, Küti vallast.

Võsu rajooni valvur kapral Herbert Lüüs, 30 a. vana, abiellus Elfriede Oluper'iga, 25 a. vana, pärit Harjumaalt Jõeletme vallast.

Alatskivi rajooni valvur kapral Eduard Suurmets, 46 a. vana, abiellus Aliide Klimann'iga, 39 a. vana, pärit Tartumaalt Meeksi vallast.

Male.

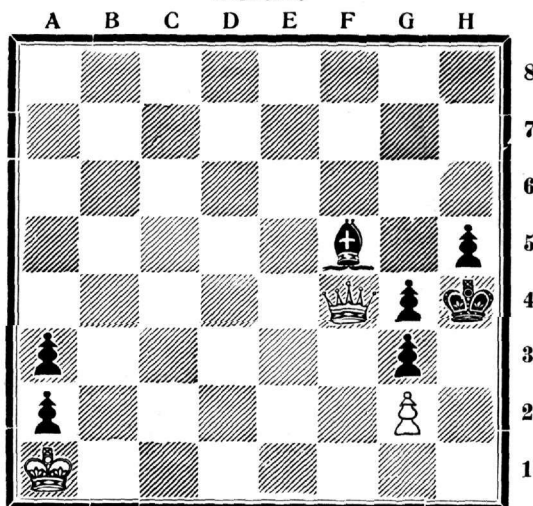
Toimetaja A. Burmeister.

Kirjade aadress: Nõmme, Nurme tän. 29.

ÜLESANNE.

Kokku seadnud L. Penrose.

Mustad.

Valged.

Valged: Ka1, Lf4, Eg2.

Mustad: Kh4, Of5, Ea2, a3, g3, g4 ja h5.

Valged algavad ja annavad matt kolme käigu.

Välismaa raamatuid,

eriti sõjateaduslist kirjandust vene, saksa, inglise ja prantsuse keeles.

Saksakeelsed raamatud ja ajakirjad märksa odavamad!

Müügihind saksakeelsete raamatute ja ajakirjade pealt on alandatud 25% võrra, kui väljaanne on trükitud ja kirjastatud Saksamaal.

Tellimised välismaalt ja järelepärimised täidetakse viibimata.

KLUGE & STRÖHM

RAAMATUKAUPLUS – Tallinn, Pikk 9. Postkast 101

Vastutav toimetaja kolonelleitnant J. Rimmel. Tegev toimetaja major J. Kõrge.

AUGUST GAILIT

ISADE MAA

ROMAAN

VARTTA

NOOR-EESTI TARTUS

Ilmus trükist

A. Gailiti

suurromaan

ISADE MAA

Teos, mida oodatud juba seitse aastat.

Hind: brosh. kr. 5.75, köites kr. 6.50, iluköites kr. 7.25. — J. Vahtra kaas.

„Isade maa“ on kirjaniku pikaajalise ja põhjaliku töö vili ning kuulub oma tasemelt meie romaanikirjanduse tippsaavutuste hulka

Täie õigusega võib seda raamatut nimetada

Raamatuaasta kirjandustoodangu suursündmuseks

Suurromaan „Isade maa“ aineestik käsitleb Eesti rahva ajaloo sangarlikumat perioodi — Vabadussõda selle algusest kuni Landesväärini.

Teos on oma kompositsioonilt täiesti omapärane, tõsiseid lahingsteene võrtsitavad peale huvitavate sõduritüüpide veel huvitavamad anekdoodilised sõdurilood; see on põiming traagikast ja koomikast, kus näidatakse, et nii tõsistes oludes, nagu seda on sõda, leidub ometi põhjatu palju humoristlikku.

„Isade maa“ on tõeliseks ehteks igale raamatukogule.

„Isade maa“ on kaunim kink jõuludeks.

„Isade maa“ ei tohiks puududa ühegi kirjandussõbra kodus.

Kinkige oma tuttavatele romaan „Isade maa“ ja te olete valmistanud neile suurimat pühaderõõmu.

Omandage see raamat oma isikliku raamatukogu jaoks.

O-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“

Tartus, Gustav Adolfi tän. 8.

Raamatukauplus Tartus, Rüütli tänav nr. 11.

Saabunud talviseks hooajaks

suures valikus kodu-
ja Inglismaa vabrikute

ülikonna-
sakko-
smokingi-
fraki-
püksi-
palitu-

riided

ja naiste ning meeste

valmisriideid.

M. Jänese

s u u r ä r i

Tartus, Kaubahoov 9-10-11-12

Kõnetraat 5-91

Asutatud 1899

Kohvik-kondiitriäri
H. Feischner

Tallinn, Harju t. 45.
Telef. 445-00.

ELEKTROTEHNIKA BÜROO

V. ENGEL

TALLINN PIKK 39

Soovitame pühadeks suures valikus:
Elektri armatuure
Elektri triikraudu
Elektri keedunõusid
Elektri pliite
Elektri lampe
ja igasugu elektri
ja raadiotarbeid.

Metsaeksport äri

Meier Judeikin

Ostab: piiramata arvul kasvavat metsa,
palke ja eksport laudu.

Müüb: soodsate hindadega kuivi ehitus-
materjale.

PEAKONTOR:

VÕRUS, - Vabriku tän. 6. Kõnetraat 89.

OSAKONNAD:

Tallinnas, U. Sadama 11, kõnetraat 428-09.

Tapal - kõnetraat 28.

Mustvees - kõnetraat 15

Põlva raudteejaamas - kõnetraat 4-e.

Kompveki- ja shokolaaditööstus

„Endla“ V. Palias

Tallinn, Maakri t. 28, tel. 313-60.

Soodsaim sisseostukoht kaupmeestele!

Uuesti avalud väikemüügikauplus.

Daamide pesu

Laste-pesu

Laste riietus

Põlled

Trikookaubad

Koetud kaubad

ning sukad

Supelülikonnad

Kinga tän. 6/8

öed Böckler

PLEKI- JA VASETÖÖKODA

D. BIEK

TALLINN, MÜÜRIVAHE 5

Katuste katmine ja parandus.
Igasuguste plekist majapidamis-
tarvete valmistamine ja parandus

Hinnad mõõdukad.
Töö eest vastutus.

LAUAVABRIK

F-ma „J. H. Kaplan“,

Tartus Lao t. 43 tel. 3-66.

Müüb: kõiksugu ehitusmaterjale:
voodri-, lae- ja põrandalaudu,
prusse, tsementi ja telliskive, lupja
ja krohvmatte, ahjukahvleid ja
klinkreid, „Insulite“.

Ostab: Metsa, okaspuu palke, lehtpuu
pakke (igat seltsi) ja eksport laudu.

A|s. „Rotermann'i tehased“

ESINDUSED:

„Opel“ autod
„Krupp“ autod
„Continental“ kummid

Eestimaa Põllusaaduste Ümber-
töötamise Osahing

„VIRU“

TALLINN, S. KLOOSTRI 22-18.

Telegr. aadress TURUM. Telefon 437-84.

V A B R I K U D: Rakveres, Kadrinas ja Jõhvis.

T O O D A V A D:

kartulitärklist ja kartulisiirupit.

PEAESINDAJA:

A-S. Rumberg, Tuberg & Ko.

Tallinn, S. Kloostri 22-17.

Tallinna Linna Pandimaja Kauplused—

parim ostu- ja müügikoht kõigile.

Uute ja pruugitud esemete müük.

Rikkalik valik, korralik kaup, soodsad hinnad.

NARVA MNT. 18, tel. 306-84:

moodne **mööbel**: riide- ja puhvetikapid, söögi- ja kirjutuslauad, sohvad, toolid, voodid, **peeglid**, pildid ja pildiraamid jne; õmblus- ja kirjutusmasinad, jalgrattad, teemasinad, grammofonid, klaverid, seinakellad, kroonlühtrid, jne.

MANEEŠI TÄN. 4, tel. 301-23:

valmisrõivad: ülikonnad, püksid, sügise- ja talvepalitud, kasukad, joped, karusnahksed ja plüüshmantlid, talimütsid, karusnahad ja -kraed jne.; **vaibad** (põranda-, sein- ja voodi-), kuld- ja hõbeasjad, tasku- ja käekellad, laskeriistad, binoklid jne.

Külilostage neid kauplusi. kui midagi soovite osta.

Laialdane ärisõprade ringkond üle maa.

O-ü. Riieturite Ühiskaubamaja

Tallinn, Suur Karja 19. Telef. 455-77

Talvehooajaks kohale jõudnud suurim valik kodu-
maa ja inglise vabrikust ülikonna-, mantli-, palitu-
ja kostüümiriideid.

Saadaval ka voodrid, nõöbid, siid jne.

Georg Stude

TALLINN, PIKK TÄN. 16

TELEF. 442-76

„AJPS“

Omanik
A. J. POLESCHUK

Suka-, pitsi-, kummipaela-,
trikoo- ja trikoopesu-vabr.

Ladu avatud kella 8—17

Tallinn, Tondi t. 27
Telef. 460-89

Nõudke ainult
kvaliteetsepe

CHYPRE
LAVENDEL
PALMÕLI

Saadaval igal pool

Seebivabrik „RIVIERA“
Tallinn

★
PARIM
PÜHADE
KINK ON: ★

MOODNE KLEIDI- JA MANTLIRIIE,
PARIMAD KODUMAA COTTON-
SUKAD, ELASTNE TRIKOO-PESU,
IGASUGUSED PITSID, SIID- NING
KUMM-PAELAD JNE.

A-S. O. KILGASE
VABRIKU
SAADUSIST.

Meesterahva
rätsepaäri

M. Andreesen

Kõige suurem eht
inglisriide ladu

Rataskaevu 14 • Tallinn • Telef. 430-54

T. K. V.

Tallinna Köievabriku

Jaava sisalvaibad

on kaunimaks toahteks,
sobivad moodsa sisustu-
sega ja on otse põlised
vastupidavuses.

Nõudke kõikjal.

Ladu: Kopli 33, telef. 439-79.

Müügil priima jõuluvorst

— verivorst lõigatud pekiga.

Nõudke kõikjal.

Kõik suuremad jõulutellimised palume anda ära hiljem. 18. skp.

Üh., „Estonia Eksporttapamajad“

Tallinnas.

A/S J. Brandmanne

Pühadelauul
olgu esikohal

KOMPVEKID, ŠOKOLAAD
JA KAKAO

Häid jõulupühi

soovib

Restoran-öölokaal-kohvik

„O. K.“

Tallinn, S. Karja 18. Tel. 449-93

Eesti Arstide Klinistide Ühingu
Erahaigla

Laboratoorium

Tallinnas, Narva m. 6-a

Avatud äripäeviti kella 9-20

Toimetatakse igasuguseid arstilisi,
bakterioloogilisi, keemilisi analüüse

Autovaktsiinid

Odava ja süski kaunis
on

NORDDEUTSCHER LLOYD BREMEN

Korrapärane reisijate- ja kaubaveo-ühendus kõikidesse maailma
sadamaisse.

Läbi aasta puhkus- ja huvireisid merel:

- Vahemere-reisid,
- Madeira-reisid,
- Polaar-reisid,
- Floriida-reisid, jne.

Esindus: Balti Lloyd, Tallinn, Pikk 62, 449-62.

NARVA KALEVI MANUFAKTUUR

Iga tõsine isamaalane ostab ainult kodumaal valmistatud kaupa, vähendab seega tööpuudust ja hoiab ära valuuta kohuvat väljavoolu välismaale!

End. parun A. L. Stieglitzi kalevivabrik Narvas.

Suures valikus kaitsevaelaste – mantli- ja ülikonnariideid teenistuse- ja esitusvormidele, kaitseleitlastele diagonaal ja kalev, uuemad moodsamad talve palituriided, meeste ülikonnariided, koolilaste ülikonna- ja mantliriided, värvikindlad sinised sheviottid, naisterahva moodsad mantliriided.
Iga kangas kannab kaubamärki.

Ladu en gros: Tallinn, Vene 8. Telef.: 446-36 ja 446-38.

Kauplus: Narvas, Kalevivabriku juures. Telef. 26.
Avatud igal äripäeval kella 9-12 ja 14-17.

Narva Linaketramise Manufaktuur

Kontor Jaani 11.

Telef. 442-33, 442-34

Linased riided

Pesu-, voodi-, laua-, kleidi-, mööbli-, käterätiku jne. ning **uue- mates mustrites** päevatekid, põrandavaibad, voodiesised vaibad, põrandariided

Müügil kõigis suuremates manufaktuurärides üle maa.

Päevaleht

on

iseseisev, demokraatlik ja üleriiklikult
levinuim ajaleht • • Suurim ning
kasulikum kuulutamise ajaleht Eestis.

Hinnata kaasandena igal pühapäeval
pilke- ja naljaleht „Kratt“.

Meie kirjastusel ilmub

„Laste Rõõm“

Eesti populaarseim lasteajakiri.

T. E. K.-Ü. GRAAFIKATOÖSTUS

on täielisim tööstus sel alal Eestis.

Trükikoda • Kõitekoda

Tsinkograafia • Litograafia

Offset-trükk

Hinnad kõigile vastuvõetavad.

Tellimiste täitmise kiire.

Suurimad ning täiuslikumad raamatu- ja
kirjutusmaterjalide kauplused, kirjanduse
ja paberilaod Eestis.

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS

Tallinn – Eesti, Pikk t. 2. Oma telef. keskjaam 428-83.

Õige
rahvuspärane
pühadejook
on õlu!

Aktsiaselts

A-Le Coq

TARTU - TALLINN

Tarvitage

kõrgekvaliteedilisi hinnaväärseid

O-ü. Põhjala

kalosse ja botikuid.

„POLARIS“

Eesti Kinnituse A-S.

Võtab vastu järgmisi

kinnitusi:

tule-, murdvarguse-, veo-, väärt-
saadete-, kasko (laevakerede) ja
klaasikinnitusi

Seltsi põhi- ja tagavarakapitalid ületavad Kr. 925.000. —

Seltsi asutamisest peale on
kahjude eest välja mak-
setud üle Kr. 4.700.000.—

Soliidne edasikinnitus!

Kahjud likvideeritakse viivitamata

Juhatus asub Tallinnas,
Vana Viru 12. Kõnetraat 426-66

Telegrammi aadress: „POLARIS“

Osakond asub Tartus, Suur Turg 17
Kõnetraat 6-75

Esindajad kõigis linnades
ja maakohtades